T.C.

İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İKTİSAT ANABİLİM DALI

İKTİSAT YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

KÜRESEL EKONOMİK KONSENSÜSLERİN GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERE ETKİSİ: ÜLKELERE ÖZGÜ SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA ODAKLI KONSENSÜS TASARIMI ÖNERİSİ

Yüksek Lisans Tezi

KÜBRA HATİCE BİLDİK

100042838

İstanbul, 2022

T.C.

İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İKTİSAT ANABİLİM DALI

İKTİSAT YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

KÜRESEL EKONOMİK KONSENSÜSLERİN GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERE ETKİSİ: ÜLKELERE ÖZGÜ SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA ODAKLI KONSENSÜS TASARIMI ÖNERİSİ

KÜBRA HATİCE BİLDİK

DANIŞMAN: PROF. DR. NAZIM EKREN

İstanbul, 2022

ÖZET

Makro anlamda gelişmişliğin ve konsolidasyon süreçlerinin refahla eşgüdümlü bir ilerleme sağlayabilmesi için gelişmekte olan ülkelerde politika değerlendirmeleri yeniden yapılmaktadır. 2008 yılında yaşanan Küresel Finans Krizi'nin ve COVID-19 pandemisinin ortaya çıkışıyla birlikte ülkeler yeni bir sürece girmiş ve makro politikalarında köklü değişimler yaşamıştır. Bununla birlikte, iktisadi tasarımların bir uzlaşı çerçevesinde ülkelerin genel çıkarlarını koruyacak şekilde kurgulanması, gelişmekte olan ülkelerin ele alınması suretiyle ortaya çıkarılacak alternatif bir konsensüs konseptine duyulan ihtiyacı ortaya çıkarmıştır. Sunulan alternatif konsensüs gelişmekte olan ülkelerin gelişmiş ülkeler arasına evrilmesi sürecine ışık tutacak dönüşüm paketlerinin amaçlarının ve araçlarının dizaynını içeren bir dizi ekonomik ve sosyal politikanın nasıl tasarlanması gerektiği üzerine farklı bir bakış açısı sunmaktadır. Farklı kıtalardan coğrafi denge gözetilerek seçilen 25 gelişmekte olan ülkenin yeni bir uzlaşı programıyla kırılganlıklardan kurtulabilmelerine olanak sağlanması ve alternatif maliyetlerin minimize edilmesi hedeflenen bu çalışmada, 4 istikrar paketi ve 1 destek paketi olmak üzere 5 aşamalı paket tasarımı yapılmıştır. Konsensüsün her bir paketinde farklı makro değişkenler kullanılmış ve bu değişkenler seçilen ülkeler için 1995-2020 dönemine ait verilerle Panel Veri Analizi kullanılarak istikrar ve kriz dönemlerinde büyümenin nasıl etkilendiği analiz edilmiştir. MOORA yöntemi kullanılarak ülkelerin birbirine göre çevresel ve sosyoekonomik değişkenler açısından performansları incelenmiştir. Analizlerden elde edilen sonuçlara göre ekonomi politik açıdan ülkelerin gelecekte edinebilecekleri konumlarına ilişkin değerlendirmeleri yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Konsensüs önerisi, iktisadi tasarım, Panel Veri Analizi, MOORA Yöntemi

ABSTRACT

Policy evaluations are being restructured in developing countries in order to ensure that the macro-development and consolidation processes can progress in a coordinated manner with welfare. With the emergence of the Global Financial Crisis in 2008 and the COVID-19 pandemic, countries faced a new process and experienced radical changes in their macro policies. However, the fact that economic designs are constructed to protect the general interests of countries within the framework of cooperation has triggered the need to put forward an alternative consensus design when developing countries are taken into account. The alternative consensus offers a different perspective on how a set of economic and social policies should be designed, including the design of the objectives and tools of the transformation packages that will shed light on the evolution of developing countries among developed countries. In this study, which aims to get rid of vulnerabilities and minimize alternative costs with a new consensus program for 25 developing countries selected from different continents, a 5-stage package design was made, including 4 stability packages and 1 support package. Different macro variables were used in each package of the consensus, and these variables were analysed by using Panel Data Analysis with the data for the period of 1995-2020 for the selected countries, and how growth was affected during periods of stability and crisis. By using the MOORA method, the performances of the countries in terms of environmental and socioeconomic variables were examined. According to the results obtained from the analyses, evaluations of the future positions of the countries in terms of political economy were made.

Keywords: Consensus proposal, economic design, Panel Data Analysis, MOORA Method

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

ÖZET ..... **i**

TABLOLAR LİSTESİ ..... **v**

KISALTMALAR LİSTESİ ..... **vi**

GİRİŞ **1**

1. KÜRESEL EKONOMİ-POLİTİK GÖRÜNÜM **4**

1.1. Küreselleşmenin Kavramsal ve Teorik Çerçevesi **5**

1.1.1. Küreselleşme Kavramı 5

1.1.2. Küresel Ekonomilerin Yapısı ve Özellikleri 7

1.2. Küresel Ekonomik Konsensüsler **10**

1.2.1. Washington Konsensüsü 10

1.2.2. Barcelona Süreci 17

1.2.3. Pekin Konsensüsü 20

1.2.4. Cornwall Konsensüsü 23

2. YENİ KONSENSÜS İHTİYACININ ANALİZİ **26**

2.1. Gelişmekte Olan Ekonomiler Makroekonomik Görünümleri **27**

2.1.1. Küresel Ekonomik Sistem İçindeki Konumları 27

2.1.2. Makroekonomik Performanslar 27

2.2. Küresel Krizlerin Anatomisi **33**

2.3. 2008 Küresel Finans Krizi **33**

2.4. COVID-19 Krizi **36**

2.5. Krizlerin Geleceği **38**

2.6. Gelişmekte Olan Ülkelerin İhtiyaçları **40**

3. GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERİN İHTİYACINA UYGUN KONSENSÜS TASARIMININ ANALİZİ **43**

3.1. Veri Seti **43**

3.2. Yöntem 44
3.2.1. Panel Veri Analizi 44
3.2.2. MOORA Yöntemi 46
3.3. Bulgular 47
3.3.1. Panel Veri Analizi Bulguları 49
3.3.2. MOORA Yöntemine İlişkin Bulgular 54
3.4. Gelişmekte Ülkelerin Küresel Ekonomiye Entegrasyonunda Yeni Perspektif: İstanbul Konsensüsü 63
SONUÇ 65
EKLER 68
KAYNAKÇA 79

TABLOLAR LİSTESİ

Sayfa No.

Tablo 1. Çalışmada Kullanılan Veriler 43
Tablo 2. 1995-2020 Tasarruf, Yatırım, Harcama, Borçlar, Bütçe Dengesi, Gelir ve Gümrük Vergisi Panel Veri Modeli Sonuçları 49
Tablo 3. 1995-2020 Enflasyon, Döviz Kuru ve İşsizlik Değişkenli Panel Veri Modeli Sonuçları 51
Tablo 4. 1995-2020 Kriz Değişkenli Panel Veri Modeli Sonuçları 53
Tablo 5. Ülkelerin Sosyo-Ekonomik Değişkenlere Göre Performansı 55
Tablo 6. Yolsuzluk Algı Endeksi'ne Göre 2020 Yılında Seçilmiş Ülkelerin Sıralamaları 57
Tablo 7. Ülkelerin İklim ve Çevre Değişkenlerine Göre Performansı 59
Tablo 8. Politik İstikrar Endeksi'nde Seçilen 25 Gelişmekte Olan Ülkenin 2020 Yılına Ait Sıralamaları 61

KISALTMALAR LİSTESİ

1B1R: Tek Kuşak Tek Yol (*One Belt One Road*)

B3W: Daha İyi Bir Dünyaya Dönüş (*Build Better Back World*)

DYY: Doğrudan Yabancı Yatırımlar

G-7: Grup 7

G-20: Grup 20

GSYH: Gayrisafi Yurt İçi Hasıla

IMF: Uluslararası Para Fonu (*International Monetary Fund*)

MB: Merkez Bankası

SSCB: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

STA: Serbest Ticaret Anlaşması

WB: Dünya Bankası (*World Bank*)

WHO: Dünya Sağlık Örgütü (*World Health Organisation*)

GİRİŞ

Ekonomik yapı ve ilişkiler sisteminde birtakım kırılganlıklar ve dengesizlik alanları oluşsa bile bu kırılganlık ve dengesizlik alanlarının yönetilebilir ve zaman içerisinde ortadan kaldırılabilir olması oldukça önemlidir. Bir ülkeye özel olan kriz, küreselleşmenin etkisiyle tüm dünyaya yayılabilmekte ve bulaşıcılık özelliği katlanarak artmaktadır. 21. yüzyılın ilk onar yıllık diliminde iki büyük kriz olan; Küresel Finans Krizi ve COVID-19 Krizi ile piyasalar sarsılmıştır. Daha yakın geçmişte yaşanan ve halen devam eden COVID-19 Krizi'yle ulusal ve küresel anlamda "eski/yeni normallerine" dönmek, oluşan kırılganlıklarını/dengesizlik alanlarını onarmayı hedeflemek, bu doğrultuda yeni eylem planlarını oluşturmak ve bu planları hazırlamak devletler açısından ulusal gündemlerinin en kritik maddelerinden birini oluşturmuştur. Bu süreçte gelişmiş ülkeler de dâhil olmak üzere birçok ülkenin büyüme oranları negatife dönmüş ve makroekonomik performans göstergelerinde bozulmaların meydana geldiği tespit edilmiştir.

IMF verilerine göre, 2020 yılı itibariyle dünya büyümesi -3.1 sevilerindeyken gelişmiş ülkelerde bu oran -4.5, gelişmekte olan ülkelerde ise -2.1 seviyesinde olduğu gerçekleşmiştir. Gelişmekte olan ülkelerin dünya büyümesine katkısı göz önünde bulundurulduğunda ekonomik iş ve işlemlerin sürdürülebilirliği ve kalitesi açısından makroekonomik görünümlerinin yakından incelenmesi gerektiği ortaya çıkmaktadır. Dünya ekonomisi bir sağlık krizinin neden olduğu arz ve talep şokuyla sarsılmış ve planlanan ekonomik görünümlerinden uzaklaşmıştır. Söz konusu değişim, ülkeler arasındaki kapanmayan gelişmişlik/kalkınmışlık farkının minimize edilmesi için yeni yüzyıl pratiklerinin gelişmekte olan ülkelerin ekonomilerine adapte edilerek doğru patikadan ilerleyişlerinin sağlanması ve koordinasyon hatalarının giderilmesi konusunda önemli bir fırsatı da beraberinde getirmiştir. IMF verilerine göre, 80'li yıllarda dünya büyümesinin yüzde 80'e yakını gelişmiş ülkeler tarafından sağlanırken 2008 Küresel Finans Krizi'nin ardından bu oran %69'a 2020 itibariyle de %60'a kadar gerilemiştir. Buna göre, gelişmekte olan ülkelerin geçen 40 yıl içerisinde belirgin bir yükselme ivmesi yakaladığı görülse de 156 ülkenin 39 ülkeye kıyaslandığı göz önünde tutulduğunda büyümedeki payları halen çok düşük seviyede bulunmaktadır.

Öte yandan, ekonomik büyümenin bireyler üzerindeki etkisini değerlendirmek için gelir dağılımını ele almak gerekmektedir. Gelişmiş ülkelerde kişi başına düşen GSYH 56 bin dolar seviyelerindeyken gelişmekte olan ülkelerde bu oran 11 bin dolar seviyelerindedir. Özellikle gelişmekte olan ve gelişmemiş ülkelerde oldukça net görülen gelir dağılımı dengesizliğindeki açığın azaltılması için olağanüstü çaba sarf edilmesinin gerekliliği daha da önem kazanmıştır. Bireylerin zorunlu ihtiyaçlarının karşılanabildiği, fırsat eşitliğinin ön plana çıkarıldığı bir dünyanın oluşturulması fikirleri ulusal ve küresel gündemin ilk sıralarında yer almaya başlamıştır.

Modern dünyanın ekonomik aktivitelerinin ana belirleyicisi statüsünde olan kamu otoritelerinin planladığı ekonomik ve sosyal nitelikteki programlar; ülkelerin gelecek yıllar içerisinde ortaya koyacağı performanslarını doğrudan belirlemektedir. Ekonomik gelişmişlik açısından aynı grupta yer alan ülkelerin, benzer konjonktürel süreçlerden geçerek nihai hedeflerini gerçekleştirmek için benzer davranış kalıplarını sergilemeleri olağandır, bu yüzden, gelişmekte olan ülkelerin takip etmeleri gereken bir konsensüse (*uzlaşıya*) ihtiyaçları vardır. Konsensüsler ise fikir birliğine varılarak uyum içerisinde takip edilen politika setlerinin oluşturulduğu, devletler tarafından uygulanması gereken politika tasarımlarını içeren uzlaşılar olarak tanımlanmaktadır. Tarihsel süreçte bu ihtiyaca bağlı olarak gelişmekte olan ya da gelişmemiş ülkelerin, gelişmiş ülkeleri yakalayabilmeleri için farklı konsensüs önerileri sunulmuştur.

Sunulan farklı konsensüs önerileri ülkelerin farklı alanlardaki eksikliklerini kapatmaya çalışmış olsa da sorunlara kalıcı çözümler üretilememiştir. Reçete niteliği taşıyan programların ya uygulamada sorunları çıkmış ya da önerilen reçete beklenilen etkileri ortaya çıkaramamıştır. Özellikle son yirmi yılda yaşanan iki küresel krizin dünya ekonomisinde bıraktığı sarsıcı etkinin ve bulaşma hızının yüksekliği göz önünde tutulduğu zaman krizden etkilenme kapasiteleri farklı olsa da birçok ülkenin ekonomik iş ve işlemlerinin hacimlerinde yavaşlamanın ortaya çıktığı görülmüştür. Neticede yeni küresel düzenin yeni öğretiler ve bakış açılarıyla zenginleştirilmiş çağdaş bir perspektifle yeniden dizaynına ihtiyaç duyulmaya başlanmıştır.

Bu çalışmanın ilk bölümünde 21. yüzyılda küresel ekonomi politik görünüm küreselleşme kavramı ekseninde ele alınmış ve konsensüsler değerlendirilmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde gelişmekte olan ülkelerin makroekonomik görünümleri

krizler ekseninde değerlendirilmiştir. Çalışmanın son bölümündeyse ilgili ülkelerin paket tasarımlarında ifade edildiği şekliyle ekonometrik analizlerin bulguları paylaşılmış ve İstanbul Konsensüsü oluşturulmuştur.

1. KÜRESEL EKONOMİ-POLİTİK GÖRÜNÜM

Küreselleşmeyle çarpan etkisi yaratan serbestisite kavramının dünya ülkelerini bir şemsiye gibi kaplamasıyla beraber üretim faktörlerinin serbestçe dolaşma imkanının varlığı mutlak kazanç ilkesi doğrultusunda ekonomik canlanmaya yönelik hareketlerin dünya geneline yayılmasına sebep olmuştur. Öte yandan devletlerin göreli kazançlar elde etmeye muktedir oldukları bu sebeple de dünyanın genelinde yaşanacak bir gelişmişlik farkının var olacağı fikri de ortaya çıkmıştır. Her iki bakış açısının ortak noktasını oluşturan gerçeklik ise devletlerin ticaret kapasitelerinin öngörülemez ve önlenemez biçimde arttığıdır.

Bu kapsamda gelişen teknoloji, artan inovasyon hareketleri ile birlikte sermaye hareketleri hızlanmış doğal olarak etkisini finans sektöründe de hızlıca göstermiştir. Tasarruflarını arttıran ülkeler modern dünya düzenine ayak uydurabilmiştir ancak bu konuda başarılı olamayanlar ise artan tasarruf açıklarıyla sermaye hareketliliğini hızlandırabilecek politikalar izlenmiştir. Yine de bu kırılganlık yatırımcıların doğrudan yatırım yapmasının önünde bir set gibi durmuş ve portföy yatırımların revaçta olmasına sebebiyet vermişlerdir. Portföy yatırımları ise ülkelerin faiz ve döviz kurlarındaki değişime fazlasıyla hassas durumda kalmalarına sebep olmaktadır (Akın, 2019).

Bütün bunların yanında demokrasi açısından gelişmiş ülkelerde yaşanma ihtimali daha az olan siyasi kırılganlıklar, devrimler ya da ülke ekonomisini alt üst edebilecek ve durdurulması güç olacak olayların olmayacağı varsayımında bulunan yatırımcılar konsolidasyon aşamasını geçmiş devletleri yatırım yapmak için daha uygun olarak görmektedirler.

Sosyal adaletle piyasa adaletinin sağlanması konusu bu yüzyılın en gözde problemlerinden birisidir. Piketty (2014) demokratik yönetimlerde piyasada eşitlikçi bir düzeltme baskısı mevcut olmasına rağmen piyasalarda eşitsizliğin söz konusu olduğu aşikâr olduğunu ifade etmektedir. Adil paylaşımdan ziyade verimli paylaşımla bölüşmenin sağlanması fikri geniş çevreler tarafından hala popülerliğini korumaktadır. Zengin demokratik toplumların –ki bunları gelişmiş ülkeler oluşturur- kapitalizminin

üçlü bir kriz sarmalında git-gel üzerinde olduğu öngörülebilir ve bunlar; banka krizi, kamu maliyesi krizi ve reel ekonomi krizidir. Bu krizlerin içerikleri;

1) Banka krizinin oluşma sebeplerinden birisi bankaları hem kamuya hem de bireylere kredi imkânı sağlaması ve bu kredilerin batık hale dönüşmesine sebep olmuştur.
2) Mali kriz, bütçe açıklarının artmasıyla hem kamu borçlarının artması, hem finans endüstrisinin hem de reel sektörün içine girdiği çıkmazdan kurtulmak için ortaya çıkan borçlanma sarmalından kaynaklanmıştır.
3) Reel ekonomi krizi ise yüksek işsizlik oranıyla durağan hale gelen ekonomik performansın bir sonucu olarak hem şirketlerin hem de bireylerin kredi alma sıkıntıları çekmesinden ve kamu otoritesinin de harcamaları azaltma eğiliminden ya da vergileri yükseltmesi tedbirinden kaynaklanmakta olduğu şeklinde özetlenebilir, (Streeck, 2019).

2008 Finansal Krizi, 1980'lerdeki dış borç krizlerinden ve 1990'lardaki Asya finans krizinden farklıdır çünkü bu kriz Güney ülkeleri yerine Kuzey ülkelerinde ortaya çıkmıştır. Ancak yine de krizin kökenlerine bakıldığında burada benzeşmeler olduğu görünmektedir. 2019'da COVID-19 salgınının ortaya çıkmasıyla dünya halen bir krizle yüzleşmekte ve diğer krizlerden farklı olarak tüm dünyayı etki altına alma kapasitesine sahip olmuştur.

1.1. Küreselleşmenin Kavramsal ve Teorik Çerçevesi

Tüm dünyaya mal ve hizmetlerin, bilginin ve bireylerin engeller olmadan akışının/transferinin sürekli ve hızlı bir biçimde yayılma kapasitesinin olduğu bilinmektedir. Ulusal ve uluslararası sistemin tamamına sirayet eden bu kavramların kavramsal ve teorik olarak ele alınış biçimleri dönemine ve perspektife göre değişmektedir. Bu bölümde küreselleşme kavramı ve küresel ekonomik konsensüsler ele alınacaktır.

1.1.1. Küreselleşme Kavramı

Küreselleşme kavramı gün geçtikçe popüler bir hal almakla beraber en yaygın tanımlamalarından birisi Mc Luhan (1966) tarafından ortaya atılan "küresel köy"

metaforudur. Metafora göre, küresel piyasaya dayalı küresel bir ekonominin öncülüğünde dünyanın tamamında gerçekleşenlerin yalnızca haber akışıyla öğrenilmesiyle kalmayıp olayların direkt olarak izlenebileceği "küresel köye" dönüşme süreci küreselleşme olarak tanımlanmaktadır (Slattery, 2010). Küreselleşmenin tam ve resmi bir tanımı bulunmamakla birlikte, Girgin ve Biren'e (2002) göre; "yerkürenin tek bir ülke gibi düşünülerek mevcut sınırların ve devlet kısıtlamalarının yokmuş gibi kabul edilmesi, her türlü ekonomik ve sosyal temasın engel tanımadan serbestçe yürütülmesi ve geliştirilmesi felsefesi ve uygulaması olgusudur.". Ekonomistler bunu "tek bir dünya pazarı" olarak özetleyip serbest tam liberal ticaret, küresel ekonomi gibi kavramlarla açıklamayı uygun bulmaktadırlar. Friedman'a (2006) göre, küreselleşme hayal edilmeyen boyutlara ulaşmış ve hatta küçücük bir oyun sahası haline gelmiş, tüm ırkların iş birliğiyle küreselleşme 3.0 gerçekleşmiş ve dünya *düz* hale gelmiştir.

Küreselleşmenin destekçileri olduğu gibi karşıtları da azımsanmayacak miktardadır. Bu kesimin görüşlerine göre dünyanın ve ülkelerin yönetimlerinin devleşmiş şirketlere geçeceği ve büyüme yolunda ahlaka ve hukuka uygun olmayan faaliyetlere girişilebileceği, güven zafiyetlerinin ortaya çıkabileceği, kaynakların kullanımının dağılımında sorunlar, ekolojik dengesizliklere ve az gelişmiş ülkelerde pazarların gelişmiş ülke şirketleri tarafından domine edilebileceği ihtimalleri mevcuttur (Burlacu, Gutu, & Matei, 2018), (Cornelia, 2007). Bu minvalde zengin ve yoksul arasındaki uçurumun gittikçe açılacağı sefaletin geniş halk kitlelerine yayılacağı ifade edilebilir.

1.1.2. Küresel Ekonomilerin Yapısı ve Özellikleri

Küreselleşmenin getirilerinden birisi olarak alışılagelmiş ekonomi kalıpları tamamen değişmiş, ülkeler dünya ekonomisine eklemlenmeye ve karşılıklı çıkarlar doğrultusunda birbiriyle ilişki içerisinde olmaya başlamıştır. Sanayi Devrimi'nin ardından dünya ülkeleri birinci dünya, ikinci dünya ve üçüncü dünya, Doğu-Batı, çevre, yarı çevre ve merkez ülkeler gibi isimlendirmeler almıştır. Frank (1969) Latin Amerika ülkelerindeki geri kalmışlığın sebebini incelerken farkın sebebinin kolonyal süreçler ve sömürüye dayandığını ifade etmiştir. Gelişmemiş olan ülkelerin bu sorunla yüzleşmelerinin asıl sebebinin kapitalizme geçişte geç kalmaları olduğunu ileri sürmüştür (Frank, 1969). Dolayısıyla gelişmemiş ülkelerin gelişmiş ülkeleri yakalayamamalarının sebebi, gelişmiş ülkelerin gelişmemiş ülkeleri sömürü yoluyla üretim araçlarından uzaklaştırmaları olarak gösterilebilir. Bu bağlamda, dünya ekonomik sistemini merkez ve çevre ülkeler oluşturmaktadır. Merkez ülkeler gelişmiş ülkeleri işaret ederken çevre ülkeler gelişmemiş ülkeleri işaret eder.

Wallerstein (1990) dünya-ekonomi kavramında; işbölümlerinin, sermaye, mal ve emeğin akışlarının gerçekleştiği bir coğrafi alan olarak tanımlamada bulunmuştur ve dünya sisteminin kökenlerinin 16. yüzyıla kadar dayandığını belirtmiştir. Bağımlılık teorisine ek olarak ekonomik sistemin içerisinde yarı çevre ülkeler olduğunu da vurgulayan Wallerstein Afrika kıtasındaki ülkelerin bağımsızlık mücadelelerini incelerken dünya kapitalist sistemin doğuşunu ve gelişimini bu üç tip ülke üzerinden açıklamıştır. Bazı ülkeler merkeze özgü ve çevresel ürünlerin eşit sayılabilecek bir karmasını üretir konumdaysa yarı çevre olarak adlandırmak mümkündür (Wallerstein, 2011). Merkez-çevre kavramının ilişkisel olduğu ve üretim süreçlerinin karlılık derecesine derinden bağlı olduğu varsayılmaktadır. Dolayısıyla çevre ülkeler; merkez ve yarı çevre olan ülkelere hammadde satarlarken, yarı çevre ülkeler ve çevre ülkeler işlenmiş ürünleri merkez ülkelerden satın almaktadır (Wallerstein, World Systems Analysis, 2004). İşlenmiş ürün ve işlenmemiş ürün arasındaki değer farkı dolayısıyla merkez, yarı merkez ve çevre ülkeler arasında gelişmişlik farkları oluşmaktadır. Her ne kadar Wallerstein yarı çevresel üretim süreçlerinin varlığını reddetse de "yarı çevre" olarak nitelendirilen ülkeler ara malı sıkıntısı çektiği için yarı işlenmiş ürünleri merkez ülkelerden satın almak durumunda kalırlar ve bu durum da üretim süreçlerinin yarı çevresel bir boyuta taşındığını göstermektedir (Chirot & Hall, 1982), (Cohn,

2017). Her iki teorinin ortak noktası ise faydanın miktarı konusunda ülkeler arasında farklıların oluşturmasıdır.

Genel olarak bakıldığında küresel dünyanın, genel olarak ekonomik refahın doğru dağıtılamadığı ülkeler ve nispeten dengeli dağılım gösteren ülkeler olarak ikiye ayrılma eğiliminde olduğu söylenebilmektedir. Gelişmekte olan ve gelişmiş ülkelerin birbirine yakınsayıp yakınsayamayacağı her ne kadar ekonominin sorunu olsa da problemin ortaya çıkışı sosyolojik olarak çokça değerlendirilmeye tabi tutulmuştur. Yakınsamanın ortaya çıkabilmesi için hangi sorunun hangi sebep dolaylı ortaya çıktığının tespiti ise çözüme giden yolda oldukça önemlidir.

Modern dünya düzeninin ortaya çıkmasının ardından uluslararası ve ulus-üstü organizasyonlar oldukça önem kazanmış ve üst akıl olarak hareket etme yetisi ile donatılmışlardır. Yakın zamanda uluslararası kurumları uluslararası davranışı yönetmeye yönelik kurallar dizisi olarak görülmeye başlamıştır (Simmons & Martin, 2005). Bu kapsamda Birleşmiş Milletler, Dünya Bankası, Uluslararası Para Fonu vd. kuruluşlar küresel düzende belirleyici aktif roller üstlenmişlerdir (Gilpin, 2011).

Yönetim süreçlerinde karar alma ve belirleme mekanizmalarında sürecindeki aktörler ve örgütler arasındaki ilişkiyi ya da bu sürece dahil olan resmi olmayan gruplar/kuruluşların katılımını, hükümet ve hükümet dışı aktörlerin de yer almasını anlatmak için kullanılan kavram yönetişim olarak adlandırılmaktadır (Fernandes, Guiomar, & Gil, 2019), (Asbjorn, 2011). Ülkelerin; farklı düzenleyici rejimleri, sermaye girişlerine farklı siyasi tepkileri ve küresel ekonomideki farklı entegrasyon biçimleri nedeniyle oldukça farklı şekillerde yönetişim problemlerini ortaya çıkarmaktadır ve bunları nasıl deneyimlediklerini anlamak için çok daha karşılaştırmalı çalışmaya ihtiyaç vardır.

Modernleşme teorisine göre ekonomik gelişme toplumların belirli aşamalardan geçmesiyle ortaya çıkmaktadır. Üçüncü dünya ülkelerinde sanayileşme faaliyetleri başlarsa kaynaklar açısından dünya genelinde baskının oluşacağını, liberal piyasanın olduğu ortamda rekabet sorunları yaşanacağını aynı zamanda da üçüncü dünya ülkelerinin Batı'nın yoğun kontrolcü sistemleriyle baş başa kalacaktır (Rostow, 1960). Geleneksel toplumlar; verimliliği düşük, teknolojiden yoksun toplumlar tarafından oluşturulmuştur ve ekonomik gelişmenin ilk basamağındadırlar. İkinci aşama olan

kalkışın ön şartları modern bilimin nimetlerinden yararlanmak için çıkarların yönetimi basamaklarını kapsamaktadır. Kalkış, klasik engellerin ortadan kalktığı ve ekonomik gelişimin hızlanmak için uygun olduğu aşamadır. Olgunlaşma eğilimi olan dördüncü aşamada teknoloji ve bilimin ülkenin her alanına yayıldığı ve ilerlemenin pekiştirildiği varsayılır. Son aşama olan yüksek kitlesel tüketim çağında, bireyler ülkenin içinde bulunduğu refah durumunun tümünden yararlanabilme kapasitesine sahiptir. Ancak bu teoriye göre, tüketim sonrası dönemin tahmin edilemez bir hale geldiğinin altı çizilmiştir.

Üçüncü dünya ülkelerindeki az gelişmişliğin yalnızca beceri ve teknoloji eksikliğinden kaynaklanmadığını girişimci bir kültürün olmamasından kaynaklı kapanmayan farklar olduğunu ve ancak birinci dünya ülkeleriyle bağlarının geliştirilmesiyle bu farkta değişim olacağına inanılmıştır (Slattery, 2010). Az gelişmişlik ve gelişmişlik bir madalyonun zıt yüzü gibidir ve bir taraf gelişimini geliştirirken diğer taraf az gelişmişliğini göstermektedir ve bu durumun esas sorumlusu gelişmiş ülkelerin dünya sistemindeki bağımlılıklarından kaynaklanmaktadır (Frank, 1969), (Ram, 1973).

90'lı yılların sonunda ortaya çıkan ekonomik krizin tahribatını çözmek amacıyla devlet başkanları seviyesinde ABD, Kanada, Fransa, Almanya, Japonya ve İngiltere olmak üzere G-7 ortaya çıkmıştır (Wiltse, 2013). Küresel dünya sistemini derinden sarsan Asya Krizi'nin ardından 1997'de G-20 üyesi ülkeler ilk kez toplanmıştır (Paul, 2011). Ancak Küresel Finans Krizi'nin ardından ortaya çıkan kolektif eylemlere duyulan ihtiyacın G-20 ülkelerinin katkılarıyla ve iş birliğiyle dünya ekonomisinin yeniden düzelebileceğine dair bir inanç oluşmasına sebep olmuştur. Sürecin akabinde de G-20 gündeminde terörle mücadele, iklim değişimleri ve finansal altyapının oluşturulması gibi dünya gündemini yakından ilgilendiren konu başlıkları ele alınmaktadır (Cohn, 2017).

Sebepleri farklı yerlerde aransa da ülkelerde uygulanan politikalar genel anlamda benzerlikler taşımıştır. Gelişmekte olan ülkelerde uygulanan politikaların ya da programların içeriği; yerli paranın değerini korumak ve dövize olan bağlılığın azaltılmasını sağlamaktır (Rodrik, 2006). Bu işlemler esnasında faiz indiriminin yapılması tercih edilir ancak bu tarz bir aksiyon alınması ulusal paranın döviz

karşısındaki gücünü kaybetmesine sebep olmaktadır. Bir başka sıklıkla tercih edilen öneri ise bütçe açıklarının kapatılmasını sağlamak ve emek piyasasını deregüle edilmesinin önü açılmaya çalışılmıştır. Programların uygulandığı ülkelerde; işsizlik, çevre tahribatı, demokratik sistemlerin sabote edilmesi ve dış borçların artışı gibi sorunlar ortaya çıkmıştır. Ekonomik ve sosyal iç işleyişlerin bozulmaya devam ettiği görülmüş ve bu ülke gruplarında istikrarsızlık sorunları meydana gelmiştir.

1.2. Küresel Ekonomik Konsensüsler

Ekonomik krizlerden, borçlanma sorunlarından, dağıtılamamış/yetersiz kalmış refahtan, ve teknolojik anlamda geri kalmışlıktan yakınan gelişmekte olan ve gelişmemiş ülkelerin varlığı küreselleşen dünya gündemini meşgul etmiştir. Ülkeler arasında ortaya çıkan bu eşitsizlik karşısında piyasaların birbirine eklemlenmesi sonucu karşılıklı avantajları ve olası pazarlara giriş imkanının kısıtlanması gibi problemler ortaya çıkmıştır.

Ülkelerin eşitsiz gelişiminin önüne geçmek maksadıyla gelişmiş ülkelerin, özellikle de Sovyetler Birliği'nin düşüşüyle güçlenmiş ve sistemin kurucu oyuncusu statüsüne yükselmiş ABD'nin öncülüğüyle kurulan uluslararası kuruluşların rol ve fonksiyonları bu çerçevede belirlenmiştir. Uzman ekonomistlerin fikir birliği içerisinde önerdikleri politikaların politika yapıcılar tarafından uygulamaya alınması ve özellikle var olan krizlerden korunmak ya da etkilerini minimize etmek için oluşturdukları politikalar setine konsensüs denilebilir (Farrell & Quiggin, 2017). Ekonomik manada toplu bir halde önerisi yapılan ilk konsensüs Washington Konsensüsü'dür. Bu konsensüsün ardından Post-Washington olarak nitelendirilen ve revize edilmiş öneri sunulmuştur. 1995 yılında Barcelona Süreci, 2004 yılında Pekin Konsensüsü ve 2021 yılında ise Cornwall Konsensüsü önerilmiştir.

1.2.1. Washington Konsensüsü

Küresel düzene bakıldığında bir uzlaşıya ihtiyaç duyulmasının sebepleri tarihte yaşanan farklı isimlerdeki krizlere ve açmazlara dayanmaktadır. 1960'larda önemli miktarda buğday ve tahıl sorunu ortaya çıkmıştır ve bu ürünleri ihraç eden ülkelerde temel tüketim maddesi olması nedeniyle üretimlerin kesintiye uğramasına yol açmıştır. Üretim tarafında yaşanan bu kesintilerin bir sonucu olarak dünyanın tahıl

arzı, farklı coğrafyalarındaki ülkeleri farklı seviyelerde hazırlıksız yakalamıştır. Sonuç olarak, 1972 ve 1973'te küresel gıda stokları son 20 yılın en düşük seviyesine gerilemiştir ve gıda tahıl fiyatları birdenbire yükselişe geçmiştir dolayısıyla da gıda enflasyonu ortaya çıkmıştır (Cohn, 2017). 1973'te yaşanan Arap-İsrail Savaşları'nın ardından Arap OPEC ülkeleri petrol arzını sınırlandırmıştır ve aynı zamanda petrol fiyatlarında varil başına inanılmaz bir artış ortaya çıkmıştır. Özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler petrol ve gıda ithalatçısı konumunda oldukları için gıda ve petrol fiyatlarındaki artışlardan en çok etkilenen ülkelerden olmuştur. Bu sırada OPEC ülkeleri ticari bankalara yatırdıkları devasa miktardaki "*petrodolar*" rezervleri biriktirmiştir; ve bankalar *petrodolarları* kredi olarak az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin kullanımı için yeniden ortaya çıkarmıştır (Timothy, 2010). 1974'ten 1979'a kadar OPEC üyesi olmayan az gelişmiş ülkeler, dış finansmanlarının yaklaşık yüzde 60'ını ticari banka kredilerinden almış ve bu kaçınılmaz son olan borç krizlerinin tetiği çekilmiştir.

1973 yılında yaşanan bu krizin etkileri henüz durulmamışken OPEC ülkeleri petrol fiyatlarının 1979'da bir kez daha ikiye katlanmış ve petrol ithal eden ülkelerin tekrar sarsılma yaşamasına sebep olmuştur. Dolayısıyla bu ülkelerin katıldığı yeni bir banka kredisi furyasına yol açmıştır (Hoekman & Kostecki, 2013). İkinci Petrol Krizi Kuzey'de ciddi bir ekonomik daralmaya ve Güney'in emtia ihracatına olan talebinde keskin bir düşüşe katkıda bulunmuştur. Dolayısıyla az gelişmiş ülkelerde kısa dönem ve uzun dönem yatırımların bu ülkelere aktarılması zaten zorken borçlarını ödemek için döviz kazanmaları daha da zorlaştırılmıştır. ABD'de Reagan yönetimi, 1979 petrol fiyatlarındaki artışlardan kaynaklanan enflasyonu sınırlamak ve ABD'nin devasa federal bütçe açıklarını kapatmak için yurt dışından borçlanmasını kolaylaştırmak için faiz oranlarını yükselttiğinde, Güney'in sorunları daha da artmıştır (Cohn, 2017). Bankalar, az gelişmiş ülkelere değişken faiz oranlarıyla kısa vadeli krediler sağlanmıştır ve yüksek faiz oranları bu ülkelerdeki borç seviyeleri üzerindeki etkisi hem hızlı hem de şiddetli seviyelerde seyretmiştir. Borç krizinin, petrol ihracatçısı olan Meksika gibi diğer az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkeler geleceğe yönelik yanlış bir öngörüde bulunmuşlar ve 1979'dan sonra petrol fiyatlarının keskin bir şekilde düşeceğini tahmin edememişlerdir. Üstelik vaatleri yüksek olan kalkınma projeleri başlatabilmek niyetinde olan bu ülkeler özel fonlardan da borç alma hatasına

düşmüşlerdir. Bütün bu sarmal borç krizinin aslında beklenenin kapıyı çalması olarak nitelendirilebilirken çalan kapıda bekleyen hiçbir hazırlık olmaması ise tüm Latin Amerika için kötü haberin hızlıca yayılacağını göstermiştir.

80'li yıllara gelindiğindeyse krizin sebebi değişmiş ancak yayılarak artan etkisi devam etmiştir. Borç krizi, Meksika'daki kamu otoritesinin Meksika'nın içinde bulunduğu borç yükümlülüklerini yerine getiremeyeceği başka bir ifadeyle iflasını açıklamasıyla 1982 yılında ortaya çıkmıştır. Bir Latin Amerika ülkesi olan Meksika'daki bu sarsıcı haber Latin Amerika'nın tamamında şok dalgaları yaratmıştır çünkü Meksika'nın yaklaşık olarak 32 milyar doları ticari bankalara olan yaklaşık 78 milyar dolarlık bir dış borcu olduğu tespit edilmiştir (Sidaoui, Ramos-Francia, & Cuadra, 2010). Burada dikkat çeken bir diğer nokta ise 70'li yıllardaki krizler yorumlanırken ara ara diğer ülkelerde de konjonktürel dalgalanma gibi görünen ama aslında büyük bir krizin habercisi olan küçük krizler olduğu gözden kaçırılmasıdır. Kriz Meksika'nın kapısını çalmadan önce; Zaire, Arjantin, Peru, Sierra Leone, Sudan ve Togo da dahil olmak üzere bir dizi az gelişmiş ülke, 1976'dan 1980'e kadar borç erteleme müzakereleri yapılmıştır (Rieffel, 1985). Bunun yanında Güney'deki ülkelerin dış borcu 1972 ile 1981 arasında altı kat artarak 500 milyar dolara yükselmiştir (Cohn, 2017).

Bölgesel manadaki bu gelişmelerin hepsi coğrafi yakınlıkları göz önüne alındığında hem küreselleşme etkisi hem de sorunların büyüklüğünün hesap edilememesi gibi sebeplerle Meksika'yı bu sorunun içine itmiştir. Dünyada da durum çok farklı sayılmazken farklı ülkeler farklı borç krizleriyle mücadele etmekteydi. Örneğin; Polonya'nın dış borcu 1981'de ciddi oranlara ulaşmıştır (Rieffel, 1985). Meksika'nın 1982'deki açıklamasından sonra, ticari bankalar kredi risklerini azaltmak için harekete geçmiş ve Meksika'nın yaşattığı mağduriyeti diğer az gelişmiş ülkelerden de görmemek için kredi verme hususunda daha temkinli davranmıştır. Bu tedbirler sonucunda krediye ulaşamayan devletlerdeki borç krizi hızla yayılmaya devam etmiştir. Bu nedenle, 25 az gelişmiş ülke 1982 sonlarında ticari banka borçlarının yeniden yapılandırılmasını talep etmiştir ve 1983'te Dünya Bankası, son iki yılda, önceki yirmi beş yılda olduğu kadar çok sayıda gelişmekte olan ülkenin kredilerini yeniden planlamak zorunda kaldığını bildirmiştir (Cohn, 2017). Dünya Bankası'nın bu ülkeler için yeniden düzenlemelere başlaması ise krizleri durdurmasa da bir borç planının oluşturulmasına önayak olmuştur.

Borç kriziyle birlikte gelişmekte olan ülkelerin borç ödeme kabiliyetleri ve aldıkları borcu yönetme kabiliyetleri düşüşe geçmiştir ve mali hesaplamalarda bozukluklar yaşandığı anlaşılmıştır. İki kutuplu dünyada farklı ekonomi politikaları ve ideolojilerin savaşı sürerken dünya ekonomisini kapitalizm üzerine kurmak isteyen ABD'nin karşısında sosyalist politikalar izleyen Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) borçların yönetiminin ayarlanması hususunda görüş birliğine varılamamıştır. Latin ülkelerinin kreditörü konumunda olan ve "dünya polisliği" görevini yürütmek isteyen ABD kapitalizme uygun düşecek bir borç yönetiminin planlanması üzerine görüşmeler başlatmıştır. Uluslararası organizasyonların bütçeleme, risk değerlendirme, mali ayarlamaları görevini üstlenen Dünya Bankası ve IMF öncülüğünde düzenlemeler için adımlar atılmıştır.

Uluslararası para sisteminin oluşturulabilmesi için uluslararası ticaretin serbestleşmesine bağlı olarak Bretton Woods'da girişimler başlamıştır (Parasız & Ekren, Uluslararası İktisat, 2013). Dünya Ticaret Örgütü'nün kurulmasını takiben 1947'de 23 ülkenin onayıyla ticaret serbestliğinin sağlanması maksadıyla Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT) karşılıklılık, şeffaflık ve ayrımcılık yapılmaması ilkeleri benimsenmiştir (Irwin, 1995). Daha sonra Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) adını alacak olan bu kuruluş adil rekabetin sağlanması, dünyada istikrarın devam ettirilmesi gibi rol ve fonksiyonlara kavuşmuştur. Liberal piyasa sistemine geçiş döneminde kurulan bu tarz yapılar gelişmekte olan ülkelerin yapısal sorunlarının çözülmesini hedeflemişlerdir.

Borçlu ülkelerde ortaya çıkan yapısal anlamdaki dengesizliğinin çözümü için yapılan toplantıda John Williamson tarafından ortaya atılan 10 maddelik reçete hem kapitalizmin önerileriyle uygun nitelik taşımakta, hem Latin Amerika ülkelerinin küresel sisteme entegre edilerek serbest piyasanın cazip oyuncularını ortaya çıkarmakta hem de gelişmekte olan ülkelerin borç sorunlarının bu yönetsel ve yapısal sorunları aşabileceğini vadetmiştir. Williamson'ın 10 maddelik reçetesi Latin Amerika için kurtuluşun tek ve yegane yolu olarak kabul edilmiştir. Reçetede yer alan maddeler (Williamson, Latin American adjustment : how much has happened?, 1990);

1) Mali disiplinin sağlanması
2) Vergi düzenlemesinin yeniden yapılması

3) Ticari anlamda liberalizasyonun özelliklerini taşınması
4) Finansal anlamda liberalizasyonun sağlanması
5) Ekonomide devlet müdahalelerinin azaltılması
6) Özelleştirme
7) Mülkiyet haklarının yeniden düzenlenmesi
8) Serbest kur sistemine geçilmesi
9) Kamu harcamalarında altyapı hizmetlerine öncelik verilmesi
10) Doğrudan yabancı yatırımların serbestleştirilmesi

şeklinde sıralanabilmektedir. Mali disiplinin sağlaması için sıkı para politikalarının izlenmesi gerektiği ifade edilmiştir. Böylece tasarruf oranlarının artırılabilmesi ve bütçe açıklarının kapatılması öngörülmüştür. Vergi reformuyla birlikte illegalliklerin çözülmesi, vergi dağılımının dengeye ulaştırılması ve kamuya kaynak tahsisinin sağlanması planlanmıştır. Ayrıca fiyatların yeniden tasarlanması ve doğru/kaliteli fiyat algısının yerleştirilmesi önerilmiştir. Ticari anlamda serbestleşmenin sağlanmasıyla serbest piyasa ekonomisinde yerini alacak Latin Amerika ülkeleriyle birlikte ticari engeller, gümrük vergilerinde yapılacak düzenlemelerle birlikte hem dünya ticaretine kolay eklemlenme kabiliyeti kazanılacak hem de ABD'nin kurgulanan serbest piyasa ekonomilerinde pazar alanını genişletme imkanı ortaya çıkacaktır. Öte yandan, ihracatın artmasıyla Latin Amerika ülkelerinin büyüme oranlarının gelişmesine katkıda bulunması öngörülmüştür.

Finansal açıdan liberalizasyonun sağlanmasıyla bankacılık iş ve işlemlerinde denetimlerin ve şeffaflıkların arttırılmasıyla sistemin güçlendirileceği düşünülmüştür. Özellikle merkez bankalarının bağımsızlaştırılmasıyla sağlam bütçelemenin yapılabileceğini ve ekonomik ortamın güvenilirliğinin arttıracağı ve serbest piyasa ekonomisinin daha iyi işleyebilmesi için devlet müdahalelerinin azaltılması önerilmiştir. Piyasada özelleştirme imkânları ve mülkiyet haklarının genişletilmesiyle birlikte liberal dünya düzeninin getirdiklerini her anlamda bireylere doğrudan yansıtılmasının önü açılmıştır. Serbest kur sisteminin varlığı rekabetçi piyasa koşullarının oluşmasıyla hem ulusal para biriminin değerinin korunması hem de ekonomik dengenin özellikle ödemeler bilançosunda kolaylıkla dengeye geleceği iddia edilmiştir. Kamu harcamalarının yeniden yönlendirilmesi ise sosyal devlet anlayışının kapitalizmde de varlığının devam ettirilebildiğinin bir emaresi olarak

görülebilmektedir. Son olarak, doğrudan yabancı yatırımların hem ülkeler arası ilişkileri geliştireceği hem de ekonomik büyümeye pozitif yansıyacağına inanılmıştır.

Listelenen 10 maddenin genellikle üç kavramın çatısı altında toparlandığı sıkça görülmüştür; deregülasyon, özelleştirme ve liberalizasyon. 90'lı yıllar, SSCB'nin çöküşünün ardından ABD'nin küresel sistemi domine etmesi ve tek kutuplu dünya düzeninde kreditör ülke olarak hegemonik güç haline gelme süreciyle geçmiştir. Hegemonik istikrar teorisine göre, uluslararası sistemin yapısı liberal bir dünya ekonomisine dayandırıldığında siyasal sistemdeki devamlılığın sağlanabilmesi için egemen bir gücün sistem içerisinde olması gerekmektedir. Sistemde hegemonik gücün oluşması halinde ise sistem kendi içerisinde çatışmalardan uzak kalabilme yetisine sahip olacaktır (Gilpin, 2011). ABD'nin oluşturduğu küresel ekonomik sistemde rıza yaratma kapasitesinin de önemli olduğu da vurgulanmıştır ve sistemin yalnızca zor yoluyla baskılanamayacağı anlaşılmıştır (Bates, 1975). bakımından oldukça güçlü olması Latin Amerika ülkeleri için ümitvar ülke olarak görülmesine sebep olmuştur. Bu ülkeden önerilen konsensüs adeta kurtuluş reçetesi olarak görülmüş ve yüksek beklentileri beraberinde getirmiştir. Washington Konsensüsü'ne bakıldığında ekonomide devlet etkisinin azaltılmasına yönelik maddeler olduğu açıktır. Bu noktada, devletin liberal düşüncede yer aldığı üzere bir gölge olarak yer almasını direktifleştiren bir tasavvura sahip olduğu söylenebilmektedir.

Konsensüs tasarımıyla; borç krizinin aşılması, yüksek ihracat oranlarına bağlı olarak ödemeler dengesinin sağlanması, ticaret hacmi genişlemiş ve iyi büyüme oranlarına sahip olan ülkelerin ortaya çıkacağına inanılmıştır. Ancak programın Latin Amerika ülkelerinde uygulanmasına karşın beklenen gelişim ivmesi görülemediği için bazı ülkeler daha derin krizlerin içerisine girmekten kurtulamamıştır. Washington Konsensüsü duyurulduğu andan itibaren tepkileri üzerine çekmiş ve bu maddelerin kurtuluşu sembolize etmediği fikri hızla yayılmaya başlamıştır (Narcis & Stiglitz, 2008).

Özetle; Soğuk Savaş döneminde iki kutba ayrılmış dünyada, piyasa liberalizminin uygulaması niteliğini taşıyan Washington Konsensüsü, 1989 yılında Latin Amerika ülkelerinin kalkınma reçetesi olarak ortaya atılmıştır (Williamson, 1990). 1980'li yıllarda siyasal manada iki kutupta süregelen ideolojik çatışma, özellikle gelişmekte

olan ve gelişmemiş ülkelerde ortaya çıkan dış borç krizleri ve gelişmişlik farkının sürekli artarak açılmasına çekilen dikkatler bir kurallar bütünün edinilmesine duyulan ihtiyacın artmasına binaen yeni arayışların temellerinin atılmasına sebep olmuştur. Çünkü dünyanın bir yanında sağlam bir bürokrasi ve farklı sektörlerdeki iş birliğinin yüksek olduğu gelişmiş devletler, diğer yanında liyakate dayalı bürokrasiden ve iş birliğinden yoksun olan daha az gelişmiş ülkeler bulunmaktaydı (Cohn, 2012). Böyle bir dünyada, Williamson'ın (1990) belirttiği 10 maddelik reçetede yer alan önerilerin uygulanması hâlinde, Latin Amerika ülkelerinin beklenilen gelişim ivmesini yakalayabileceği savunulmuştur.

Daha açık bir ifadeyle, 80'li yılların borç krizi; Washington Konsensüsü'nün uygulanmasıyla, IMF ve Dünya Bankası'nın yapısal düzenlemelerinin ardından enflasyonun kontrolü sağlanarak kamu harcamaları düşürülecek, bütçe dengesi sağlanacak, piyasada özelleştirmeler yapılacak, finans ve iş gücü piyasası deregüle edilecek ve yatırım/ticaretin liberalleştirilmesi sağlanacak böylece ilgili ülkeler bu kriz sarmalından ve az gelişmişlikten kurtulacaktı (Williamson, 2004), (Cohn, 2012).

Reçetedeki maddelerin uygulanmasından sonra bazı ülkelerde krizler yaşanırken bazı ülkelerde pozitif etkiler görülmüştür (Birdsdall, de la Torre, & Caicedo, 2010) Ticaretin serbestleşmesine bağlı olarak sermaye akışı hızlansa da volatilitesi yüksek olan bu akış, 90'lı yılların ilk yarısında Meksika'da pesonun devalüe edilmesiyle Tekila Krizi olarak ortaya çıkmış ve bu krizi takip eden 1999'da Brezilya Krizi, 2000'li yılların başında dış borç ve durgunluğa bağlı Arjantin Krizi ortaya çıkmıştır (Cohn, 2012, s.365). Washington Konsensüsü'nün ideolojik bir çatışma temelinde yer edinmesinin arka planında, devletin rolünün nasıl olması gerektiği sorusuna cevaben deregülasyon, özelleştirme ve serbest ticaretin yaygınlaştırılması gibi olgular üzerinden değerlendirmeler yapılması yer almaktadır (Broad & Cavanagh, 1999). Washington Konsensüs tasarımının serbest piyasa ekonomisini bu denli savunmasına karşın konsensüsün ülkeleri beklenen başarıya ulaştıramadığına yönelik eleştirilerin odak noktasını, reçetenin her ülke için genel geçer özellik gösteremeyişi oluşturmaktadır (Stiglitz, 2004), (Naim, 1999).

Dahası, Latin Amerika ülkelerinin liberal reformları gerektiği gibi uygulayamamaları sebebiyle serbest piyasanın tuzaklarına kolaylıkla düşmelerinin yolu açılmıştır

(Kingstone, 2006). Joon ve Grabel (2004) ülkelerin kalkınmasını sağlamanın yegâne yolunun Washington Konsensüsü'nün öngördüğü biçimiyle neoliberal politikalardan geçmediği ve alternatiflerin olduğu savunulmuştur. Sistemde hâlihazırda belirlenmiş güç dengelerinin oluştuğu şeklinin mutlak olmadığını, mutlakmış gibi davranmanınsa kaderci bir yaklaşımı desteklediği ifade edilmektedir. Ayrıca Şen (2005) Washington Konsensüsü'nün öngördüğü neoliberal politikaların en büyük sorununun gelişmekte olan ülkelerde erken uygulanan finansal ve sermaye hesabı serbestisinin sağlanması olduğunu vurgulamıştır. Gelişmekte olan ülkelerin bu tarz bir serbestleşmeyi sürdürmek için gerekli altyapıdan yoksun olmalarının yanı sıra kontrol mekanizmalarının yeterince güçlü olmadığına vurgu yapmıştır.

1.2.2. Barcelona Süreci

90'lı yıllara gelindiğinde serbest ticaret anlaşmaları ve birlikleri yaygınlaşmaya başlamıştır. Washington Konsensüsü'nün ortaya çıkışından birkaç yıl sonra Avrupa ve Akdeniz'de yer alan ülkelerin özellikle ekonomik anlamda işbirliğini sağlayabilmesi açısından gerekli görülmüştür. Öte yandan küresel anlamda ortaya çıkan zorluklar dünyanın tamamına sirayet etme hızının farkındalığı ortaya çıkmış, Paris Anlaşması'na bağlı olarak iklim değişikliklerine sebep olan doğal dengeyi bozan unsurların uluslar bazında tehdit olarak algılanmıştır. İkinci bir uzlaşı denemesi 1995 yılında Euro-Mediterranean ortaklığının temellerinin atıldığı Barcelona Konferansı esnasında görüşülmüş, akabinde de ekonomik iş birliği ve serbest ticaretin Avrupa ve Ortadoğu ülkeleri için önemi vurgulanarak politika önerileri sunulmuştur (Euro-Mediterranean Conference, 1995). Hem iklim değişiklikleriyle mücadele, sürdürülebilir kalkınma ve yoksullukla mücadele olarak nitelendirilen bu üç önemli başlık Barcelona Görüşmeleri esnasında ele alınmıştır. 40 ülkenin içinde yer almasının planlandığı görüşmeler karşılıklı anlayış çerçevesinde kültürlerin var olabileceği ve ekonomik çıkarlar doğrultusunda hem iç hem de dış dengenin sağlanabileceği savunulmuştur. İklimdeki dengeyi bozmamak adına endüstriyel gaz salınımın azaltılması, endüstri kaynaklı ısınmaların 1.5 derece altına indirilmesi, değişen iklim koşullarına uyum sağlanması ve gerekli tedbirlerin alınmasının bahsi geçen ülkelerin bölgesel anlamda güçlerini birleştirmesi öngörülmüştür (European Comissions, 2021).

Bölgeler arasındaki politik ve güven ortamının sağlanabilmesi için uluslararası hukuk üstün tutulmuş ve ülkeler arasındaki diyalogların geliştirilmesi önerilmiştir. Böylece ülkelerin ve bölgesel anlamdaki iç ve dış istikrarın ortak hedeflerinin gerçekleştirilmesi hedeflenmiştir. Ülkeler arasındaki anlaşmazlıkların barışçıl yollarla çözülmesi, terörizmi engellemek ve buna karşı tedbirler almak, silahlanmanın kontrol altında tutulması (özellikle nükleer ve kimyasal), organize suçlarla mücadele gibi başlıklar altında devletlerin egemenlik haklarını kısıtlamayacak biçimde güvenlik ortamının sağlanması gerekliliği üzerinde durulmuştur.

Borçların gelişmekte olan ülkeler için özellikle bir problem olduğu göz önüne alınırken deklarasyonu kabul eden ülkelerin sosyo-ekonomik gelişim ivmesini kazanması, yaşam koşullarının pozitife evrilmesi ve bölgesel işbirliğinin ekonomik manada bu yüzden desteklenmesi önerilmiştir. Bu kapsamda, Euro-Mediterranean Anlaşmaları'nda serbest ticaret anlaşmalarının kurulması için gümrük vergilerinin düşürülmesi ve zamanla ortadan kaldırılması, sektörlerin serbest ticarete uygun hale getirilmesi üzerinde durulmuştur. Ayrıca yabancı yatırımların artmasıyla bölge ülkeleri arasında teknoloji ve bilgi transferinin gerçekleşeceğine vurgu yapılmıştır. Özellikle enerji tüketimine vurgu yapan deklarasyonda kaynak tahsisinin ve yönetiminin daha iyi hale getirilmesi için birliktelik sağlanacağı ifade edilmiştir. Aynı şekilde finansal anlamda iş birliğinin sağlanmasının serbest ticaret alanı oluşturmanın sürdürülebilirliğinin sağlanması için mali kaynak desteğinin Avrupa Konseyi tarafından belirli bir ödenek dahilinde olacağı belirtilmiştir. Deklarasyondaki sürekli vurgulanan en önemli nokta karşılıklı ilişkilerin geliştirilmesiyle ortaklığın yalnızca ekonomik boyutta kalmaması, sosyal ve kültürel anlamda ortaklıkların gerçekleştirilmesi ve bölge halklarında çeşitli programlarla kaynaşmasını sağlamlaştırılmak istenmiştir. Gümrük prosedürlerinin uyumlulaştırılması, ürünlerin standartlarının belirlenmesi, veri ve bilgilerin ülkeler arasında paylaşımının yapılması ve bölgesel ve bölge-altı iş birliklerinin yaygınlaştırılması hedeflenmiştir.

Barcelona Deklarasyonu genel anlamda kurulması planlanan ortaklıkların akabinde ortaya çıkaracağı potansiyel refah ve uzlaşı ortamından yüksek fayda sağlanması üzerine kuruludur. Yapılan görüşmelere göre 2010 yılına kadar Avrupa ve Akdeniz arasında bir STA (Serbest Ticaret Alanı) oluşturulması beklenmiştir. Bu denli büyük bir iş birliğinin sağlanması noktasında da karşılıklı çıkar çatışmaları ve bazı ülkelerin

bölgesel çıkarları birbiriyle çatışmıştır. Ülkeler özellikle finansal ve ekonomik birlikteliğin kurulmasının beklendiği alanlarda çekinceler koymuşlardır. Bölgesel anlamda toplu bir planlamaya dahil olmak, çevre dostu sanayileşme stiline geçiş teknoloji adaptasyonları ya da özellikle serbest ticaret alanının oluşmasıyla iç piyasadaki üreticiler ülkelerin genel anlamda ilk çekince noktalarını oluşturmuştur. Barcelona Deklarasyonu'nda umulduğu gibi büyük bir STA oluşturulamamış olsa da genel olarak ikili ya da çoklu ticaret anlaşmaları yapılmış ve bölge ülkeleri bu fırsat penceresinden faydalanma imkanına erişmiştir (European Comissions, 2021).

Barcelona Deklerasyonu'nda karşılıklı anlaşma, sosyal manada gelişmenin sağlanması; farklı kültürlerin varlığına dair farkındalığın kazandırılması/pekiştirilmesi, yoksulluğun önüne geçilmesi, hem iç hem dış politikada/ekonomide istikrarın sağlanması ve politik güvenliğin ortaya çıkarılması esas alınmıştır. Yapılacak ticari iş birlikleriyle, serbest ticaretin önü açılacağı için Arap ülkelerinde önemli bir gelir kaynağı kaybı oluşmasının yanında özellikle küçük ve orta ölçekli firmalar yüksek teknolojili Avrupa mal ve hizmetleriyle rekabetleri açısından zorluklar yaşanabileceği çekinceleri gün yüzüne çıkmıştır (Miller & Mishrif, 2005). Konferanslar esnasındaki görüşmelerde Ortadoğu'daki ülkelerin kendi aralarındaki anlaşmazlıkları nedeniyle birçok ortaklık maddesine ihtiraz koyulmuş ve bu nedenle yaygınlık kapasitesinin çerçevesi daraltılmak durumunda kalınmıştır.

Miller ve Mishrif (2005) Arap bölgesi ve Avrupa arasındaki yapılacak olası bir karşılıklı anlaşma çevresinde serbest ticaret alanının kurulmasının ne tarz getirileri olacağı ya da ne tarz zararları olacağını ele aldıkları çalışmalarında, ekonomik ve sosyal anlaşmanın ekonomik iş birliğinin sağlanmasıyla elde edilecek büyük bir refahın paylaşılacağının üzerinde durulmuştur. Arap ülkelerinde ekonomik serbestisitenin sağlanmasıyla yüksek performans, etkinlik ve rekabet ortamın oluşacağını, yerel manâda politik ve ulusal manâda yönetsel faydalar olacağı ifade edilmiştir. Ekonomik iş birliğinin sağlanması iç piyasanın yapısının düzenlenmesi vaadini taşısa da özellikle daha bebek endüstriye sahip olan Arap firmalarının bazılarının denklemden silinebilme ihtimali gözden kaçırılmıştır. Olası bir serbest ticaret bölgesinin kurulmasıyla özellikle petrol bakımından zengin Arap ülkelerinden birincil yararlanıcılar bu serbest bölgede yer alan ülkeler olacaktır. Buna karşın

çalışmalarında Arap ülkelerinin bu tarz bir anlaşmada nihai bir yararlanıcı olarak gösterilmesi dikkat çekicidir.

Barbe (1996) sosyo-ekonomik endişelerin bölgesel arası bir iş birliğinin sağlanması için hem siyasi hem de ekonomik olarak büyük bir adım olduğunu ifade ettiği Barcelona Süreci'nin Avrupa'nın Güney'e kendi değerlerini empoze etmek istediği bir girişim olmadığını bunun aksine ulus seviyesinde çıkar güdümünde sorun çözme ve güvenlik arttırma kapasitesi olduğunu ifade etmiştir. Calabrese (1997) Barcelona Süreci'ni ülkelerin birbiriyle olan yanal bağlarını arttırması gerektiği üzerinde durduğu çalışmasında kolektif bir amaç doğrultusunda etkin ve kapsayıcı bir çaba olarak nitelendirmiştir. Önleyici diplomasi ve dış politikada yetkinliğin arttırılması, terörizm ve ekonomik-ticari bağların artmasının anlaşmada yer alan ülkeler açısından pozitif etki doğuracağını ifade etmiştir. Özellikle Arap bölgesinde yaşanan göç, organize suçlar ve terör gibi zorlukların bölgenin gerektiği güce sahip olmasını engellediği üzerinde durulmuştur. Sonuç olarak Washington Konsensüsü ekonomik birlikteliği ve hedefleri içerirken Barcelona Konsensüsü sosyal ve ekonomik birlikteliği bir arada ele almış ve karşılıklılık ilkesinin vücut bulmuş hali olduğu düşünülmüştür.

1.2.3. Pekin Konsensüsü

Yüksek nüfusuyla kalkınma hamlelerinde görece daha zorlu şartlara sahip olan Çin'in atılımı ise tüm dünya açısından dikkat çekici hâle gelmiştir ve 2004 yılına gelindiğinde Joshua Cooper Ramo tarafından Çin'e has olan büyüme modelinin anlatıldığı Pekin Konsensüsü dünyaya duyurulmuştur. Çin'in dünya ekonomi politiğinde hegemon bir güç olarak görülen ABD karşısında yer almasını ve kendi oluşturduğu sistemin dünyaya takdim edilmesi olarak ele alan Ramo, kalkınma hamlesinin diğer hiçbir devlet tarafından yapılamayacağının vurgusunu da net olarak yapmıştır. Çin'in dünya ekonomisindeki artan ticaret hacmi Çin tipi bir kalkınmanın mümkün olabildiğinin göstergesi olarak ele alınmıştır. Öte yandan, Pekin Konsensüsü'nün Washington Konsensüsü'nden tamamen farklı bir dinamiğinin olduğu ve sosyalizmin benimsendiği bir ülkeden, farklı bir piyasa yapısından çıktığı unutulmamalıdır. Ramo'ya (2004) göre, Çin'in gelişimi 3 temel teorem çerçevesinde incelenebilmektedir:

1. Yenilik değerinin o ülkedeki konumu. Özellikle teknolojik inovasyonun bir ülkede gereklilik olduğunun gözden kaçırılmaması gereklidir.
2. Yeni araçların keşfedilerek makroekonominin izlenmesi. Bir ülkenin gelişimi izlenirken yalnızca kişi başına düşen GSYH'nin uyumunu izlemek yerine tüm ülkedeki yaşam kalitesinin değişimine odaklanılması gerekli olduğu vurgulanmıştır. Sürdürülebilir ve eşitlikçi bir toplum yapısında rekabetin getirdiği korkunç hislerden arındırıldığı bir kalkınma modelini uygulamalıdır.
3. Pekin Konsensüsü hayallerden uzak gerçekliğin içerisinde kendi kaderini tayin etme teorisi çerçevesinde güvenlik doktrini uygulanmasını ele almalıdır.

Çin'in yüksek atılımının iki önemli sütun üzerinde yükseldiği ifade edilirken bu sütunların bilim ve teknoloji ile beşeri sermayenin varlığının harmanlanmasını esas aldığı belirtilmiştir. Bu harmanlanma ve belirli bir skalada devam etme ihtimaliyle yükselişine kazandığı ivmeyle devam edecektir. Ayrıca bu ülkenin benimsediği "barışçıl büyümenin" temellerinin özellikle teknoloji üzerinden geliştiğini vurgulamıştır. Gelişmekte olan ülkelerin bazılarının Washington Konsensüsü'ne uymaları sebebiyle sınırlandırılmış politika tasarımlarının Çin'de uygulanabiliyor olmasıyla atılımın önü açılmıştır. Gelişimin önemli sebeplerinden birisi de uluslararası sistemde kolay iletişim kurulabilmesi için açık bir toplum yapısının inşa edilmesine dayandığı ifade edilmiştir. Ramo'nun bu görüşünü destekler nitelikte olan önemli bir nokta ise Çin'de hakim olan kolektivist toplumun varlığıdır. Kolektivist ülkelerde normlar bireyler tarafından içselleştirilmiştir ve topluluğun yararına olacağı düşünülen görevlerin yerine getirilmesi istisnaları olsa dahi (grup içi ve grup dışı) meyli vardır (Triandis, 1993).

Çin'in inovasyon yoğun bir toplum yetiştirmesinin ülkenin kaderinin tayin edilmesinde önemli yer tuttuğunu çünkü insanların birbirine yaklaşmalarının ancak bu şekilde sağladığı kanaati hakimdir. İdeolojilere bağlı değişimlerden ziyade bilgiye dayalı bir değişim merkeze alınmış ve toplam faktör verimliliği arttırılmaya çalışılmıştır. Çin'in öncelikli inovasyona açtığı öncelikli alan ise büyük nüfusun ihtiyaçlarının karşılanabilmesi için tarım sektörü olmuş ve 80'li yıllardaki tarımsal büyümenin tüm dünyada görülmeyen bir hıza sahip olduğu savunulmuştur (Ramo, 2004). Ayrıca teknoloji temelli yatırımlarda Çin'in hep daha yeni olanı isteme hususunda istekli olduğunu ve ülkede yeni kurulan yatırımlarda bu talebe yönelik

beklentiler içinde olunduğunun sinyalleri verilmiştir. Ekonomideki kalkınmanın eşit bir dağılım gösterebilmesi Çin için özellikle önemli bir unsurdur zira gelişmekte olan ülkelerin en büyük sorunu dengeli dağılmayan refahın nasıl kanalize edilebileceği hakkındadır. Çin'in kolektif bir mantığın izlerini taşıyan toplum kültürüne sahip olmasına bağlı olarak inovatif gelişim hızının kitleler arasındaki aidiyet bağını koparmadan yapabilmesi gerekmektedir. Çin'in gelişiminde; devlet, güveni inşa ederek sorunların azalmasını sağlar, birlikte hareket etmek için uygun ortamı oluşturur ve çatışmadan uzak durur mantığını sisteme kazandırmıştır. Buna göre Çin'in yeni rotasını;

1) İnovasyon
2) Asimetri
3) Beşeri gelişim
4) Bireysel hak ve sorumlulukların dengesi oluşturmaktadır (Ramo, 2004).

Bu konsensüste teknolojik dönüşümün sıfırdan başlatılmasından ziyade inovasyonun Çin piyasasına eklemlenmesi, güçlü iş birliğinin yakalanması, kişi başına düşen gayrisafi yurt içi hâsıla (GSYH) yerine yaşam kalitesinin arttırılmasına odaklanılmasına dikkat çekilmiştir (Scott, 2010), (Ramo, 2004). Gerçekten de inovatif işlemlerin tüm kurumlarda kökten değişim yerine var olan parçalardan sorunlu olanların tespit edilerek yerine yenilerinin eklenmesi gerçekten de hem daha az maliyetli hem de daha kolay bir iştir. Bu konsensüste Çin'deki sosyalist yönetimin gelişmekte olan ülkelerde nadiren görülmesinden dolayı belirtilen maddelerin otoriter devlet gücü olmadan elde edilmesi noktasında sıkıntılar yaşanabileceği ve gelir dağılımının arzu edilen dengeden uzaklaştırılarak gelişim ivmesi kazandırıldığı görülmüştür (Ramo, 2004). Çin'in yükselen gücü bir rakip etkisi yaratacağı için bu yükselişin sürdürülebilir olması ise kritiktir. Dış politikada barış içinde birlikte yaşama, çözümler için diyalog yönteminin tercihi ve barışçıl kalkınma politikalarının varlığı iş birliği süreçlerinin gelişiminde katkıda bulunmaktadır (Demirtepe & Özertem, 2013).

Xin, Brodsgaard ve Jacobsen (2010) Washington Konsensüsü'nün uygulanmasının ardından gelişmekte olan ülkelerin krizlerle karşılaşması konsensüsün başarısızlığını ortaya koymaktayken neoliberal politikaların işleyişinde bir sıkıntı olabileceğinin

kanıtı olduğunu ifade etmişlerdir. Pekin Konsensüsü'nün Washington Konsensüsü'nde olduğu gibi 10 maddeyle yeniden tanımlaması yapılmıştır. Yerelleşme, piyasa kombinasyonu ve planlaması, esneklik, politika seçim hakkı, istikrarlı politik çevre, kendine güven (özellikle Çin halkının yapabileceklerine inanç), inovatif endüstri, inovasyonda yerli aktivtiler, tedbirli finansal liberalizasyon ve sosyal harmoninin sağlanması Çin'in 10 maddesi olarak belirlenmiştir.

Kennedy (2010) çalışmasında Ramo'nun ele aldığı Çin'in yükselişinin parametrelerini hatalı tespit edildiğini ve reformların ardındaki gerçek niteliğin yansıtılamadığını savunmaktadır. Washington Konsensüsü'nün sunduğu neoliberal politikaların uygulama alanının kısıtlığına ve yanlışlığına vurgu yapmak maksatlı Çin'in meydan okuma potansiyeli taşıdığına inanıldığını belirtmiştir. Çin'deki politikaların daha otoriter liderlere sahip ülkeler tarafından bu konsensüsün takip edilebileceğini ve devlet müdahalelerinin arttırılmasıyla Washington Konsensüsü'nden daha farklı bir patika izleyebileceği üzerinde durulmuştur. Çin'in dünya piyasasına eklemlenmesi sürecinde politikalarını korumacı ancak kapitalizme uygun şekilde takip ettiğini vurgulamıştır.

Huang (2011) Pekin Konsensüsü'nde bahsi geçen ekonomik gücün Batı'dan Doğu'ya kayışının irdelendiği çalışmada Çin'in bahsedilen performansı sergileyip sergilemediği üzerinde durmuştur. Ekonomik büyümenin artıyor olmasına karşın kişi başına düşen gelirin beklendiği gibi artmadığı ve yatırım/GSYH oranındaki yüksekliğin ekonomik dengesizliklere sebep olduğu aktarılmıştır. Ayrıca Çin'in sahip olduğu koşulların bu ülkeye özgü olduğu ve bir ülkenin başarılı kalkınmasının bir diğer ülke için ancak bir deneme misyonu taşıyabileceği gözden kaçırılmamalıdır. Pekin Konsensüsü Çin'e has bir kalkınma hamlesini dünyaya tanıtmıştır ancak bu hamlenin kendi içerisinde çeliştiği ve sürdürülebilirlik noktasında sorunlarının olabileceği kuşkusu halen mevcuttur.

1.2.4. Cornwall Konsensüsü

Küresel sistemin savaşlardan ve sistemsel zorluklardan uzak olunduğu durumlarda ülkelerin pozitif bir gelişim ivmesine sahip olacağı fikri genel kabul görmüştür. Ancak COVID-19 Krizi'nin ardından gelişim ivmesi dünya için bir kez daha sekteye uğramış ve devletlerin engelleyici hamleler yapmasının yolunu açmıştır. Krizlerin özellikle

gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkeler üzerinde yarattığı etkiler oldukça fazlayken dezavantajlı olarak görülen halk kesimlerine sirayeti hızla gerçekleşmektedir. Bununla birlikte küresel inovasyon hamlelerinin istendiği şekliyle icra edilememesi bahsi geçen ülkelerin teknoloji transferi hususunda sıkıntılar yaşamasına, gerek jeopolitik gerekse ekonomik maliyetlerini kaldıramamasına sebep olmuştur. Küresel ekonomideki sıkıntıların gelişmekte olan ülkelerdeki tezahürüyle dünyanın gelişmiş olarak görülen 7 ülkesinin birlikte bir hamle yapmasına zemin hazırlamıştır.

Çin'in dünya ekonomi politiğindeki etkinliğini arttırma stratejisi olarak görülen Tek Kuşak Tek Yol [One Belt One Road (1B1R)] Projesi ile İpek Yolu'nun geçtiği ülkelerle Çin arasındaki iş birliğinin arttırılması amaçlanmıştır (Aoyama, 2017). Hem bölgesel hem küresel bir güç olarak Çin'in dünya ekonomisinde artan rolü ve bölgesel anlamdaki gücü dünyadaki çok kutuplu ortamın esaslarının değişmesine sebep olabilme ihtimali ve statükonun sürdürülmesinde ortaya çıkabilecek engellerin ortadan kaldırılması birçok ülke için daha alışılagelmiş olan yoldur.

İpek Yolu kapsamında birçok ülkeye ekonomik, sosyal, anlamda birleştiren bir yapı haline gelmesi karşısında yeni bir projelerin doğmasına sebep olmuştur. 2021 G7 Zirvesi'nde 1B1R Projesi'ne alternatif olarak "Daha İyi Bir Dünyanın Yeniden İnşası" [Build Better Back World (B3W)] ortaklık girişimi ile gelişmekte olan ülkelerdeki altyapı sorunlarının çözülmesi, iklim ve çevresel değişimlerin göz önünde tutularak ekonomik ve sosyal gelişimin sağlamlaştırılması için girişimlerde bulunulmuştur (The White House, 2021). Bahsedilen G7 görüşmeleri neticesinde Cornwall Konsensüsü kaleme alınmıştır ve COVID-19 Krizi'nin dezavantajlı olarak görülen gelişmekte olan ülkeler üzerindeki negatif etkilerinin azaltılması için dayanışma ve yönetişimin geliştirilmesi, sürdürülebilir kalkınma hedefinin yeniden dizayn edilmesi ve iyi risk yönetiminin sağlanması maddeleri sıralanmıştır. Tasarımın önerileri 5 başlık altında toplanmıştır (The White House, 2021);

1) Dayanışma: Piyasadaki tehditlere, sorunlara ve çarpışıklıklara ortak tepki oluşturabilecek ve ortak amaçlar doğrultusunda konuşlanabilecek şekilde pozisyon alınmalıdır.

2) İyi Risk Yönetimi: Ekonomik ve jeopolitik anlamda kolektif izleme ve değerlendirme yapılmalıdır.

3) Sürdürülebilir ve Amaca Uygun Tedarik: İnsanı doğrudan etkileyen kritik sektörlerde inovasyona yönelik dizaynların yapılabileceği iş birlikleri yapılması gerekmektedir.

4) İyi Yönetişim: Küresel standartlar, kurallar ve normların yeni ekonomik düzende desteklenebilir olması, işçi standartlarının yükseltilmesi, uluslararası ve ulusal düzenlemeler güçlendirilerek ekonomik manada dayanıklılık arttırılmalıdır.

5) Kapsamlılık: Sürdürülebilir gelişim hedeflerinde yatırımları arttırmak, dijital dönüşümü desteklemek ve küresel dünya pazarına entegre olabilmek için tam erişim izni sağlanmalıdır.

Bu konsensüsün çıkış yılı itibariyle yeni ortaya atılmış olmasına karşın literatürde kendisine henüz yer bulamamıştır. Ancak ele alınan konu başlıklarının bir uzlaşıdan ziyade oluşturulabilecek bir konsensüsün maddelerinin hangi bağlamda ele alınabileceği hususuna değindiği görülmektedir.

Bilgilere tam erişim izni verilmesi ülkeler için beklendiği kadar pozitif bir durum olmayabilir. İstihbarat sistemlerinin gelişim hızı karşısında ülkeler daha az avantajlı konuma geçmek istemeyebilirler. Kolektif işlemler ve değerlendirmeler var olan ikili ya da çoklu bağlantılar hususunda sorunlar çıkmasına sebep olabilir.

2. YENİ KONSENSÜS İHTİYACININ ANALİZİ

Küresel ekonomik konsensüslerin içeriği ve sonuçları incelendiğinde ekonomik anlamda reform eksikliği yeni bir konsensüse duyulan ihtiyacın olduğunu açık bir şekilde ortaya çıkarmaktadır. Aynı amaçları taşıyan ülkeler arasında oluşturulacak bir alternatif bir ekonomik düsturun ele alındığı kurallar bütünüyle birlikte hareket edebilme güdüsünün oluşturulmasına duyulan ihtiyaca işaret etmektedir. Bu tarz bir reformlar silsilesi bir uzlaşı çerçevesinde garanti altına alınması mümkün görünmektedir. Yeni oluşturulacak konsensüste, yeniden yapılandırma süreçlerinde değişen pratikler, sistemdeki zorlukların ekonomik ya da siyasal kırılganlıklara sebep olmasını önlemek, etkinliğin ve işletme faaliyetlerinin belirlenerek planlı üretim ve etkin kaynak kullanımlarının oluşturulması göz önünde tutulmalıdır.

Özellikle Küresel Finans Krizi'nin etkilerinin ardından G20 toplantılarında yeni bir konsensüs oluşturulması gerektiği fikri üzerinde durulmuştur. Krizin ardından gelen süreçte küresel ticaretin canlanmasında sorunlar ve kırılganlıkların varlığı görmezden gelinmeyecek seviyededir. Ayrıca iş birliği küresel dayanıklılığın dizaynı için yapılacak olan bir konsensüs oluşturulması gerektiği fikri yeni olmamasına karşın değişen dünya koşullarının yeni düzende yer alması gerekmektedir. Uluslararası sistemdeki hem sosyal, hem siyasal hem de ekonomik anlamdaki istikrarın korunması ve sürdürülebilirliğinin arttırılması için kolektif bir algının oluşturulmasına ihtiyaç duyulduğu ise açık bir şekilde görülmektedir. İstihdam ve sosyal güvenlik vurgusunun krizlerin ardından iyice ön plana çıkması ve halk kesiminin hem ekonomik hem sosyal kırılganlığa meyilli olması söz konusudur. Bu yüzyılın ilk çeyreğinde yaşanan iki büyük kriz kırılganlıkların sağlamlaştırılmadığına da işaret etmektedir.

Bütün bunların yanında kalkınma bir değişim süreci olduğundan toplumun her alanına sirayet etmesi için refahın tabana yayılma sürecinde aksamaların olmaması gerekir. Uluslararası toplum algısının oluşmasıyla ülkelerin ortak oluşturduğu rızalarının yaratılmasıyla refah taahhütlerin bir konsensüse dayandırılması gereklidir. Ekonomik büyümeyi sağlamak için senkronize olmayı başarmış ülkeler sisteminin önemi vurgulanmış ülkeler için risklerin azaltılması için ortak bir paydada buluşulması çatışmadan ziyade iş birliği ve ortak çıkarların gündeme alınması kritiktir. Sağlam bir düzenin oluşturulması maksadıyla bir sağlık kriziyle sarsılan dünyanın gelişmekte olan

ülkelerin kalkındırılması ve kriz etkilerinin olabildiğince yumuşak bir şekilde karşılanabilmesi ve atlatılması için bir uzlaşıya ihtiyacı vardır. Yalnızca kriz dönemlerinin değil istikrar dönemlerinin de aynı özveriyle sürdürülmesi ise iyi bir ivme kazanmanın temel taşlarındandır.

2.1. Gelişmekte Olan Ekonomiler Makroekonomik Görünümleri

Gelişmekte olan ülkelerin makroekonomik görünümleri gelecekte ekonomik iş ve işlemlerin özellikle yüksek nüfuslarıyla talep tarafında pozitif etkiler yaratabileceği ihtimali bulunmaktadır. Yalnızca nüfuslarıyla değil diğer makro göstergelerin yansımalarının da yakın markaja alınmalı ve sisteme katkıları göz ardı edilmemelidir. Küresel sistemdeki konumlarının anlaşılması için bu ülkelerim makroekonomik görünümleri detaylıca ele alınmalıdır. Bu bölümde gelişmekte olan ülkelerin makroekonomik performanslarını oluşturan göstergeler ve yakın geçmişe ait krizler açıklanmıştır.

2.1.1. Küresel Ekonomik Sistem İçindeki Konumları

Gelişmekte olan ülkelerden bazıları yükselen piyasa ismiyle kendi içerisinde kayış yaşamıştır ancak halen gelişmiş ülkeler statüsünde değerlendirilme imkânı bulmaktan uzaktadır. Bu çalışmada 25 gelişmekte olan ülkenin dünyanın farklı coğrafyalarında dağılımı gözetilerek seçilmiştir. OECD, G20 ve AB ülkeleri içindeki konumları gözetilerek gelişmekte olan ülke arasından; Arjantin, Brezilya, Meksika, Peru, Şili, Bangladeş, Azerbaycan, Çin, Endonezya, Filipinler, Güney Kore, Hindistan, Malezya, Pakistan, Polonya, Çekya, Bulgaristan, Macaristan, Rusya, Türkiye, Yunanistan, Güney Afrika, Mısır, Suudi Arabistan ve Tunus seçilmiştir.

2.1.2. Makroekonomik Performanslar

Makroekonomik performansların ölçümünde kullanılan göstergelerin çalışmalar genelinde farklılaşması söz konusudur. Enflasyon (sermaye grubunun) ve işsizlik oranı (geniş halk kesiminin) performans göstergeleri olarak dikkate alındığında, makroekonomik performanstan yararlanma düzeyini ve oranını gösteren değişkenler olarak Okun Kanunu olarak kabul edilir (Knotek, 2007). Okun Kanunu'na ek olarak performans ölçümünde büyüme oranı (geniş halk kesimi) ve faiz oranı (sermaye

kesimi) eklenirse daha iyi bir makroekonomik performans göstergeler seti oluşturulacağı ifade edilmiştir. (Barro, 1989). Bazı ülkeler dövize ihtiyaç duyarken bazı ülkeler küresel anlamda döviz sayılabilecek parayı üretme gücüne sahiptir. Bu yüzden makroekonomik performans göstergelerinin enflasyon, işsizlik, büyüme, faiz ve döviz kuru olarak belirlemek uygun görünmektedir. Döviz kuru özellikle yükselen ve gelişmekte olan piyasalar için bir performans göstergesi olarak ele alınması gerekmektedir. Ancak bütün makroekonomik temel göstergeler manşet değerleri yansıtır.

Ancak dört sektörlü bir ekonomide,(reel, finans, kamu ve dış) üç tane temel fiyat göstergesi vardır; enflasyon, faiz oranı ve döviz kuru. Bu dört sektörün ortak ve kümülatif faaliyetleri sonucunda ortaya çıkan iki temel gösterge daha vardır; GSYH (büyüme oranı) ve işsizlik oranıdır. İşsizlik oranıyla sahip olunan beşeri kaynakları ne kadarının kullanıldığını yahut da kullanılamadığının analiz edilme imkânı bulunur. Bu bakış açısıyla ele alınması gereken eş temel gösterge; enflasyon, faiz, döviz kuru, büyüme oranı ve işsizliktir (Parasız & Ekren, 2014).

İstikrar göstergeleri ise, bütçe/GSYH, kamu borç stoku/GSYH, cari denge/GSYH'dir (Parasız & Ekren, 2014). Bu göstergeler aynı zamanda kamu otoritelerinin performansını da gösterir. Makroekonomik göstergeleri istikrar açısından incelerken kamu perspektifi ile bakılacaksa bahsedilen oranlara bakılır ve orta vadede iyileşmeler söz konusu ise ekonomide istikrar olduğu yorumu yapılabilmektedir. Ancak iş dünyası açısından bakılırsa enflasyon oranıyla, cari açığın/GSYH'ye oranının ele alınması gereklidir (Parasız, Ekren, & Tuna, 2013). Ekonomideki paydaşların ekonomik işlemlere katılmasının nedenleri ve amaçları farklı olduğu için dikkate alınan göstergeler farklılık göstermektedir. Bu göstergelerin en önemli özelliği GSYH'yi baz alarak değerlendirmeler yapılmasıdır. Tüketilen mal ve hizmetin hem miktarının hem çeşidinin artması faydanın arttığı anlamına gelir. Bu tarz çok aktörlü bakış açısının oluşturulması kamu otoritelerinin istenilen politikaların kapsayıcılığını arttırma imkânına sahip kılar.

Kârlılık da firmaların sürdürülebilir bir mukayeseli avantaja sahip olup olamayacağına dikkat çeker (Bryson, 2009). Kamu otoritesi de böyle bir ekonomi ortamına istikrar sağlamaktan sorumludur. Serbest piyasanın getirisi olarak makroekonomi

araştırmaları yapılırken güven endeksleri ve beklenti tahminleri gibi veriler de kullanılmalı ve piyasa oyuncularının beklentileri ölçülmelidir (Dagfinn, Sarno, & Sojli, 2010), (Greenwood & Shleifer, 2014). Tüm ekonomik birimlerin gelirlerini, tasarruflarını, borçlarını ve borç ödemelerini yansıtacak bir gösterge setine ihtiyaç vardır bunun için de gelir dağılımı incelenmelidir. Aynı zamanda performans ölçüm biçimlerine kişi başına düşen göstergeler eklenerek refahın bireylere yansıma kapasitesi değerlendirilmeye alınmalıdır (Ekren, Fındıkçı Erdoğan, & Bildik, 2020).Yani her sektörün temel fiyat göstergesinin farklı, ekonomik birimlerin davranışını izlemek için bakılan göstergelerin farklı ve bu ekonomik birimlerin sistem içindeki nispi ağırlığının yanında rol ve fonksiyonlarını doğru şekilde uygulayıp uygulayamayacağını farklı göstergeler seti ile analiz etmek gerekmektedir. Daha kalifiye bir veri analizi için değişkenleri etkileyen her alt göstergenin yani birbirini harekete geçiren dinamiklerin incelenmesi önemlidir. Makroekonomik sistemdeki dinamikler hangi dinamikleri etkiliyorsa bu değişkenler arasında doğru bağlantıları kurmak gereklidir.

Makro göstergeler istikrarı ölçmek konusunda tarihin belli başlarında yetersiz kalmıştır. Örneğin; 2008 Küresel Finans Krizi'nde bu göstergeler istikrarsızlık problemi yokmuş gibi bir tablo çizmiş ve 2007 öncesinde likiditenin bol olduğu yılları nitelemek için istikrarın istikrarsızlığı dönemi olarak isimlendirmişlerdir (Parasız, 2009). İstikrarın istikrarsızlığı söz konusu ise, neden-sonuç ve dinamiklerini irdelemek gerekmektedir ve bu irdeleme yapılmadığı an algılama aldanımlarının doğması olağandır (Krugman, 2015).

Bütün makroekonomik temel göstergelerin manşet değerleri yansıttığı göz önünde tutulduğunda verilerin dili yanlış yorumlanabilir. Örneğin enflasyon, bir dizi ürün grubunun ortalamasını yansıtmaktadır ama bu alt birimlerde farklılıkların olduğu gerçeğin gözden kaçırılmaması gerekmektedir. Aynısı gelir dağılımı için de geçerlidir, alt ve üst değerler toplanıp ortalama alındığında iki kesimin de ortalaması yansıtılmamıştır. Manşet değerlerin göz önünde tutulmasının kritikliği istikrarın istikrarsızlaşması döneminin temel sebebidir. Aynı zamanda krizin israfı istikrarsızlığın israfı gibi konjonktür dönemlerinde alınması gereken tedbirleri ve yapılması gereken reformların yapılmasının ihmal edildiğini gösterir. Böyle bir sonucu ortaya çıkaran en önemli neden insan davranışlarında saklıdır, daha özele inildiğinde

de bireysel ve kurumsal aşırılık, ve irrasyonelliğinden kaynaklanabilmektedir. Bireysel ve kurumsal aşırılık iktisadi açıdan düşünüldüğünde para arzını, bireysel düşünüldüğünde para harcama hızını, irrasyonelliği ise neden sonuç ilişkilerini kurmada ortaya çıkan tutarsızlıkları yansıtan ipucu olarak görmek mümkündür. Başka bir deyişle, göstergeler setlerinin handikapları olan yanlış sinyal verme ihtimallerinin olduğu da unutulmamalıdır.

Piyasa ekonomisinde üç önemli temel fiyat göstergesi vardır; enflasyon oranı (reel sektör) faiz oranı (finans sektörü) ve döviz kuru (dış ekonomi) olmak üzere sıralanabilir. Enflasyon oranı mal ve hizmetlerin fiyatı ise, hem talebe (satın alma gücü) hem de arza (üretim kapasitesi) bağlıdır. Bir adım daha ileriye gidildiğinde, talebi satın alma gücü belirler ve satın alma gücünü de gelir dağılımı belirlemektedir. Yani enflasyon oranı satın alma gücünün yanında gelir dağılımının da bir fonksiyonudur. Toplam arz üretim kapasitesini yansıttığı varsayıldığında üretim kapasitesi de teknoloji ve girdilerin düzey ve kalitesine aynı zamanda optimizasyonuna bağlıdır. Faiz oranı ise fon talebinin/arzının bir fonksiyonudur. Fon talep edilmesinin sebebi; tüketim, yatırım ve borç ödemeleridir, fon arzı ise likidite miktarını belirleyen tasarrufların bir fonksiyonudur. Yani faiz oranı tüketim, yatırım ve borç ödemenin aynı zamanda nakit üretme ve tasarrufun bir fonksiyonudur.

Döviz kuru ise uluslararası mal ve sermaye hareketliliğinin bir fonksiyonudur. Döviz kuru en basit anlamda ithalat ve ihracata bağlıdır. Böyle bakıldığında ilgili ülkenin rekabet gücünü ortaya çıkarır ve reyting kuruluşları bu manada önem taşırlar. Sermaye hareketleri ise ilgili ülkeye yatırım yapılıp yapılamayacağını, doğrudan portföy verilip verilemeyeceğini kurumsal bir karar alma süreci varsa bunu belirleyen faktör döviz kurudur. Her bir temel fiyat göstergesi kendine has başka dinamiklerin etkisinde hareket etmektedir.

Günün sonunda ortaya çıkan ise bu temel fiyat göstergeleri birbirini etkileyip etkilemediği üzerinedir. Örneğin; enflasyon arttığında faiz oranları artmalıdır çünkü reel faiz oranları değişmiyorsa nominal faiz oranı nispi dengeyi sağlayabilmelidir. Faiz oranı arttığında enflasyon oranının artması gerekir çünkü eğer kredi kullananları (yani mal ve hizmet üreten sektörü, arz edenleri) üretim maliyetlerinden biriyse faiz oranı, mal ve hizmetlerin maliyeti artacağı için fiyatlar artacaktır. Talep tarafından

bakıldığında, nasıl ki kredi kullanımın bir maliyeti varsa bankadaki mevduatın getirisi olduğu varsayılmalı ve faizler arttıkça satın alma gücü değişeceği ve gelir dağılımında değişimlere sebep olacağı için talep kanalından enflasyon sürecini tetikleyebilir.

Enflasyonla döviz kuru arasında ise, enflasyon yükselirse daha fazla enflasyonu yükselen ülkenin ihracat kapasitesi zafiyete uğramakta ve değer kaybetmektedir (Labonte & Makinen, 2008). Dövizdeki artış ise, üretim sürecinde ara malı ve yatırım malı gibi temel girdiler kullanılıyor ise maliyet kalemi arttığı için enflasyon artacaktır. Bir ülkenin faiz oranı diğerlerine göre daha fazla yüksek oluyorsa sermaye akımları daha fazla olacaktır diye varsayılır ve yabancı paraların yerli paraya çevrilme sürecinde olumlu şekilde etkilenecektir.

Ekonomi politiğin politik kısmı ise, başka hiçbir ekonomik birimin yapamadığı iş ve işlemleri yapan kamu otoritesini işaret eder. Yani iktisat politikalarını üreten tek güç; para basma tekeline, vergi toplama (maliye rol ve fonksiyonu) ve mevzuat çıkarma (karar alma) yetkisine sahiptir (Eğilmez, 2016). Kamu otoritesi, daha dar anlamda ekonomi yönetiminin (ekonomik rol ve fonksiyon gören birimlerinin, politika üreticilerinin) ekonomiye müdahalesinin yapısını ve işleyişinin kapsamlı incelenmesi özellikle kriz dönemlerinde önemlidir.

Küresel Finans Krizi'nde cari denge problemi yaşanmıştır ve bu "dengesizliğin" ülkelere yansımalarının yön ve şeklini göstermiştir. Yaşanan kriz maliye politikaları için de önemli bir göstergedir. Döviz kuru, 2008 Krizi'nden sonra hem finansal sistemdeki bulaşmalardan dolayı hem de geçişkenliğin en kolay olduğu birim olduğu için sistemde önemli bir yeri kapsamaktadır (Martina, Moessner, & Takáts, 2019). Aynı şekilde COVID-19 Krizi dünyanın enflasyon sorunuyla yüzleşmesine ve bu soruna bağlı olarak gelişmekte olan ülkelerde döviz kuruyla alakalı sorunlara sebep olmuştur. Her ülkenin makro değişkeni belli başlı aktörlerin gösterebileceği performansa bağlıdır. Bu performansın yüksek potansiyel taşıması ülkeler açısından pozitif etkiler oluşturur ve fırsat alanlarını ortaya çıkarır, tam tersine, performansın görece düşük kalması ülkeler açısından negatif etkiler oluşturur ve kırılganlıklara yahut da risklere sebep olabilir.

Örnek verilecek olursa Türkiye'deki enflasyon oranı, Türkiye'deki reel sektörün kapasitesine yetkinliğine ve performansına yüksek oranda bağlıdır. Rezerv paraya

sahip ülkedeki reel sektör ile dış ülkedeki reel sektörün mal ve hizmet hareketleri iki ülkenin enflasyon oranı ile belirlenir ve bu tablonun aynısı faiz oranları için de geçerlidir. Öte yandan sermaye hareketlerinin oluşması ise iki ülke arasındaki faiz oranları farklılığına bağlıdır. Döviz kuru iki ülke arasındaki mal ve hizmetler ile sermaye hareketlerinin ortaya çıkardığı bir fiyat değişkeni olarak ele alındığında iki ülke arasındaki paraların değişim kurunu yansıtan döviz kuru, enflasyon ve faiz oranlarının farklılığına bağlıdır. Paranın değeri paranın satın alma gücünü, paranın fiyatı ise paranın el değiştirme maliyetini anlatır. Döviz kuru açısından, paranın değeri tartışılıyorsa paranın iki ülke arasındaki enflasyon oranı (satın alma gücü), paranın fiyatı tartışıldığında iki ülke arasındaki paranın el değiştirme maliyeti (faiz oranları) ile ilişkilendirilir (Menkhoff, Lucio, Maik, & Schrimpf, 2009). Döviz kurunu etkileyen faktörlerin içerisinde politik sebeplerin de olduğu gözden kaçırılmamalıdır. Ekonominin verimliliği hem ekonomiyi hem politikaları yansıtmaktadır bunun yanı sıra ekonomik politikalar ekonomi yönetiminin tercih ve önceliğini yansıtmaktadır.

Bir ülkede iç dengenin ele alınması merkezi bütçe açığını ya da fazlalığını ele alır. Toplanan vergilerden daha fazla harcama yapıldığını ve bu harcamanın ya borçlanarak ya da emisyonla finanse edildiğini gösterir. Dış denge ise cari işlemler dengesini açığı varlığını tasdiklerken muhtemelen dış ticaret açığı da olduğunu gösterir. Böyle bir tabloda doğrudan yabancı yatırım (DYY), portföy yatırımları, krediler, Merkez Bankası'nın (MB) rezerv değişimiyle ya da net hata ve noksan kalemiyle finanse edilebilir. Cari açığı, ithalat kalemlerinin (tüketim yatırım ve ara mal) ilişkisi detaylandırılarak çözümlenir ve hangi kalemde ağırlık varsa ona göre reçete belirlenebilir. Ayrıca ara malda ikame özelliğine bakılır, tüketim malı sıkıntısı ise her zaman cari açık sorun olacaktır.

Öte yandan makroekonomik performans arttırılırken ekolojik faktörlerin de diyagramdan çıkarılmaması gerektiği unutulmamalıdır. Özellikle Paris İklim Anlaşması'nın imzalanmasıyla devletler karbon emisyon oranlarını düşürerek ekolojik döngünün bozulmaması ve küresel ısınmanın hızının yavaşlatılabilmesi için çaba içine girmişlerdir (Clémençon, 2016). Ormanlık alanların şehirleşme etkisiyle tahrip edilmemesi için ağaçlandırma çalışmaları, yenilenebilir alternatif enerji kaynaklarının kullanımının teşvik edilmesi oldukça önemlidir. Performansın sürdürülebilirliği ancak

dünyanın sürdürülebilirliğine bağlı olduğu için ekonomik kazanç ve çıkarların daha önünde tutulması gereken kritik bir konudur.

2.2. Küresel Krizlerin Anatomisi

Son 20 yılda ortaya çıkan ve tüm dünyayı etkileyen iki büyük kriz olduğu varsayılmaktadır; 2008 Küresel Finans Krizi ve 2019 yılında başlayan COVID-19 Krizi. Her iki kriz de dünyanın geçmişte deneyimlediği ekonomik krizlerden farklılıklar taşımaktadır. Küresel Finans Krizi gerçekleştiği yılda teşhis edilmesi ve nereden kaynaklandığı konusunda müphemlikler taşıması nedeniyle iyileştirilmesi için doğru ilaç beklenen sürede bulunamamış ve ekonomik anlamda beklenen etkiyi yaratmayan müdahaleler yapılmıştır. Buna karşın COVID-19 Krizi bir sağlık krizi olarak ortaya çıkmış ve aylar içerisinde tüm dünyaya nüfuz etmiş ancak küreselleşmiş dünyanın ekonomik gücünün yetersiz kaldığı ve insan gücünden noksan bir şekilde tasarlanmış ekonomi biçiminin aslında var olmadığı, altyapı eksiklerinin oldukça fazla olduğu ve dünyanın sadece ihtiyacı olanı üretmeye muktedir olmadığı anlaşılmıştır.

2.3. 2008 Küresel Finans Krizi

2008 Finansal Krizi, 1980'lerdeki dış borç krizlerinden ve 1990'lardaki Asya Finans Krizi'nden farklıdır çünkü bu kriz Güney ülkeleri yerine Kuzey ülkelerinde ortaya çıkmıştır. Ancak yine de krizin kökenlerine bakıldığında burada benzeşmeler olduğu görülmektedir. 2008 krizi, ABD konut piyasasında, birçok ülkede küresel bir kredi krizi ve finansal başarısızlıklarla sonuçlanan yüksek faizli ipotek (*mortgage*) kriziyle başlamıştır (Aalbers, 2009). 1990'lı yılların sonunda konut fiyatları ve ev sahipliği oranlarında dikkat çekici bir artış yaşanmış ve o dönemde finansal güvenliği kazanmanın bir yolu olarak görülmüştür (Richard & Doling, 2012).

ABD'nin ticaret dengesi ve cari hesap açıklarının olağandan fazla olduğu için faiz oranları düşük tutulmuş ve dolayısıyla ucuz yabancı sermaye akışı gerçekleşmiştir. Doğal olarak bu gelişmelerin yansıması ipotek finansmanında ve konut fiyatlarında "sürekli" artışla sonuçlanmıştır. Bu ipotek finansmanının önemli bir kısmı; gelir seviyesi, kredi geçmişi, peşin ödeme boyutu veya istihdam beklentileri nedeniyle piyasa faiz oranlarına uygun olmayan borçluları kapsayan yüksek faizli ipoteklerden oluşmaktaydı (Cohn, 2017).

Ev fiyatlarının bu denli yüksek olması rasyonalist düşünen bireyleri teşvik etmiş ve ev inşa etmek karlı bir iş olarak görülmeye başlanmıştır. Rasyonel düşündüğü varsayılan insanların hesaplamalarında hatalar görülmeye başlamıştır (Tobias & Rötheli, 2010). Bu güdülenmenin sonucunda aşırı arz ortaya çıkmış, konut fiyatları 2006 yılından itibaren hızlı bir düşüş yaşamıştır (Mizen, 2008). Kredilerin başlangıçta ev sahiplerini ikna ettiği ipotek oranları ile daha sonradan açıklanan ipotekler arasında fark oluşmaya başlamıştır. Sonuç ise bireyler açısından bir hayal kırıklığı ortaya çıkmıştır: Yüksek faiz oranlarını ödeyemeyen birçok *subprime alıcı* (*genellikle yüksek faiz oranları gibi olumsuz koşullara sahip olan, kredi geçmişi zayıf olan borçlular için kredi veya kredi düzenlemelerini ifade etmek veya bunlarla ilgili olan.*[1]) ile krize girmeye hazırlanan bir dünya ekonomisi.

Başlangıçta birçok *subprime* alıcı, kişisel borçları konusunda kayıtsız ve umursamaz yaklaşım sergilemiştir çünkü hem insanlar var olan imkânlarının çok ötesinde yaşamaya çabucak alışmış hem de rasyonaliteden uzaklaşarak gerçekçi olmayan beklentilerinin ağlarına takılmak durumunda kalmışlardır (Cohn, 2017). Ancak hikâyenin sonunda yüksek faiz oranlarını ödeyemeyen birçok *subprime* borçlu, kredilerini temerrüde düşürmek zorunda kalmıştır ve düşen fiyatlar nedeniyle evlerinin değerinden daha fazlasına borçlu hale gelmişlerdir. Allen ve Gale'a (2009) göre; 1980'den 2006'ya kadar geçen zaman içerisinde ABD hanehalkı tasarruf oranları yüzde sekiz civarından yüzde sıfıra kadar gerilemiştir ve özel sektörün toplam borç oranı GSYH'nin yüzde yüz yirmisinden yüzde üç yüz dolaylarına fırlamıştır (Allen & Gale, 2009). Ancak yalnızca ABD'de yaşayan bireyler değil aynı zamanda dünyanın farklı yerlerinden (Japonya, Almanya gibi) yatırımcılara da mortgage paketleri satıldığı için krizin bulaşabilirliği artmıştır (Tobias & Rötheli, 2010). Yabancı yatırımcılar bu yatırım çeşidinin çok daha kâr getireceğini öngören spekülasyonlarla aslında krizin bulaşıcılığının dolaylı subjeleri olmuş ve *subprime* ipotek krizi, küresel bir finans krizine dönmek üzere sınır ötesine yayılmaya imkân bulmuştur.

Ancak bu kriz yalnızca ABD'de değil aynı şartlar altında başka ülkelerde de yaşanmıştır. En büyük ilk sorun Avrupa'daki ve diğer yerlerdeki (İzlanda gibi) birçok gelişmiş ülkenin, aşırı yükseltilmiş konut fiyatları ile birlikte oluşturulan emlak

[1] **Oxford Dictionary**, Birleşik Krallık:Oxford University Press, 2017.

balonları ile ilgili kendi sorunları vardı, ikincisi ise, birçok Avrupa ülkesi cari açık sorunuyla mücadele ediyordu, yurt dışından sermaye ödünç alıyor ve imkânlarının ötesinde yaşıyordu (Cohn, 2017). Ortak paranın kullanımıyla artan güven ve düşük faiz oranları, bu ülkelerdeki yatırımcıları ve tüketicileri harcama yapmak için istekli hale getirmiştir (Case & Shiller, 2003). İç talepteki bu patlama hızla ücretlerin artmasıyla beraber dış rekabet gücünde düşüş yaşanmasına sebep olmuştur. 2008 Küresel Finansal Krizi'ne eşlik eden vergi gelirlerinin durgunluğu ve çöküşü ile bu ülkelerdeki aşırı harcamalar ve azalan ihracat oranları eski hale dönüş için olan umutların kırıcısı gibi görülmüştür (Scharpf, 2011).

Subprime borçluları ile az gelişmiş ülkelerde yaşayan bireylerin yaşadığı borç krizleri arasında bu noktada yüksek faiz dolayısıyla borçluluk yaşanmasına binaen benzerlik kurulabilir. Bu dönemde reyting kuruluşları (S&P, Moody's ve Fitch) *subprime* krediler için uyarı vermiştir ancak bu uyarılar hem geç hem de çok etkili olmadığı ortaya çıkmıştır (Mizen, 2008).

2008 Küresel Finans Krizi'nin sebeplerinin teşhis edilmeye çalışıldığında kontrolsüz olarak verilen konut kredilerinin bir balon oluşturduğu düşünülmüştür (Case & Shiller, 2003). Konut fiyatlarının düşmesine karşın kredilerin yüksek miktarı aradaki farkın doğmasına sebep olmuştur. Bunun karşısında ABD talep destekli tek seferlik çek ve senetlerin tüketicilere sağlamış ancak ekonomideki tıkanıklığa bir çare bulunamamıştır. Arka planda gayrimenkullerin satışı yapılırken verilen kredilerin vade ve miktar hususunda paket hatalarının olduğu anlaşılmıştır. Bunun üzerine kriz bir kredi krizi olarak algılanmış ve kamu otoritesi buna yönelik bir çözüm üretmeye çalışmıştır. Kredilerdeki temerrüde düşme oranı arttıkça ülkede bir likidite krizi olacağı düşünülmüştür. Genel çerçevede bakıldığında konut sektöründen kaynaklandığı düşünülen krizin son noktası finans olmuştur. Ancak finans sektöründeki bu krizin sebebinin problemli aktiflerden kaynaklanıp kaynaklanmadığının araştırılma sürecine girildiğinde krizin bir iletişim krizi olabileceği üzerinde durulmuştur (Parasız, 2009). Bu kadar kriz sebebinin ortaya atılmasıysa bir güven krizinin başladığını işaret etmiştir.

Her yeni gelen veride farklı bir yorumlamanın yapılması krizin oluşum sürecini tamamlamasına sebep olmuştur. Ancak kriz tespit edilene kadar ekonominin çoğu

birimine yayılmış, oradan tüm dünyaya sirayet etmeye başlamıştır. Tüm dünya sisteminde şok etkisi yaratan da Küresel Finans Krizi ABD'den başlayıp artan bir hızda diğer ülkelere sıçramıştır. 2008 Krizi, finans ve bankacılık krizi olarak ABD'de, kamu sektörü krizi olarak Avrupa'da ortaya çıkmıştır. Her ikisi de ödemeler bilançosu kanalıyla (reel sektör mal ve hizmet ticareti), finansal ürün ve hizmet aracılığıyla yansıyınca uluslararası sermaye hareketlerinin dengelenmesi ve aktiflerin yeniden fiyatlandırılması adı altında yükselen piyasalara yansımıştır (Parasız, 2009).

Küresel Finans Krizi'nin uluslararası sisteme katkıda bulunduğu nokta ise verilerin aldatıcı ve görünen gerçeği tamamen yansıtamayabileceği üzerine olmuştur. Krizin teşhisi yapılırken de çözümü üretilirken verilerin manşet olarak ele alınması alt kalemlerdeki eksikliklerin farkına varılma sürecini de yavaşlatmıştır. Yükselen piyasalar üzerinde oluşan negatif etkiler ele alındığında 21. yüzyılın ilk çeyreği yine bir duraklama süreciyle kesintiye uğramış ve krizden etkilenen ülkelerin kırılganlıklarının artmasına sebep olmuştur.

2.4. COVID-19 Krizi

Küresel/ulusal ekonomiler 2019'un son çeyreğinde Çin'den yayılmaya başlayan ve tüm dünyayı hızla etkisine alan COVID-19 pandemisinin yaratmış olduğu dönüşüm/değişim sürecine girmiştir. Bu dönüşüm sürecinin başlangıcı Dünya Sağlık Örgütü'nün (WHO) yeni Corona virüsü bir pandemi olarak ilan ettiği 11 Mart 2020 olarak kabul edilmektir. Nitekim bu dönem tüm ülkeleri, bu tehlikeli tehditle hem ekonomik hem de soysal açıdan karşı karşıya bırakmış ve yeni bir sisteme adapte olma süreci ile mücadele eder hale getirmiştir (Nicola vd., 2020).

Resmi pandemi deklarasyonundan haftalar öncesinden farklı kanallardan gelen önemli ekonomik sinyaller, dünyanın insanlık tarihinde olmasa da 21. yüzyıl insanı için eşi görülmemiş bir dönüm noktasına doğru eğildiğini göstermekteydi (Gopinath, 2020). Bu nedenle pandemi yeni bir sürecin başlangıcı olmakla beraber bir sağlık ve ekonomi mücadele/savaş süreci olarak da nitelendirilmiştir. Öyle ki COVID-19 salgınını ilk deneyimleyen ülke olması sebebiyle Çin, 2020'nin ilk çeyreğinde ekonomik savaşının ilk mağlubiyetini almıştır. Çin'in dünya ekonomisi için hem iyi bir arz kaynağı hem de iyi bir talep kaynağı olduğu düşünüldüğünde bu ülkeden yayılan virüsün sadece

sağlıkla ilgili olmayacağı böylece net bir şekilde anlaşılmıştır (OECD, 2020). Gelinen süreç ekonomilerdeki pandemi etkisinin yansımalarını ortaya çıkarırken pandeminin en yoğun olduğu dönemler de ekonomistler, arz ve talep şoklarındaki oynaklığın zıt ve eş zamansız şekilde çalışması nedeniyle pandeminin enflasyon üzerinde baskı oluşturacağını öngörmüştür (Groot & Wijffelaars, 2020).

Krizin tüm dünyaya yayılmasıyla gerek seyahat dolaylı gerekse emek hareketleri gibi etkenlerle bireylerin etkileşimlerinin artmasının getirdiği bir sonuç olarak çok da şaşırtıcı olmadığı aşikardır. Bununla birlikte sağlık krizinin ekonomik işlemleri kısıtlama kapasitesinin yükselmesi, kamu otoritesinin rol ve fonksiyonunun yeniden sorgulanması ve tedbir paketlerinin zaruri insani ihtiyaçlar konusunda daha dikkatli ele alınmasına sebep olmuştur.

Pandemi döneminde ülkelerin kapanmalar, üretim aksamalarına sebep olarak hem şirketleri hem de hanehalkını etkilemiş, akabinde de kamu otoritelerinin bu aktörleri desteklemeye yönelik sağladığı teşviklerden oluşan tedbir paketleri, modern dünya ekonomilerinin temel dayanaklarını sarsmıştır. Mevcut verilerle pandemiden kaynaklanan ekonomik şokun ağırlığı ve etkileri hala tartışılıyor olsa da hükümet politikaları yeni biçimler oluşturmaya çalışırken virüs tehdidi tüm dünyaya yayılarak üretimi etkilemeye, tedarik zincirlerini bozmaya ve finansal piyasaları rahatsız etmeye devam etmektedir (Bachman, 2020). Bütünsel olarak bakıldığında, ortaya koyulan kanıtlar, gezegen için sürdürülebilir yolların yeniden düşünülmesinin uygun hale geldiğini göstermektedir. Bu durum pandemi ile birlikte ekonomi gündemine sürdürülebilirlik kavramını da yeniden yerleştirmiştir. Ancak yine de yeşil yatırım ve sürdürülebilir kalkınmanın itici güçleri olarak küreselleşmeye ve ekonomik büyümeye olan güven artık gerçekçi olmamakla beraber ekonomik büyümeyi kaynak tüketiminden, atık yönetiminden ve zenginlik yaratmadan ayırmanın çoklu rollerini karşılayan bir endüstriyel ekonomik model olan döngüsel ekonominin benimsenmesi uygulanabilir bir çözüm olarak görülmektedir (Naidoo & Fisher, 2020)

Kamu otoritesinin ekonomiye müdahalesi, sosyal politikaların yoğunlaştırılması ve yeni bir krizin tüm dünyaya etki etmesiyle ilk konsensüs tasarımının ortaya çıktığı krizler, uzlaşmazlıklar, gelir dağılımı eşitsizlikleri, iş birliği ihtiyaçları, kamu otoritesinin rol ve fonksiyonunun yeniden gözden geçirilmesi süreci yeniden gündeme

alınmıştır. Böyle bir kriz aşamasında sürdürülebilir bir politika tasarım sürecinin oluşturulmaya gereksinim duyulması doğal görünmektedir.

Pandemi sırasında yaşanan tüm olumsuz etkiler ile birlikte ekonominin normal duruma dönmesi zaman alacağı açıktır. Dolayısıyla tüketici davranışlarına yansıyan pandeminin yarattığı talep kırılganlığı, özellikle de temel olmayan mal ve hizmetlere olan talebin pandemi öncesi duruma dönmesidaha düşük bir ihtimal olarak değerlendirilebilir. Nitekim toplam talebin üç ana bileşeni olan tüketim, yatırım ve ihracatın uzun bir süre boyunca baskı altında kalması muhtemeldir. Talepteki benzeri görülmemiş çöküşe ek olarak, hammadde bulunamaması, milyonlarca göçmen işçinin kentsel alanlardan göç etmesi, küresel ticaretin yavaşlaması ve neredeyse tüm ülkelerin uyguladığı sevkiyat ve seyahatle ilgili kısıtlamalar nedeniyle yaygın tedarik zinciri aksaklıkları bir süre daha devam ederken etkilenen ülkeler Tedarik zincirlerinin bir süre daha normalleşmesi olası görünmemektedir. Dolayısıyla kriz ne kadar uzun sürerse, firmaların ayakta kalması o kadar zor olacağı için alınacak tedbirlerin önemi büyüktür.

2.5. Krizlerin Geleceği

Küreselleşmenin engelleri ortan kaldıran bir sınırsız rekabet ortamı oluşturacağı inancı 21. yüzyıla damgasını vurmuştur. Ancak II. Dünya Savaşı'nın ardından sürekli savaşa/savunmaya hazır bulunuşluluğa ortam hazırlayan savunma ekonomisini oluşturmak, sürekliliğini ve yıpranma paylarını hesap etmek gibi ekstra harcama alanları oluşmaya başlamıştır. Yüzyıllardır var olan bu güvenliği arttırma arzusunun ekonomisini idare etmekse bu yüzyılda daha zor hale gelmiştir. Finansmanının sağlanması olasılığında dahi daha hümanist yaklaşımların revaçta olduğu yıllara denk gelmesi devletlerin politikaları için belirleyici olmuştur.

Savaş ekonomilerininse maliyetinin ağırlığı daha liberal politikaları beraberinde getirmiştir. Yalın bir örnek olarak Birinci Dünya Savaşı sonrasında dünya ekonomisinde ciddi bir daralma görülmüş ve Almanya'nın içine girdiği mali zorluk yeni bir savaşı "zorunlu" kılmıştır (Boyce, 1989). Artan işsizlik, krizin süregelen etkileri hanehalkı üzerinde ciddi zararlar oluşturmuş ve temel gıda ihtiyaçlarını, dahi karşılayamayan bir toplumu ortaya çıkarmıştır.

İlerleyen dönemlerde de görüldüğü üzere krizlerin ardından müdahaleci hareketler tırmanışa geçmiştir. Öyle ki 11 Eylül olaylarıyla birlikte yeni bir sayfa açılmış ve terörist eylemlere karşı bir duruş sergileyebilmek için "askeri" harcamalar için bütçe planlamalarında büyük değişimlere gidilmiştir (Sandler & George, 2016). Liberal politikalarla 20. yüzyılda birbirine bağlı olan kurumlarla krizlerdeki bulaşıcılık riski bir nevi artırmış görünmektedirler. Sistemdeki krizlerin bulaşıcılıklarının artmasının nedenlerinden birisi olarak görülen küreselleşme bu noktada devreye girmektedir.

Ülkeler karşılıklı bağımlılıklar (özelllikle ekonomik manada) çerçevesinde liberal dünya görüşünde olduğu üzere bağlanmış ve kurumsalcı yaklaşımın öngördüğü gibi ulus üstü ve uluslararası kurumlara bu bağlılığın düzenini ve sürdürülebilirliğini kontrol etme yetkisini vermişlerdir. Günümüzde birçok devlet egemenlik haklarından feragat etmeyi istemediği için bu kurumlara arzulanan tam işlerlik kazandırılamasa da yaratılan etki kapasitesi halen oldukça fazladır. Bunun yanında devletleri egemenlik haklarının zarar görmesinin dışında mali kırılganlığın oluşturabileceği olası krizin faturası da korkutmaktadır.

Krizle başa çıkmanın en iyi yolları konusunda henüz bir fikir birliği olmamasına karşın genellikle devlet gücünün ekonomide arttırılmasının önünün açıldığı 2008 Küresel Finans Krizi ve 2019 COVID-19 Krizi ile net olarak görülmüştür. Krizleri çözümlemenin en iyi yolu tüm göstergeleri detayları ve alt kalemleriyle okumak ve krizlerin temelde ekonomideki iki ana eksen üzerine oturduğu söylenebilmektedir. Krizler arz yönlü ya da talep yönlü gelişebilir ve bu tespite göre kamu otoritesinin konuşlanabilmesi gerekir. Geçen yirmi yıldaki iki krize bakıldığında ilki arz tarafından çıkan bir sorun olarak ortaya çıkmış, ikincisi ise sağlık tarafından çıkmasına karşın ekonomideki etkisi talebin daralması yönünde olmuştur.

Küresel Finans Krizi'nin faili aranırken Ortodoks liberaller genellikle düşük faizli borçluları suçlamaktayken, realistler devletin finansal işlemleri düzenlemedeki başarısızlığına işaret ederken, kurumsal liberaller yetersizliğe işaret etmektedir ve IMF gibi uluslararası kuruluşların düzenlemeleri, tarihsel materyalistler ve bazı müdahaleci liberaller ikincil borç verenleri ve sınırsız piyasayı sorumlu tutmaktadırlar. Uluslararası ve ulus-üstü organizasyonların çalışma etkinliklerinin artması durumunda küresel manada yönetişim mekanizmalarının kapasite artışı yaşayacağı gözden kaçırılmamalıdır.

2008 Küresel Finans Krizi'nde sarsılan ABD ekonomisinin sarsılmasıyla beraber 2012'ye kadar süren İşgal Hareketi tüm dünyaya yayılmıştır (Raworth, 2019). Bu hareketlerin temel sebebi ise, işsizlik, savaşlarla mücadele, adil devlet olgusunun kaybedilmesi gibi gerekçeler sunulmuş ve dünyanın yüzde birini oluşturan zenginlerin yüzde doksan dokuza denk gelen bireyleri sömürdüğünü söylemişlerdir.

Öte yandan, sermaye piyasasına yönelmiş yabancı sermaye hareketleri krizler için bir tehlike oluşturmaktadır. Bu yatırım türünün tehlikeli olmasının sebebi sistemdeki belirsizlikler veya farklı spekülasyonlarla aniden harekete geçip yatırımı dışarı çıkarırken kendilerinde bulunan borsa kâğıtlarının değeri kitlesel satışlar sebebiyle düşürmektedirler. Neticede sistemdeki güvensizlik meydana gelir ve döviz kaybı oluşur. Küresel ekonomiye entegre olabilmek için, konsolidasyonunu tamamlamış bir ekonomiye, doğru, sürdürülebilir ve planlı bir politikaya, istikrara, yeterli dövize ve asgari şartları sağlayacak güvenlik sistemine sahip olması gerekir.

Bütün bunların yanında herkesin kullanmakta olduğu ve ihtiyaç duyduğu enerji kaynaklarının piyasada fiyat dalgalanmalarına sebep olabileceği gözden kaçırılmamalıdır. Artan siyasi gerginlik, bulunan yeni kaynaklar ya da alternatif kaynakların ortaya çıkışı ile birlikte bu durum devletler açısından büyük sorunlar yaratmaya gebe olma potansiyeli taşımaktadır. Aynı şekilde çevresel krizlerin yeni yüzyılda ortaya çıkışının gündemde artık fark edilir oluşu, sanayileşmenin ve gelişmenin hem teorisinde hem de pratiğinde değişimlere gidilmesi gerektiğinin sinyallerini vermiştir.

2.6. Gelişmekte Olan Ülkelerin İhtiyaçları

Sıklıkla tartışılan bir başka soru ise küresel güçlerin üstünlük konumlarına nasıl ulaştıklarıdır. Bir ulusun süper güç olmak için sağlam ekonomiye, askeri kapasiteye, politik güce ve sağlam bir ideolojiye (*self-sustainibility*) ihtiyacı vardır. Mevcut güç yapısı, gelecekte çok kutupluluğa doğru evrildiği düşünülmektedir. Süper güç olma kaygısının devletlerin "savaşma" güdüsünü körüklediği açıktır. Yakın tarihte gücün ispatı niteliğini taşıyan olaylar ise Kore, Vietnam, Irak ve Afganistan Savaşları'nın varlığına dayandırılabilir. Pek çok bölgede etnik ve dini çatışmalar devlet yönetim sistemini aşındırıcı etkiler yaratmaya devam etmektedir. Hem tek kutuplu bir

uluslararası sistem hem de şiddetli çok kutupluluk (terörist gruplar ve terör olgusuna karşı savaş nedeniyle) halen sistemde yerini korumaktadır (Muzaffar, 2017).

Soğuk Savaş yıllarında ve sonrasında ABD'nin sağladığı güvenlikli ortamla beraber özellikle Avrupa kıtasındaki ülkeler savaşlar sebebiyle aldıkları hasarların tahribatını onarmaya ve kendi iç işlerine yönelmeye imkan bulmuşlardır. Bunun yanında Orta Doğu bölgesi, ABD ve Rusya için önemli yarış bölgelerinden birisiydi. 2000'li yıllar öncesinde bölgedeki savaşlara dolaylı yollardan müdahil olan ABD ile yükselen bir Arap milliyetçiliğinin fitili de ateşlenmiş oldu. Bölgedeki yüksek tansiyon 2010'da başlayan ve halen süregelen Arap Baharı sürecini ortaya çıkarmış, halk hem ekonomik buhrandan hem de demokratik manadaki eksikliklerden ayaklanmıştır.

Pek çok araştırmacı yeni dünya düzeninin 2000'li yılların ortalarından itibaren temel dönüşümleri içinde barındırdığını iddia etmektedir. Bu dönüşümü ise liberal değerlerin barındığı dünyadan yeni düzenle küreselleşemeye geçiş olarak tanımlamaktadırlar. Soğuk Savaş döneminden sonra ABD dünya düzenini üç ana sütun üzerine inşa etmiştir. Bunlardan ilki, ABD'nin gücüne yaklaşma cüreti gösterecek dahi ülkelerin olmaması, ikincisi Batı fikirleri ile donatılmış kurumların varlığı (WTO,WB, IMF) son olarak ise ikili ilişkiler ve bağlaşıklarla Doğu ve Batı uzantısının kurulmasıdır. Bu düzen içerisinde neoliberal görüşler tüm dünyaya yayılırken sağlanan güvenli ortam neticesinde yükselen piyasa ülkelerinin yıldızı parlamaya başlamıştır. Küreselleşmeden çok da memnun olmayan gelişmekte olan ülkelere göre Washington Konsensüsü'ndeki politika önerilerini uygulamalarına rağmen beklenilen sonuçlara ulaşılamamıştır. Küreselleşmenin bu tarafından karşıt durumda olan bu ülkeler uluslararası arenada seslerini daha çok duyurmaya başlamışlardır.

G20 toplantılarından Doha Round'un toplanması gelişmekte olan ülkelerin baskılarıyla engellenmiş, Kuzey'deki ülkelerin bu ülkelerin seslerini duyana dek de toplantıların yapılamayacağı ifade edilmiştir (Gallagher, 2007). Bu engellemede bayrağı taşıyan ülkeler ise, Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve Güney Afrika'dır. Çin ve Hindistan'ın dünyanın başlıca imal edilmiş mal ve hizmet tedarikçileri olarak ortaya çıkması beklenmiştir. Brezilya ve Rusya'nın en büyük ham madde tedarikçileri olması öngörülmüştür. Son olarak; Çin, Hindistan ve Brezilya'nın politik manada kritik

görevi olduğu düşünülmüş ve dünya siyasetinde görünürlüklerini artırmaları misyonu yüklenmiştir.

2000'li yıllarda Güney ülkelerinin birbiri arasındaki ticaret hacmi artmış, bölgesel işbirlikleri yapılmış ve gümrük vergilerini kendi aralarında düşürmüşlerdir. 2008 Krizi'nden sonra ise güç kayışları yaşanmaya başlamış G5'in sayısı zaman içinde G20'ye ulaşmıştır. Gelişmekte olan piyasalar statükoculuğun karşısında durmuş ve sistemin baskılanmış düşüncelerini yıkmaya çalışmışlardır. Bunun yanında dünya hegemonya ya da süper güç iddiasına girişilmeden önce artık bölgesel güç olabilmek için de devletler çabalamaya başlamıştır. Ülkeler bu durumlar için gerek yumuşak güç gerekse sert güç kullanımına başvurmaktadır.

3. GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERİN İHTİYACINA UYGUN KONSENSÜS TASARIMININ ANALİZİ

3.1. Veri Seti

Çalışmada oluşturulması planlanan konsensüs kapsamında ülkelerin ekonomik, sosyal ve çevresel açıdan incelemesi yapılması amaçlanmıştır. Bu bağlamda çalışmada ülkelerin performanslarının zamana göre değişimini incelemek amacıyla MOORA ve büyümeyi etkileyen faktörlerin tespiti içinde panel veri analizi olmak üzere iki farklı yöntem kullanılmıştır.

Bu yöntemlerde kullanılan değişkenler 1995-2020 dönemi kapsamaktadır. Veriler Dünya Bankası veri tabını ve IMF Outlook sisteminden elde edilmiştir.

Tablo 1. Çalışmada Kullanılan Veriler

	Kısaltma	Dönem	Tanım
Ekolojik Faktörler	CO2	1995-2018	CO2 salınımı (PPP başına kg GSYH $)
	CO2x		CO2 salınım (kişi başına düşen metreküp)
	FA		Orman Alanı (kara alanının %)
	Ren		Yenilenebilir Enerji Tüketimi (Toplam enerji tüketim %)
	UP		Kentsel Nüfus (Toplam nüfus %)
Sosyo-ekonomik Faktörler	Life	1995-2019	Doğumda yaşam, toplam (yıl)
	ÖO		Ölüm oranı (1000 kişi başına)
	GDPp		GSYH Kişi Başı (US$)
	SAG		Sağlık Harcamaları (GSYH %)
	Secondary		Okula kayıt, ikincil (% toplam)
	Teritaty		Okula kayıt, üçüncül (% toplam)
	PNon		Patent başvurusu, kayıtsız
	Presis		Patent başvurusu, kayıtlı
	POP		Nüfus
Panel Veri Analizi	GDP	1995-2020	GSYH (cari $)
	SAV		Tasarruf/GSYH
	INV		Toplam Yatırımlar/GSYH
	EXP		Genel Hükümet Harcamalar ($)
	DEBT		Genel hükümet brüt borç/GSYH
	CAB		Cari İşlemler Dengesi/GSYH

	REV		Genel Hükümet Geliri
	TRF		Tarife oranı, uygulanan, basit ortalama, tüm ürünler (%)
	INF		Enflasyon, ortalama tüketici fiyatları
	UNE		İşsizlik oranı
	EXC		Döviz Kuru ($)

3.2. Yöntem

Tasarımı planlanan konsensüsün yeni yüzyıl dünyasının parametreleri hesaba katılarak yeni bir alternatifi sunulan bu çalışmada çeşitli istatistiksel yöntemler ve ekonometrik yaklaşımlar kullanılması planlanmaktadır. Belirtilen verilerin doğru bir şekilde işlenmesi ve modellemelerin yapılmasıyla fiilen ifade edilen dönüşümün mevcut veriler ışığında temellendirilmesi amaçlanmaktadır. Bu minvalde, çalışmada öncelikle ülkelerin gerçekleşmiş veriler kullanılarak incelenen dönem için ilgili verilere ilişkin ortalamalar, sapmalar ve grafiksel incelemelerle değişim oranları gözlemlenerek mevcut durum analizi yapılacaktır. Daha sonra, 25 ülkenin yığılımlı dağılımının 1995-2020 yılları arasında belirlenebilmesi için Kümeleme Analizi kullanılacaktır. Konsensüsün; direnç (1. paket) paketinde ve kriz paketinde (destek paketi) Panel Veri Analizi kullanılırken ilerleme paketi (2. paket), ustalık paketi (4. paket) ve MOORA analizi kullanılmıştır. Çalışmada kullanılan paketler içerisinde yer alan değişkenlerin eksik olması halinde değişkenler üzerinden değerlendirilme yapılması sebebiyle ilgili pakette verisi olmayan ülke dışarıda bırakılarak çözüme devam edilmiştir.

3.2.1. Panel Veri Analizi

Çalışmada ülkelerin birbiri ile olan benzer yapıları düşünüldüğü için değişkenlerin büyüme üzerindeki etkilerini belirlerken Panel Veri Analizi yönteminin kullanılması uygun görülmektedir. Bireyler, ülkeler, şirketler ve hanehalkı gibi yatay kesit gözlemlerin, belli bir dönemde bir araya getirilmesi olarak tanımlanan panel veri, N sayıda birim ve her birime karşılık gelen T sayıda gözlemden oluşmaktadır (Yerdelen Tatoğlu, 2018). Bu bağlamda Panel Veri Analizi, her bir değişkenin iki ya da daha fazla zaman aralığındaki değerlerinin yer aldığı panel veri denilen özel bir veri türüne gereksinim duyar. Çoklu regresyon verisinin olduğu değişkenlerin etkilerini ölçmede güçlü bir yöntemdir (Stock & Watson, 2011).

Klasik bir panel veri modeli aşağıdaki gibi gösterilebilmektedir (Yerdelen Tatoğlu, 2018):

$$Y_{it} = \beta X'_{it} + \mu_i + u_{it}$$

Çalışmada Y_{it} bağımlı değişken olarak ele alınan büyümeyi, X'_{it} ise bağımsız değişken olan enflasyon, cari açık, faiz oranı, işsizlik, bütçe açığı, gelir/GSYH, harcama/GSYH, borç/GSYH, gümrük vergisi, yatırım ve tasarruf oranını temsil etmektedir. μ_i ise modelde yer alan sabit terimi göstermektedir. Panel veri dengeli ve dengesiz panel olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Dengeli panel her birim ve her bir zaman aralığında tüm değişkenler için bütün gözlemlerin mevcut olması, dengesiz panel ise; değişkelerden en az birinde bir birim için veya bir zaman dönemi için bir değerin eksik olması durumunda kullanılmaktadır.

Çalışmada tüm birim ve gözlem tarihleri mevcut olduğu için dengeli panel veri kullanılmıştır. Panel regresyon ile tahminde modelin hem zaman boyutu hem de kesit veriler boyutunu ele alan "Havuzlanmış Panel Veri Regresyon modeli", "Sabit Etkiler modeli" ve "Rassal Etkiler modeli" olmak üzere üç yöntem bulunmaktadır (Yerdelen Tatoğlu, 2018). Çalışmada verilere uygulanan olan LR testi ve Hausman Testi ile bu modellerden hangisinin istatistiksel olarak en iyi model olduğu belirlenecektir. Panel veri modellerinde hetoroskedastidi ve otokorelasyon olmaması varsayımı sınanması gerekmektedir. Bu durumların mevcut olması halinde dirençli standart tahmincilerin kullanılması öngörülmektedir. Panel veri modelinin varsayımlarından biri de yatay kesit bağımlılığıdır.

Ayrıca panel veride hangi birim kök testinin kullanılacağının belirlenebilmesi için yatay kesit bağımlılığının tespit edilmesi gerekmektedir. Ülkelerin özellikle analiz edildiği panel veri setlerinde yatay kesit bağımlılığı yaygın olarak görülmektedir, çünkü herhangi bir ülke için bir şok diğer ülkeleri de etkilemektedir. Bu gelen şokun yatay kesit birimlerini aynı derece etkileyip etkilemediği bu sayede araştırılabilmektedir (Güriş, 2018). Genel bir panel veri modeli şu şekilde ifade edilmekte (De Hoyos & Sarafidis, 2006);

$$Y_{it} = a_i + \beta X'_{it} + u_{it}\ i = 1, \dots, N\ ve\ t = 1, \dots, T$$

burada x_{it} bir K × 1 regresör vektörü, β tahmin edilecek parametrelerin bir K × 1 vektörü ve α_i zamanla değişmeyen bireysel sabit parametrelerini temsil etmektedir. Sıfır hipotezi altında, u_{it}'in bağımsız olduğu aynı zamanda periyotlar boyunca ve yatay kesit birimleri arasında özdeş olarak dağıldığı varsayılmaktadır (De Hoyos & Sarafidis, 2006). Bu bağlamda testin hipotezleri şu şekilde ifade edilebilir:

H_0: Yatay kesit bağımlılığı yoktur.

H_a: Yatay kesit bağımlılığı vardır.

Yatay Kesit Bağımlılığı Testi kullanılan veri setinin yapısına göre Berusch-Pagan LM testiyle ya da Pesaran CD Testi'yle incelenebilmektedir. Berusch-Pagan (1980) LM testi zaman boyutu yatay kesit boyutundan büyük olduğunda (T>N), Pesaran (2004) CD Testi ise yatay kesit boyutu zaman boyutundan büyük durumda (N>T) kullanılabilmektedir (Güriş, 2018).

Berusch-Pagan (1980) LM testi:

$$LM = T \sum_{i=1}^{N-1} \sum_{J=i+1}^{N} \hat{p}_{ij}^2$$

Pesaran (2004) CD:

$$CD = \sqrt{\frac{2T}{N(N-1)}} \left(\sum_{i=1}^{N-1} \sum_{J=i+1}^{N} \hat{p}_{ij}^2 \right)$$

3.2.2. MOORA Yöntemi

Çalışmada ülkelerin ilgili göstergelere göre performans sıralamaların elde edilmesi süresince Brauers ve Zavadskas (2006) tarafından geliştirilmiş olan MOORA (Multi-Objective Optimization by Ratio Analysis Method) yöntemi kullanılmıştır. MOORA yöntemi altında oran sistemi ve referans noktası yaklaşımları olmak üzere iki tür yöntem vardır. Bu çalışmada kullanılan MOORA Oran Sisteminin adımları şu şekilde özetlenebilir (Brauers & Zavadskas, 2006):

Aşama 1: MOORA yönteminin ilk adımı problemin karar matrisini oluşturmaktır. Karar matrisinin sütununda ve satırında kriterler (hedefler) ve alternatifler sırasıyla listelenir. Karar matrisi, çeşitli kriterlere ilişkin farklı alternatiflerin performansını gösterir.

$$X = [x_{ij}]_{mxn} = \begin{bmatrix} x_{11} & \cdots & x_{1n} \\ \vdots & \ddots & \vdots \\ x_{m1} & \cdots & x_{mn} \end{bmatrix}$$

x_{ij} i. alternatifin j. kriter üzerindeki performans değerini gösterir, m ve n sırasıyla alternatif ve kriter sayıları olarak ifade edilir.

Aşama 2: Bir kriterdeki alternatifin, o kriterdeki diğer alternatif performanslara karşı her bir performans değeri şu şekilde hesaplanır:

$$x_{ij}^{*} = \frac{x_{ij}}{\sqrt{\sum_{i=1}^{m} x_{ij}^{2}}} \quad i = 1,2,\dots\dots,m\ j = 1,2,\dots\dots n$$

x_{ij}^{*} [0,1] arasında değer alan, j. kriterdeki i alternatifinin normalleştirilmiş performansı arasında boyutsuz bir sayıdır.

Aşama 3: Faydalı kriterlerin ve maliyet kriterlerinin normalleştirilmiş performans değerleri ayrı ayrı toplanır. Son olarak, maliyet kriterlerinin toplamları, faydalı kriterlerin toplamlarından çıkarılır. Sonuç, her alternatifin genel performans puanıdır (y_i^{*}).

$$y_i^{*} = \sum_{j=1}^{g} x_{ij}^{*} - \sum_{j=g+1}^{n} x_{ij}^{*}$$

Formülde yer alan g ve (n - g) sırasıyla maksimize edilecek ve minimize edilecek kriter sayısını göstermektedir.

3.3. Bulgular

Konsensüsün ilk paketi ve kriz paketindeki 11 göstergenin büyümeyi nasıl etkilediğini belirlemek amacıyla Panel Veri Modelleri (Panel Data Model) kullanılmıştır. Büyümenin sürdürülebilirliğini sağlamak maksadıyla önerilecek politikaların diğer göstergeleri etkileme yön ve şekli ortaya konulmuştur. Konsensüsün ikinci bölümünde; altyapı bazlı, birey odaklı iyileştirmelerin nasıl yapılması gerektiğine dair adımların tasarlanması ve salt serbest piyasa odaklı, bireyi ikinci plana atan eski konsensüslerde eksik olarak değerlendirilen noktaların kapatılması planlanmaktadır. Bu amaçla; Dünya Bankası ve IMF veri tabanlarından elde edilen sağlık açısından;

doğumda beklenen yaşam süresi, ortalama yaşam süresi, ölüm oranı, sağlık harcaması/GSYH, eğitim açısından okullaşma oranı ve Ar-Ge açısından ise patent sayısı değişkenleri kullanılarak ülkelerin yer aldığı konumu görmek maksadıyla Kümeleme Analizi yapılmıştır. Kamu otoritelerinin yapacağı harcamalarda gelir dağılımının dengesinin geri plana atılmasını önleyerek sosyal devlet anlayışının ön plana çıkarılabileceği politikaları sunulacaktır.

Konsensüsün üçüncü bölümünde, ülkeler arasındaki ekonomik ve sosyal manadaki entegrasyonu sağlamlaştırmanın önemi ön plana çıkarılmıştır ve bu aşamada ülkelerin kendi içlerindeki şeffaflığın göstergesi olarak kullanılan ve Transparency International tarafından hazırlanan Yolsuzluk Algısı Endeksi'nin (Corruption Perception Index) 2020 yılında yer alan verileri kullanılarak ekonomi politik analizleri yapılacaktır. Bu pakette, karşılıklı bağımlılık ilkesinin ön plana çıkarılmasına ek olarak kurumların şeffaflığına ve hesap verebilirliklerine vurgu yapılmıştır. Konsensüsün istikrar dönemini kapsayan son aşamasında ise, ülkelerin daha önceki üç paketi izledikten sonraki süreçte deneyimleyeceği düşünülen konsolidasyon ve koordinasyon süreci analiz edilecek ve bu paketin aktörlerini içeren ekonomik ve sosyal paydaşlar tarafından izlenmesi gereken politika önerileri sunulmuştur.

21. yüzyılın en önemli sorunlarından biri olan sürdürülebilir bir ekosistem için çözümler aranmaya çalışılmakta ve çevre ve iklime duyulan hassasiyetin arttırılmasına yönelik tasarımlar yapılmaktadır. Bu yüzden çalışmada; Dünya Bankası veri tabanından elde edilecek olan; ormanlık alan, kişi başına düşen milli gelir, şehirleşme oranı, yenilenebilir enerji tüketimi, karbondioksit emisyonu ve cinsiyete göre işgücü değişkenleri kullanılarak 1996-2019 yılları için ülkelere MOORA Yöntemi uygulanmıştır. Öte yandan gelişmekte olan ülkelerin en büyük problemlerinden biri olarak varsayılan siyasal istikrarsızlık ise çalışmada ayrıca ele alınmaktadır. Özellikle, yabancı yatırım ve büyüme ile siyasal istikrarsızlık arasında pozitif ilişki olduğu öne sürülen literatürde oldukça fazla sayıda çalışma bulunmaktadır (Brada, Kutan, & Yigit, 2003; Musibah, Shahzad, & Fadzil, 2015; Shahzad & Al-Swidi, 2013). Bu yüzden, International Transparency Organisation (1995) tarafından geliştirilen Yolsuzluk Algı Endeksi'nin 2020 yılındaki verileri kullanılarak 24 ülkenin ekonomi-politik analizi yapılmıştır. Elde edilen sonuçlarla; politik istikrar, sürdürülebilirlik, iklim ve çevreye

verilen önemin arttırılmasına yönelik hem istikrar hem çevre dostu politika tasarımları üretilmiştir.

3.3.1. Panel Veri Analizi Bulguları

Bu çerçevede, yapılan analiz sonucunda ortaya çıkarılan birinci paketi için uygulanan Panel Veri Analizi sonuçları bu bölümde yer almaktadır. Elde edilen modellerde büyüme bağımlı ve tasarruflar, yatırımlar, hükümet harcamaları, borç, cari denge, gelirler, tarife oranları, döviz kuru, enflasyon ve işsizlik bağımsız değişken olarak ele alınmıştır.

Tablo 2. 1995-2020 Tasarruf, Yatırım, Harcama, Borçlar, Bütçe Dengesi, Gelir ve Gümrük Vergisi Panel Veri Modeli Sonuçları

Büyüme	Rastsal		Sabit		Robust	
	Katsayı	p	Katsayı	p	Katsayı	p
SAV	17.919	0.000	19.769	0.000	19.769	0.001
INV	-0.207	0.001	-0.462	0.000	-0.462	0.000
INVt-1	0.168	0.000	0.475	0.000	0.475	0.000
EXPx	-0.181	0.000	-0.324	0.000	-0.324	0.000
D.DEBT	-0.173	0.000	-0.122	0.000	-0.122	0.024
CAB	-0.103	0.028	-0.157	0.001	-0.157	0.025
D.REV	0.157	0.003	0.197	0.000	0.197	0.000
TRF	-0.004	0.085	-0.037	0.074	-0.037	0.061
C	3.836	0.002	8.912	0.000	8.912	0.000
N	625		625		625	
r2_w	0.403		0.514		0.5140	
r2_b	0.462		0.400			
r2_o	0.357		0.303			
F			78.2692	0.0000	29.1457	
chi2	379.309	0.0000				
Hausman Testi			67.23			
Yatay Kesit Bağımlılığı (Breusch-Pagan LM)			760.612	0.0000		
Değişen Varyans(Modifiye Wald testi)			2512.79	0.0000		
Ootokorelasyon Testi (Modifiye Bhargava v.d. Durbin-Watson)			1.3281			
Ootokorelasyon Testi (Baltagi-Wu LBI)			1.4724			

Büyümeyi; tasarruflar, yatırımların bir dönem gecikmelisi, gelirlerdeki değişim değişkenleri pozitif etkilerken yatırım, harcamalar, borç, cari denge büyümede negatif etkilemektedir. İktisadi olarak değişkenlerin anlamlılığı değerlendirildiğinde, yatırımların bir dönem gecikmelisin değerindeki bir birimlik değişim büyümede 0.475 oranında bir artışa, gelirlerdeki değişimdeki bir birimlik artış 0.197 oranında bir artışa ve tasarruflardaki bir birimlik artış büyümede 19.76 oranında bir artışa neden olmaktadır.

Öte yandan, yatırımlarda bir birimlik değişim büyümede 0.462 oranında bir azalışa, harcamalardaki bir birimlik değişim 0.374 oranında bir azalışa, borç değişkeninin değişimdeki bir birimlik değişim büyümede 0.122 oranında bir azalışa, cari dengedeki bir birimlik değişim 0.157 oranında bir azalışa ve gümrük vergilerindeki bir birimlik artış 0.037 oranında bir azalışa sebep olmaktadır.

Bu analiz sonuçlarına göre;

1) Gelişmekte olan seçilmiş 24 ülkenin büyüme oranlarını arttırabilmesi için tasarruf oranlarını arttırmaya yönelik politikalar izlemesi gerekmektedir.
2) Yatırımların kısa vadeli olması durumunda büyüme negatif etkilenmektedir. Yatırımların alt kalemleri bilinmemesine karşı gelişmekte olan ülkelerde gerçekleşen para akımlarının kalıcı olmadığı durumlarda sorunlar oluştuğu görülmüştür. Aksine, yatırımların bir dönem gecikmeli hali ise bu ülkelerin büyümesi üzerinde pozitif etki oluşturmaktadır. Sermaye yatırımlarının büyümeyle ilişkisi kısa ve uzun vadeli olmasına göre değişmektedir. Hangi yatırımların ne tür sonuç ürettiği yatırımların alt kalemlerinin analiz edilmesiyle ortaya çıkabilir.
3) Gelişmekte olan ülkelerin kamu harcamalarının büyümeyi negatif etkilediği görülmüştür. Bu bağlamda, kaynak tahsisinin etkinlik, verimlilik ve alternatif maliyetlerle ilişkilendirilmesi ve politikaların buna uygun biçimde tasarlanması gerekmektedir.
4) Cari dengedeki bozulmanın büyüme üzerinde etkisinin yüksek olduğu ve cari dengeden sapmanın bu ülkeler için sorunlu olduğu görülmektedir. Bu sonuç cari dengeyi oluşturan kalemlerle cari finans hesabı dengesini oluşturan kalemlerin ayrımının yapılması durumunda daha net sonuçlar üretilebilir.

5) Borçların etkisinin negatif olmasına karşın ülkeler edindikleri borçları yönetilebilir ve sürdürülebilir kılarsa, uzun dönemde borçların büyüme üzerinde pozitif etkileri olabilmektedir. Bu noktada edinilen borçların kullanım alanlarının belirlenmesi ve yaratacağı etkilerin tespiti önemlidir.
6) Gümrük vergilerindeki değişimin büyüme üzerine negatif etkilerinin olduğu görülmüştür. Gümrük vergileri arttığı zaman ithal ikameye hızlı geçemiyorsa gelişmekte olan ülkelerin ekonomik iş ve işlemlerinde sapmalar oluşabilir. Bu değişim süreci ilgili ülkenin üretim yapısına bağlı olarak ithalatın payı ile ithal ikamesine geçiş sürecinin yönetim süreçlerinin yetkin yönetimine bağlı olacaktır.

Tablo 3. 1995-2020 Enflasyon, Döviz Kuru ve İşsizlik Değişkenli Panel Veri Modeli Sonuçları

Büyüme	Rastsal		Sabit		Robust	
	Katsayı	p	Katsayı	p	Katsayı	p
INF	-0.00638	0.010	-0.00702	0.004	-0.00702	0.000
UNE	-0.086	0.058	-0.116	0.031	-0.116	0.052
d.EXC	-0.00031	0.090	-0.000384	0.081	-0.000384	0.008
EXP	-0.242	0.000	-0.474	0.000	-0.474	0.001
c	11.8	0.000	19	0.000	19	0.000
N	625		625		625	
r2_w	0.194		0.201		0.201	
r2_b	0.304		0.291			
r2_o	0.132		0.127			
F			37.5	0.000	25.8	0.000
chi2	97.2	0.000				
Hausman Testi			59.63	0.000		
Yatay Kesit Bağımlılığı (Breusch-Pagan LM)			152.89	0.000		
Değişen Varyans(Modifiye Wald testi)			701.54	0.000		
Ootokorelasyon Testi (Modifiye Bhargava v.d. Durbin-Watson)			1.175399			
Ootokorelasyon Testi (Baltagi-Wu LBI)			1.350671			

Büyüme değişkeni; enflasyondaki bir birimlik değişimde 0. 00702 oranında bir azalışa, işsizlik oranındaki bir birimlik değişim 0.116 oranında bir azalışa, döviz kurundaki bir birimlik değişim 0.0003 oranında bir azalışa neden olmaktadır.

Analiz sonuçlarına göre;

1) Kamu harcamalarının gelişmekte olan ülkelerde büyümeyi önemli oranda etkilediği görülmektedir. Kamu harcamalarının doğru yönetilmesi ve uzun vadeye yayılmış etkileri ortaya çıkaracak biçimde kullanılması gerekliliğini ortaya koymuştur.
2) İşsizlik oranları çift haneli olan 24 gelişmekte olan ülkelerin dengeli büyüme anatomisine sahip olabilmesi için oldukça önemli bir değişken olduğu ortaya çıkmıştır. İşsizliği azaltmaya yönelik politika tasarımlarının gelişmekte olan ülkelerde uygulanması gerektiği görülmüştür. Bilgi ve beceri ile işsizlik arasındaki ilişkinin belirleyicileri ve etkileri ayrıca incelenmelidir.
3) Enflasyon oranı büyümeye nispeten az etki etmektedir ancak makul bir enflasyon oranı güdümlemesi bu ülkelerdeki kilit göstergelerin değişimine yardımcı olacaktır.
4) Döviz kurundaki değişim büyümeyi olumsuz etkilemektedir. Kur hareketlerindeki dalgalanmalar ekonomik süreçlerde belirlizlik yarattığı için yatırımların/tasarrufların yön ve şekli etkilemektedir. Bu nedenle ekonomilerde kur hareketlerin istikrarlı olması para politikası süreçlerinin de etkin kullanılmasında rol onayacağı için önemlidir.

Konsensüsün destek paketi olarak görülen kriz paketi oluşturulurken istikrar döneminde kullanılan değişkenlerin yanı sıra kriz değişkeni kukla değişken olarak modele dâhil edilmiştir.

Tablo 4. 1995-2020 Kriz Değişkenli Panel Veri Modeli Sonuçları

Büyüme	Rassal		Sabit		Robust	
	Katsayı	p	Katsayı	P	Katsayı	p
SAV	17.2209	0.0000	19.9934	0.0000	19.9934	0.0010
INV	0.2147	0.0010	0.4715	0.0000	0.4715	0.0000
INVt-1	-0.1538	0.0010	-0.4556	0.0000	-0.4556	0.0000
EXPx	-0.1733	0.0000	-0.2987	0.0000	-0.2987	0.0000
D.DEBT	-0.1654	0.0000	-0.1141	0.0000	-0.1141	0.0160
CAB	-0.0884	0.0570	-0.1410	0.0020	-0.1410	0.0190
D.REV	0.1524	0.0030	0.1864	0.0000	0.1864	0.0000
TRF	-0.0188	0.3670	-0.0607	0.0030	-0.0607	0.0010
Kriz	-1.4614	0.0000	-1.5675	0.0000	-1.5675	0.0050
c	3.7427	0.0020	8.0280	0.0000	8.0280	0.0000
N	625		625		625	
r2_w	0.426578		0.54723		0.54723	
r2_b	0.463643		0.416413			
r2_o	0.376322		0.328404			
F			79.36649	0.000	41.85071	0.000
chi2	418.6252	0.000				
Hausman Testi	65.21	0.000				
Yatay Kesit Bağımlılığı (Breusch-Pagan LM)			739.63	0.000		
Değişen Varyans(Modifiye Wald testi)			1243.02	0.000		
Ootokorelasyon Testi (Modifiye Bhargava v.d. Durbin-Watson)			1.3656			
Ootokorelasyon Testi (Baltagi-Wu LBI)			1.4855			

Analize göre; kriz değişkenin yer aldığı modelde tasarruf, yatırım ve gelirdeki değişimin büyüme üzerinde pozitif etkisi varken uzun vadeli yatırım (bir dönem gecikmeli yatırım), harcamalar, borç, cari denge ve gümrük vergilerinin büyüme üzerinde negatif etkisi olduğu anlaşılmıştır. Yatırımlardaki bir birimlik değişim büyüme üzerinde 19.99'luk, yatırımlardaki bir birimlik değişim büyümede 0.471'lik değişime ve gelirdeki değişimin bir birimlik değişimi büyümede 0.186'lık artışa sebep olur. Öte yandan, bir dönem gecikmeli yatırımlarda bir birimlik değişim büyümede 0.455'lik, harcamalardaki bir birimlik değişim büyümede 0.298'lik, borçlardaki bir birimlik değişim büyümede 0.114'lük, cari dengedeki bir birimlik değişim büyümede

0.141'lik değişim, gümrük vergilerindeki bir birimlik değişim büyümede 0.06'lık bir azalışa sebep olmaktadır.

Analizlerden elde edilen sonuçlara göre;

1) Tasarruflar büyümede önemli bir etkiye sahiptir. Dolayısıyla, gelişmekte olan ülkelerin tasarruf oranlarını arttırmak için uygun politikalar üretmeye ihtiyaçları vardır.
2) Kriz dönemlerinde likiditeye olan ihtiyaç artmasına karşın, kısa dönem yatırımların önemi ortaya çıkmaktadır. Buna göre, yapılacak politika tasarımların kriz dönemlerinde kısa dönem yatırımlarını ilgili ülkeye aktarabilmek için cazip düzenlemeler yapması gerektiği anlaşılmaktadır.
3) Harcamalarının büyüme üzerinde negatif etkiye sahip olmasının sebebi harcamaların yapısı ve özelliğine bağlıdır. Kriz dönemlerinde devlet müdahaleleriyle kamu harcamalarının artması kaçınılmaz olsa da harcamaların krizin kırılganlık yarattığı alanlara takviye edilmesi önemlidir. Bu aktarımın denetiminin ve kontrolünün sağlanması kriz süreçlerinin atlatılmasında ayrı bir yere sahiptir.
4) Gümrük vergilerindeki yükseliş ilgili ülkenin dış ticaret yapısını ve büyümesi üzerinde olumsuz etki üretebilmektedir. Dış dengedeki bozulma iç dengedeki toparlamanın iç piyasanın yapısına bağlı yavaşlayabilmesine neden olmaktadır.

3.3.2. MOORA Yöntemine İlişkin Bulgular

Konsensüs paketinin ikinci aşamasında sosyal devlet anlayışına vurgu yapılmıştır. Nüfus, kişi başına düşen milli gelir, doğumda yaşam oranı, ölüm oranı, sağlık harcamaları, ikincil ve üçüncül eğitim seviyesinde yapılan kayıt oranları ve patent başvuruları ele alınmıştır. Bu değişkenler sosyo-ekonomik hayata ışık tutarak altyapı çalışmalarının nüfusla birlikte nasıl bir seyir izlediğinin görülmesine fırsat tanımaktadır. Konsensüs tasarımının ikinci paketinde yer alan değişkenlere göre ülkelerin beşer yıla ayrılmış ve beşer yıllık ortalama değerler kullanılarak performans sıralamaları elde edilmiştir.

Tablo 5. Ülkelerin Sosyo-Ekonomik Değişkenlere Göre Performansı

1995-1999			2000-2004			2005-2009			2010-2014		2015-2018		
Ülke	Skor	Sıra	Ülke	Skor	Sıra	Ülke	Skor	Sıra	Ülke	Skor	Sıra	Ülke	Skor	Sıra
Güney Kore	2.9062	1	Güney Kore	2.7391	1	Güney Kore	2.3494	1	Güney Kore	1.8816	1	Çin	1.8852	1
Yunanistan	1.3139	2.4	Yunanistan	1.3794	2.2	Yunanistan	1.4484	2.4	Çin	1.7160	2	Güney Kore	1.7412	2
Arjantin	1.3101	2.6	Arjantin	1.1144	4.4	Çin	1.3823	2.6	Yunanistan	1.2961	3	Yunanistan	1.1539	3
Brezilya	1.1476	4.4	Polonya	1.0101	5.4	Çekya	1.0076	4.8	Arjantin	1.0741	4.6	Suudi Arabistan	1.1177	4
Rusya	1.0922	4.6	Meksika	1.0142	6	Arjantin	0.9940	5.2	Şili	1.0546	4.8	Şili	1.0956	5.4
Şili	1.0352	6	Brezilya	1.0150	6.6	Şili	0.9808	5.4	Suudi Arabistan	1.0114	6.6	Arjantin	1.0537	5.6
Polonya	0.9405	8.4	Şili	0.9857	7.4	Macaristan	0.9338	7.6	Brezilya	0.9966	7	Çekya	0.9513	7.2
Suudi Arabistan	0.9503	8.4	Macaristan	0.9552	8	Brezilya	0.9398	8	Çekya	0.9988	7	Brezilya	0.9179	7.8
Meksika	0.9210	9	Çekya	0.9464	8.8	Polonya	0.9319	8.6	Polonya	0.8826	9	Polonya	0.8199	9.4
Çekya	0.9033	9.4	Rusya	0.9366	9.4	Suudi Arabistan	0.9036	9.8	Rusya	0.8122	10.6	Meksika	0.7696	11.2
Güney Afrika	0.8541	10.8	Suudi Arabistan	0.9360	10.4	Meksika	0.8754	10.6	Macaristan	0.8033	11	Peru	0.7559	11.4
Macaristan	0.7875	12.2	Çin	0.8681	10.6	Rusya	0.8026	12	Meksika	0.7948	11.4	Türkiye	0.7467	12.4
Malezya	0.7782	12.4	Malezya	0.7685	12.6	Türkiye	0.7084	13.6	Malezya	0.7264	13	Malezya	0.7196	13
Peru	0.7135	14.4	Türkiye	0.7117	14	Malezya	0.6917	13.8	Türkiye	0.6786	14.6	Rusya	0.7173	13
Bulgaristan	0.6989	15	Peru	0.6987	14.6	Tunus	0.6904	14.6	Tunus	0.6787	15	Macaristan	0.7005	13.6
Türkiye	0.6812	16.4	Tunus	0.6696	16	Peru	0.6628	16	Peru	0.6682	15.8	Tunus	0.6396	16.2
Mısır	0.6609	17	Bulgaristan	0.6546	16.4	Bulgaristan	0.6254	17	Bulgaristan	0.6576	16.6	Bulgaristan	0.6356	16.8
Filipinler	0.6634	17.4	Mısır	0.6134	18	Mısır	0.5369	18.6	Güney Afrika	0.6017	18	Güney Afrika	0.6133	18
Tunus	0.6181	18.8	Güney Afrika	0.6008	18.4	Güney Afrika	0.5410	19	Filipinler	0.5236	19.2	Mısır	0.5255	19.4
Azerbaycan	0.4955	20.4	Filipinler	0.5556	19.8	Filipinler	0.5400	19.4	Azerbaycan	0.5035	20	Azerbaycan	0.5081	20
Çin	0.3654	20.8	Azerbaycan	0.4548	21	Azerbaycan	0.4517	21	Mısır	0.5008	20.8	Filipinler	0.5085	20.6
Endonezya	0.3026	21.4	Endonezya	0.2844	22	Endonezya	0.3185	22	Endonezya	0.3918	22	Endonezya	0.4080	22
Bangladeş	0.1816	22.8	Bangladeş	0.2116	23	Bangladeş	0.2214	23	Bangladeş	0.2535	23	Bangladeş	0.2893	23
Pakistan	0.1066	24	Pakistan	0.1020	24	Pakistan	0.1364	24	Pakistan	0.1249	24	Pakistan	0.1466	24
Hindistan	-0.1269	25	Hindistan	-0.1260	25	Hindistan	-0.0310	25	Hindistan	-0.0095	25	Hindistan	-0.0474	25

Elde edilen bulgulara göre performans sıralamasında Güney Kore ve Çin son 9 yıllık süreç içerisinde listenin ilk ikisinde yer alırken Yunanistan ise tam tersine son on yıllık süre haricinde her zaman ikinci sırada yer almıştır. Benzer şekilde Pakistan ve Hindistan seçilen ülkeler içerisinde her zaman son iki sırayı almıştır. Yapılan sıralamada bireylere refahın etkisini gösteren değişkenlere odaklanılmıştır. Bu tabloda görüldüğü üzere sosyal devlet anlayışında büyük değişimler yaşayan sınırlı sayıda ülke vardır. Çin 1995-1999 periyodunu en kötü performanslı ülkelerden birisiyken 2015-2018 periyodunda birinci sıraya yerleşmiştir. Bu ülkeler içerisinde nüfus açısından oldukça büyük paya sahip olan iki ülke Çin ve Hindistan'dır. Çin 23 yıllık ortalamada 1.2434 puana sahipken Hindistan 23 yıl içerisinde ortalama -0.06196 puana sahiptir. Sosyal devlet anlayışının, Latin Amerika ülkelerinde görece daha birbirine yakın sıralamalarda seyrettiği görülürken hem listedeki zirvenin sahiplerini hem de sonuncularını bir arada bulunduran Asya kıtası ise diğer dikkat çekici bulgudur.

Tablo 4'e bakıldığında, sosyoekonomik göstergelerde değişimlerin ortaya çıkabilmesi ekonomik göstergelere kıyasla daha uzun süreye yayılmıştır. Bununla birlikte uluslararası sistemde ortaya çıkabilecek bir krizin etkisi ve derinliği ne kadar uzarsa üstelik krizin ortaya çıkardığı hasarın telafisi ne kadar çok zaman alırsa sosyoekonomik göstergeler artçı olarak ortaya çıkacaktır. Gelişmekte olan ekonomilerinin temel makro özelliklerinden biri de istikrar ve kriz dönemlerinin oluşturduğu bir sarkacın içinde kalmaktadır. Bu ülkelerin makroekonomik performansları da istikrar ve kriz sarkacı içerisinde değişmektedir. Bu açıdan bakıldığında da sosyoekonomik etkilerin daha yavaş değiştiği ve duraklamaya müsait olduğu anlaşılmaktadır.

Konsensüsün üçüncü paketi, sistemde var olan kurumların güçlendirilmesine ve gerekli kurumların belirlenmesine yöneliktir. Konuyla ilgili Yolsuzluk Algı Endeksi'nin verileri kullanılmıştır (Transparency International, 2021).

Tablo 6. Yolsuzluk Algı Endeksi'ne Göre 2020 Yılında Seçilmiş Ülkelerin Sıralamaları

Ülke	Sıra	Ülke	Sıra
Şili	25	Hindistan	86
Güney Kore	33	Türkiye	86
Polonya	45	Brezilya	94
Çekya	49	Peru	94
Malezya	57	Endonezya	102
Yunanistan	59	Filipinler	115
Bulgaristan	69	Mısır	117
Macaristan	69	Meksika	124
Romanya	69	Pakistan	124
Tunus	69	Rusya	129
Arjantin	78	Azerbaycan	129
Çin	78	Bangladeş	146

K**aynak:** Transparency International, 2020.

Yolsuzluk Algı Endeksi'nde 180 ülke; rüşvet, kamu fonlarının saptırılması, yüz yüze sonuç almaksızın kamu görevini özel çıkarlar için kullanan görevlilerin yaygınlığı, hükümetlerin yolsuzluğu kontrol altına alma ve kamu sektöründe etkili dürüstlük mekanizmalarını sağlama becerisi, yolsuzluk fırsatlarını artırabilecek bürokrasi ve aşırı bürokratik yük, nepotistik atamalara karşı kamu hizmetinde liyakate dayalı atamalar, yolsuzluk yapan görevliler için etkili cezai kovuşturma, mali ifşa ve çıkar çatışmalarının önlenmesine ilişkin yeterli yasalar kamu görevlileri, rüşvet ve yolsuzluk vakalarını bildiren ihbarcılar, gazeteciler ve müfettişler için yasal koruma, dar çıkarlar tarafından devletin ele geçirilmesi, sivil toplumun kamu işleri ile ilgili bilgilere erişimi değişkenleri derlenerek skorlama sistemiyle sıralamaya tabi tutulmaktadır (Transparency International, 2021).

Listedeki en yüksek skora sahip olan ve şeffaflığı en yüksek olan ülke Şili'dir ve temsil ettiği Latin Amerika kıtasındaki diğer tüm devletlerle arasında oldukça fazla skor farkı bulunmaktadır. Şili'yi takiben Güney Kore, Polonya, Çekya, ve Malezya ele alınan ülkeler içerisindeki sıralamanın ilk beşi içerisinde yer almaktadır. Meksika, Pakistan, Rusya, Azerbaycan ve Bangladeş listenin en düşük skorlara sahip olan ülkeleri arasında yer almaktadır.

Şeffaflık sorunu gelişmekte olan ülkelerdeki kurumların karar alma süreçleri üzerinde oldukça etkilidir. Doğru karar alma süreçlerinin işletilmesi ve etkin sonuçların ortaya çıkarılabilmesi için ortak iyi yerine mutlak iyinin tercih edilmesinin önü açılmalı ve ilgili ülkelerdeki

kurumların şeffaflığı arttırılmalıdır. İyi kurumsallaşmanın görüldüğü ülkelerde güven ortamlarının oluştuğu ve yatırımlar için daha uygun bölgeler haline geldiği bilinmektedir. Modern dünya sisteminde iyi yönetişim kurumlar aracılığıyla yapılır ve kurumların birbiri arasındaki uyumun sağlanabilmesi için benzer normatif esasları taşımaları gerektiği gözden kaçırılmamalıdır. Küreselleşen sistemde birbirlerine bağımlılığı ve karşılıklı çıkar ve beklentileri hem artan hem de yön değiştiren ülkeler birbirlerinin karar alıcı mekanizmaların ürettiği tepkilerden etkilenir ve uluslararası sistemde kırılganlıklara sebep olunabilir. Bu kırılganlıkların önüne geçmek maksadıyla, gelişmekte olan ülkeler paydaşlarıyla yaşanan ekonomik ve politik süreçlere ilişkin periyodik olarak veri/bilgi paylaşımında bulunursa bu durum ilişkilerin gelişmesine ve tarafların davranışlarına ya da tutumlarına dair algılamanın iyileştirilmesine olanak sağlar.

Uluslararası sisteme yetkin bir şekilde eklemlenme ve iklim ve çevre uyumluluğunun arttırılmasını içeren ustalık paketinde karbondioksit salınımı, ormanlık alan oranı, yenilenebilir enerji tüketimi, kent nüfus oranı değişkenleri kullanılmıştır ve 5'er yıllık periyotlara ayrılmıştır.

Tablo 7. Ülkelerin İklim ve Çevre Değişkenlerine Göre Performansı

1995-1999			2000-2004			2005-2009			2010-2014			2015-2018		
Ülke	Skor	Sıra	Ülke	Skor	Sıra	Ülke	Skor	Sıra	Ülke	Skor	Sıra	Ülke	Skor	Sıra
Brezilya	0.844085	1	Brezilya	0.82602	1	Brezilya	0.855555	1	Brezilya	0.8098	1	Brezilya	0.835516	1
Peru	0.697003	2.4	Peru	0.760468	2	Peru	0.72863	2	Peru	0.662487	2	Peru	0.642723	2
Endonezya	0.684037	2.6	Endonezya	0.629551	3	Endonezya	0.608919	3	Endonezya	0.528688	3	Endonezya	0.471095	3
Bangladeş	0.559105	4	Bangladeş	0.516301	4	Bangladeş	0.471449	4	Bangladeş	0.417807	4	Bangladeş	0.381527	4.25
Hindistan	0.443951	5.4	Hindistan	0.42494	5	Filipinler	0.406609	5.6	Pakistan	0.391758	5.4	Pakistan	0.350647	4.75
Filipinler	0.430532	6.2	Şili	0.405306	6.6	Şili	0.384211	6	Filipinler	0.382678	5.6	Filipinler	0.331798	6
Pakistan	0.414064	7	Filipinler	0.407459	6.8	Hindistan	0.367067	7	Şili	0.343961	7	Şili	0.306238	7.5
Şili	0.3949	7.4	Pakistan	0.399434	7.6	Pakistan	0.362316	7.4	Hindistan	0.300197	8.2	Romanya	0.303402	7.5
Türkiye	0.305533	9.4	Meksika	0.248453	9.4	Meksika	0.200822	9.4	Romanya	0.248967	8.8	Hindistan	0.256121	9
Malezya	0.302934	10	Türkiye	0.242396	9.8	Türkiye	0.188922	10	Meksika	0.20503	10.6	Meksika	0.224459	10
Meksika	0.293667	10.6	Malezya	0.204661	11	Arjantin	0.132571	11.8	Macaristan	0.188544	11.2	Macaristan	0.184798	12
Arjantin	0.214945	12	Arjantin	0.19152	11.8	Romanya	0.136132	12.2	Türkiye	0.193881	11.2	Yunanistan	0.166002	12.25
Tunus	0.158518	13.4	Tunus	0.133526	13	Tunus	0.124152	12.6	Arjantin	0.112041	14	Türkiye	0.182409	12.25
Güney Kore	0.154316	13.6	Güney Kore	0.097198	14	Malezya	0.118254	13.4	Tunus	0.090973	15	Bulgaristan	0.138975	14
Mısır	0.054661	15.6	Romanya	0.053751	15	Macaristan	0.068414	15.4	Malezya	0.088745	15.4	Arjantin	0.123002	14.75
Çin	0.026712	16.8	Mısır	0.016453	16.8	Güney Kore	0.066508	15.6	Bulgaristan	0.078552	15.6	Malezya	0.103195	15.75
Yunanistan	0.014544	17.2	Macaristan	0.014839	17	Bulgaristan	-0.02184	17.8	Yunanistan	0.083174	15.6	Tunus	0.060432	17
Romanya	0.01978	17.4	Çin	-0.02174	18.2	Yunanistan	-0.03048	18.4	Azerbaycan	0.010599	17.6	Çekya	-0.00443	18
Macaristan	0.001339	18.2	Bulgaristan	-0.03317	19	Azerbaycan	-0.06018	18.8	Güney Kore	-0.03121	19.4	Güney Kore	-0.0396	19.25
Bulgaristan	-0.07128	19.8	Yunanistan	-0.03481	19.2	Mısır	-0.0565	19.2	Çekya	-0.07172	20.6	Polonya	-0.04853	20.25
Polonya	-0.18181	21.2	Polonya	-0.11526	20.8	Polonya	-0.13427	20.8	Polonya	-0.06995	20.8	Azerbaycan	-0.04476	20.5
Çekya	-0.19283	21.8	Çekya	-0.21375	22	Çekya	-0.17075	22	Mısır	-0.07053	21	Mısır	-0.0947	22
Rusya	-0.31449	23	Rusya	-0.31966	23.4	Çin	-0.24005	23.2	Rusya	-0.2062	23	Rusya	-0.19472	23
Azerbaycan	-0.48692	24	Azerbaycan	-0.328	23.6	Rusya	-0.22677	23.4	Çin	-0.31466	24	Çin	-0.26056	24

Ele alınan 24 ülkenin tamamı Paris İklim Anlaşması'na uyacağını taahhüt etmişlerdir. Bu nedenle bu ülkelerin çevreye uyum süreçlerinde iklim ve çevre problemlerine daha hassas yaklaşmaları, ekonomik büyüme için çevre faktörlerini gözden çıkarmamaları gerekmektedir. İlgili değişkenlerde en iyi skora ve sıralamaya sahip olan ülke her beş yıllık periyotta birinci olan Brezilya iken takibinde daima Peru gelmiştir. Ele alınan diğer Latin Amerika ülkelerinin de ortalama bir performansa sahip olmasına karşın bölgesel anlamda iyi performansı olduğu gözden kaçırılmamalıdır. Latin Amerika ülkelerinin doğal orman alanlarının oldukça yüksek oluşu ise gözden kaçırılmaması gereken bir alt değerdir. Ekonomik performansta en yüksekte yer alan ülkelerden birisi olan Çin'in iklim ve çevreyle uyumluluğun ön plana koyulduğu bu tarz bir sıralamada ilgili göstergelere göre en kötü performansa sahip olan ülkelerden birisi olduğu ve yıllar içerisinde performansta sürekli gerilediği görülmektedir. Aynı şekilde ortalama bir ekonomik performansa sahip olan Rusya'nın iklim ve çevre uyumluluğu oldukça düşük görünmektedir. Ülkelerin ekonomik performansıyla iklim ve çevreye uyumluluğu hususunda ters ilişkiye sahip olduğu saptanan ülkeler olmuştur.

Ormanlık alanların tahribatı ya da bu alanların şehirde kullanıma uygun hale getirilmesi, özellikle sanayide çevre tahribatını arttıran ve yüksek karbon salınımı, fosil yakıtlar yerine yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımı ve nüfusun şehirleşmesi iklim ve çevre uyumluluk sürecinde oldukça önemli rol oynamaktadır. Karbon ayak izi uygulamaları alanlarının genişletilerek gelişmekte olan ülkelere adapte edilmesiyle göstergelerde iyileşmeler olacaktır.

İklim ve çevreye uyumun önemli olduğu kadar ustalık aşamasında uluslararası sistemdeki entegrasyonun sağlanabilmesi için siyasal istikrarın sağlanması ve sistemdeki kırılganlık oluşturabilecek önemli unsurlardan birinde dışlama etkisinin ortaya çıkarılması gerekmektedir.

Tablo 8. Politik İstikrar Endeksi'nde Seçilen 25 Gelişmekte Olan Ülkenin 2020 Yılına Ait Sıralamaları

Ülke	Puan	Sıra
Çekya	0.92	34
Macaristan	0.86	43
Romanya	0.59	64
Polonya	0.57	65
Güney Kore	0.56	66
Bulgaristan	0.47	69
Yunanistan	0.13	87
Malezya	0.12	88
Şili	0.07	92
Arjantin	0.04	93
Güney Afrika	-0.24	112
Çin	-0.29	114
Peru	-0.29	116
Brezilya	-0.42	126
Endonezya	-0.50	135
Tunus	-0.63	144
Suudi Arabistan	-0.66	147
Azerbaycan	-0.73	149
Rusya	-0.73	151
Filipinler	-0.79	155
Meksika	-0.85	157
Hindistan	-0.86	159
Bangladeş	-0.92	161
Türkiye	-1.19	170
Mısır	-1.21	171
Pakistan	-1.85	184

Kaynak: Political Stability Index, 2020

Küresel sisteme her anlamda entegre olabilmeyi başarmış ülkelerin uluslararası sistemde sağlam bir konum edinmesi ise ülke içindeki stabilizasyonun sağlanmasına bağlıdır. İlgili 25 ülkenin Politik İstikrar Endeksi'ndeki (*Political Stability Index*) 2020 konumları incelendiğinde 185 ülke içerisinde ortalama sıranın 115 olduğunu ve en iyi skora sahip ülkenin ise Çekya olduğu görülmektedir. Avrupa kıtasındaki ülkelerin sıralamaları diğer kıtalardaki ülkelere göre oldukça yüksektir. Öte yandan Asya'ya doğru gidildikçe siyasal istikrar sıralamasında hem skorların negatife kaydığı hem de sıralamanın oldukça düşüşe geçtiği görülmektedir. Pakistan tüm ülkeler arasında sondan bir önceki sırada yer alarak ele alınan ülkeler içerisinde en kötü performansa sahip ülkedir. Güney Kore diğer tüm göstergelerdeki gibi iyi bir siyasal istikrar görünümüne sahip olup seçilen ülkeler içerisinde ve kendi kıtasında öncü görevini üstlense de sıralaması genel endeks içerisinde ortalama kalmaktadır. Siyasal anlamda istikrara en uzak olan ülkelerde yatırımların düşük olması algısına ters düşen ülke

olarak 114. sırayı alan Çin gösterilebilir. Bu ülkede yatırım oranları oldukça yüksek olmasına karşın politik istikrardan hususunda olumsuz bir süreçte olduğu öne ifade edilebilir.

Politik değişim süreçlerindeki dalgalanmanın olabildiğince az tutulması durumu politik istikrarın varlığına karşılık gelir (Ake, 1975). Dolayısıyla bir devletin siyasi istikrarını gözlemlemek için siyasi dalgalanmalarda nasıl bir düzen ya da düzensizlik gösterdiğini tespit edilmesi gerekmektedir. Artık konsolidasyon aşamasına gelen bir ülkede istikrarın korunabiliyor olması oldukça önemlidir. Ekonomik anlamda yatırımların teşviki, makroekonomik değişkenlerdeki aşırı dalgalanmayan seyir, siyasal manada sistemdeki uyumun ve iş birliğinin arttırılmasına yatkınlık kapasitesi ilgili ülkenin gelecekteki konumunun belirleyicisi durumunda görülmektedir. Literatür incelendiğinde, özellikle doğrudan yabancı yatırımların çekici noktası politik istikrara sahip olan ülkelere doğru dağıldığı görüşü hâkimdir. Politik istikrarsızlığın olduğu durumlarda ekonomik iş ve işlemlerin gerçekleştirilme süreçlerinde risklerin yükseldiği varsayılmaktadır.

Levis (1979) siyasi istikrarın doğrudan yabancı yatırımlar için önemli faktörleri araştırdığı çalışmada 25 ülke verisini kullanarak regresyon analizi yapmıştır. Önceki çalışmalardan farklı olarak siyasi istikrarın DYY'yi etkileyen önemli bir faktör olduğunu ancak birincil derecede önemli faktör olmadığı bulgusuna ulaşmıştır. Ayrıca, gelişmiş ülkelerden ziyade gelişmekte olan ülkeler üzerinde bu tarz bir incelemenin yapılmasının istatistiksel olarak daha anlamlı sonuçlar ortaya çıkardığı ifade edilmiştir. Öte yandan, politik riskin doğru tanımının doğru ve kapsamlı yapılması ışığında daha doğru sonuçları ortaya çıkarabileceği savunulmuştur. Shahzad, Mithani, Al-Swidi ve Fadzil (2012) Pakistan'ın DYY yatırım girişlerine dair tarihsel bir bakış açısı sunarak yıllar içerisinde azalma eğiliminde olduğunu ve bu sorunun başlıca sebebinin ise ülkede 2008 yılından itibaren devam eden siyasi istikrarsızlıktan kaynaklandığı ifade edilmiştir. Bu kapsamda ülkenin yeni DYY politikaları izlemesi gerektiğini Gelişmekte olan ülkeler küresel sisteme entegre olabilmek için doğrudan yabancı yatırımlar hususunda çekici olmaya çalışmakta ve yerel piyasaların/girişimlerin doygunluğu çok da yüksek olmamasına karşın beklenilen güçlü yatırımları getiremediği söylenebilmektedir. Yatırımcılar içinse potansiyel gelişim ivmesi taşıyan pazarlar olarak algılanma eğiliminde ve rasyonel bir kazanç hesabında kendilerini üst sıralara taşımaktadırlar.

Rashid, Looi ve Wong (2017) 15 Asya-Pasifik ülkesinde doğrudan yabancı yatırımların belirleyicilerinden biri olarak ele aldıkları çalışmalarında 2000-2013 yılları arasındaki verilerini Genelleştirilmiş Momentler Yöntemi ve Panel ARDL testleri kullanmışlardır. Çalışmanın bulgularına göre, GSYH, ticari açıklık ve politik istikrar yabancı yatırım oranlarını pozitif yönde etkilediği tespit edilmiştir. Özellikle bölgesel iş birliklerinin kurulması yatırımcıların güvenini arttırırken terör ve yolsuzluk gibi etkenlerin yatırımlar üzerinde olumsuz bir etki bıraktığı ifade edilmiştir. Kurecic ve Kotovic (2017) siyasi istikrarın büyüme üzerindeki etkisini incelemek için farklı siyasi istikrar seviyesinde olan ülkelerin karşılaştırmalı analizlerini ele alırken ülkeleri, doğrudan yabancı yatırımcı girişlerinin yüksek olduğu ve düşük olduğu ülkeler olarak kategorize etmişlerdir. Çalışmada VAR modeli ve ARDL modeli kullanılmıştır. Küçük ekonomilerde var olan siyasi istikrarın uzun vadede doğrudan yabancı yatırımlarla ilişkili olduğu bulgulanırken gelişmiş ekonomilerde bu tarz bir ilişki olmadığı saptanmıştır. Ayrıca doğrudan yabancı yatırımların siyasi istikrarsızlığı yüksek olan ülkelerden çıkma eğiliminde olduğu doğrulanmıştır.

3.4. Gelişmekte Ülkelerin Küresel Ekonomiye Entegrasyonunda Yeni Perspektif: İstanbul Konsensüsü

Yapılan analizlere göre dünyanın karşılaştığı yeni problemlerle yeni bir konsensüs tasarımı yapılması gerekliliği veriler neticesinde kanıtlanmıştır. İstanbul Konsensüsü dört standart aşamalı ve bir kriz destek paketini içeren ve analizlere dayanan bir yapıyı içeren politika setini sunmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerin hem iç hem de dış dengelerinin ele alınmasını gözeten bir yapının tasarımı yapılması ve bunun veriler ışığında belirlenen ülkelere has bir biçimde analiz edilmesi gerektiği ortaya çıkmaktadır. Ülkelerin hem istikrar dönemlerinde hem de kriz dönemlerin uygulayabileceği politika tasarımlarının bir uzlaşma çerçevesinde ortak çıkarların korunarak yapılmasını gerekli kılmaktadır.

Çalışmanın 1996-2020 yılları arasındaki analizlerinden elde edilen bulgulara göre;

1. Tasarrufların arttırılması
2. Yatırımların ve üretimin istikrar dönemlerinde uzun vadeye yayılacak düzenlemelerin etki üretebilecek ortam ve kaynak tahsisinin yapılması
3. Kriz dönemlerinde likidite akışının sağlanabilmesi için yatırımların kısa vadeli cazip hale getirilmesi
4. Kamu harcamalarının sosyal harcamaların bireysel ve toplumsal refah katkısını arttıracak şekilde planlanması
5. Cari dengenin sağlanmasına yönelik destek ve düzenlemeler yapılması
6. İlgili ülkelerin aktif dışa açıklıkları (ithal/GSYH) ve pasif dışa açıklıklarının (ihracat/GSYH) takibi oldukça önemlidir ve dengenin konjonktürel dönemlerde sağlanması gerekir. Düzenlemelerin dış ticaret açığını azaltacak şekilde yapılarak uygun ülkelerde sektör düzenlemelerin tasarlanması
7. Borçların yönetilebilir seviyede tutulması ve etkin alanların finansmanında kullanımı
8. Karar alma ve uygulama süreçlerinde şeffaflığın sağlanması
9. Ekonomi faaliyetlerin çevre ve iklim üzerindeki olumsuz etkilerinin azaltılması
10. Enflasyon faz kur gibi parasal göstergelerin nispi dengelerinin ekonomik faaliyetleri teşvik edecek uygun ortamın sağlanması gerekmektedir.

SONUÇ

Uluslararası sistemde yaşanan son dönemdeki gelişmelere rağmen küresel dünya kavramını doğduğundan beri yaşayan bir kuşağın olduğu ve küresel olmayan dünya kavramının bu kuşağa ne kadar yabancı olarak algılandığı düşünülürse, küreselleşmeyi oluşturulacak gelecek parametrelerinin içerisinde merkeze oturtmamak gerçekliğe uygun olmayan analizler yapılmasına yol açacaktır. Yalnızca üretim faktörlerinin yer değiştirebilmesi dahi dünya ekonomisi için yeni bir boyut kazandırmışken teknolojik gelişmelerin hızlıca kuşattığı 21. yüzyıl dünyası bambaşka bir boyut kazanmış bu minvalde hem güçlü hem de kırılgan yanları ortaya çıkmıştır.

Bunlara rağmen iyinin yahut da kötünün bulaşıcılık etkisinin ne denli hızlı olduğu kriz süreçlerinde yaşananlarla bireylere bir kez daha farkındalık kazandırılmıştır. Dünya ekonomisinin yalnızca ihtiyacı olanları üretmeye dahi gücünün yetmediğinin görülmesi aslında kurgulanan dünyanın arzulanan eksende durmakta zorluk çektiğini göstermiş ve her an kaymaların oluşabileceği gözler önüne serilmiştir. Komplo teorilerinin arttığı bu süreçte tüm dünyaya sirayet etmiş kriz piyasaları olumsuz yönde etkilemiştir. Açıklanan ekonomik büyüme oranlarında hızlı düşüşler ve istikrarsızlıklar gözlenmiş ve özellikle ticari anlamda birbirlerine hem ekonomik hem sosyal hem de siyasal anlamda bağlı olan devletlerin bu ilişkileri pamuk ipliğine bağlı sürdürdüğü ortaya çıkmıştır. Gerek iklim, gerek uluslararası ilişkiler gerekse sosyal sebeplere bağlı olarak kırılgan hale gelen dünya ekonomisinde gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkelerdeki sorunlara bakıldığında gelişmişlik farkının kapanmadığı ve temel ihtiyaçlar seviyesinde kıtlık problemleri çekildiğini görmek mümkündür.

Öngörüldüğü biçimde ulus üstü kuruluşlar gelişmekte olan devletler için doğru reçeteleri hazırlayamamış ya da kurumsalcı görüşte olan düşünürlerin iddia ettiği üzere bu ülkeler tayin edilen reçeteleri doğru uygulayamamıştır. Dünya üzerindeki gelirin ve kaynakların dengeli dağılımı sağlanamamış, üstelik uçurum git gide açılma riskini üzerinde taşımıştır. Buna rağmen bazı gelişmekte olan ülkeler uluslararası sistemde tırmanmalara yol açmış ve yeni rekabet stillerinin ortaya çıkmasına öncülük etmiş ve alışılagelen pratikleri değiştirmiştir.

Ekonomik yapı ve ilişkilerde birtakım kırılganlıklar ve dengesizlik olmasına rağmen bu problemlerin yönetilebilir, sorun çıkarmaz ve zaman içerisinde ortadan kaldırılabilir olması gerekmektedir. Kırılganlıklar söz konusu olduğunda iyi yönetilebilirse ve sorun çıkmadan tolere edilebilirse ya da kırılganlık özelliği yok edilirse gelişmekte olan ülkeler için pozitif yönlü etkiler ortaya çıkar. Kredibilite kaliteli farklılık oluşturabilme kapasitesine, diyalog odaklı iletişim yeteneğine güçlü ve güvenilir liderlik ve yetkin ekiplerin bileşkesine işaret eder. Kırılganlık, ekonomideki kontrol dışı dinamiklere ekonomik birimlerin (bireylerin, şirketlerin, kamunun) yüksek oranda korumasız hale getiren ve doğasında bulunan süreli veya sürekli belirsizliklere işaret eder. Bu kırılganlıklar ekonominin yapısında olabileceği gibi uygulanan politikalardan da kaynaklanabilir.

Geçmiş yıllarda konsensüs denemeleriyle dünya üzerindeki gelişmişlik farklarının, krizlerin önüne geçilmek istenmiştir. Reçetelerin uygulanabilirliğinin düşük olması, uygulandığı durumlarda negatif sonuçlar doğurma ihtimali ya da kurumsallaşma problemleri yaşanmıştır. Bu çalışmada, küresel dünya düzeninde gelişmekte olan ülkelerin gelişmiş ülkeler arasında yer edinebilmeleri için yeni bir konsensüs fikri ortaya atılmıştır. İstanbul Konsensüsü'nün öngördüğü tasarım politikaları bir dizi ekonomi, sosyo-ekonomik ve ulus-üstü seviyedeki düzenlemeleri içermektedir. Çalışmada farklı ekonometrik modellemeler kullanılarak paket düzenlemeleri yapılmıştır. Elde edilen sonuçlara göre, küresel sistemdeki yönetişim mekanizmaların güçlendirilmesi, ekonomik stabilitenin gelişmekte olan ülkelerde sağlanması gerekmektedir. Sanayileşme evrelerinde daha önceden deneyimlendiği gibi iklim krizlerinin önüne geçilebilmesi için karbon salınımlarının azalması, sosyal devlet anlayışını güçlendirebilmek için harcamaların altyapı çalışmalarını güçlendirecek şekilde ilerlemesi, tasarruf oranlarının arttırılması, yatırımlar için cazip düzenlemelerin yapılması, kriz dönemlerinde likiditenin arttırılması, cari dengenin sağlanması gerekmektedir. Bununla birlikte, parasal göstergelerin nispi dengeleri ekonomik faaliyetleri teşvik edebilecek şekilde tasarlanmalı, ülkelerin aktif dışa açıklık ve pasif dışa açıklıklarını dengede tutmaları gerekmektedir. Şeffaflık ve hukuk düzeninin hem ülke genelinde hem de konsensüste yer alan ülkelerde sağlanması gerekmektedir. Zira ilgili kurum ve kuruluşlar arasında iletişim kuvvetli değilse,

izleme ve değerlendirme süreçlerinde eksikliklerin ortaya çıkması ve programların başarısız olma tehlikesini içerisinde barındırdığı söylenebilmektedir.

Yeni bir konsensüs tasarımının başarısı ise temelde bireylerin, şirketlerin, devletlerin, ulusal/ulus-üstü kuruluşların tasarım içerisindeki rollerine riayet edebilmesine bağlıdır. Süreçler arasında kopukluk yaşanmaması için siyasal ve ekonomik hayatın sistemdeki zorluklar neticesinde sarsılmasının önüne geçilmesine ihtiyaç vardır. Atılım için uygun koşulların sağlanması durumunda, gelişmekte olan ülkelerin taşıdığı potansiyelin ortaya çıkarılması, değişen sistemin gerektirdiği koşulları öngörecek şekilde tasarımların yapabilmesini mümkün kılan küresel sisteme ve gelişmiş ülkeler arasına eklemlenmelerinin önündeki engeller kalkacaktır.

EKLER

Ek 1. İstanbul Konsensüsü Tasarım Paketi

Adım Numaraları	I. Aşama	II. Aşama	III. Aşama	IV. Aşama	V. Aşama
Spesifik Paket Adı	Direnç	İlerleme	Olgunlaşma	Ustalık	Alternatif
	Birincil Önlemler Paketi	İkincil Önlemler Paketi	Üçüncül Önlemler Paketi	Konsolidasyon Paketi	Destek Paketi
İçerik	Ülkelerin mevcut durum analizlerini ve makroekonomik göstergelerin iyileştirilmesini içeren paket	Sosyal politika tasarımlarının yapılmasını içeren paket	Var olan kurumların güçlendirilmesine ve gerekli kurumların belirlenmesine yönelik tasarım paketi	Sistemdeki uyumun ve iklim-çevre farkındalığının arttırılmasına yönelik paket	Olası kriz durumlarında izlenmesi gereken politika setinin tasarımını içeren paket
Kullanılacak Değişkenler	Enflasyon	Sağlık (Nüfus, Doğumda Beklenen Yaşam Süresi, Ortalama Yaşam Süresi, Ölüm Oranı, Sağlık Harcaması/GSYH)	Yolsuzluk Algı Endeksi	Siyasal İstikrar Endeksi	Enflasyon
	Gayrisafi Yurt İçi Hâsıla (GSYH)- Büyüme	Eğitim (Okullaşma Oranı)		Ormanlık Alan Oranı	Gayrisafi Yurt İçi Hâsıla (GSYH)
	Gelir/GSYH, Harcama/GSYH	Patent Sayısı		Yenilenebilir Enerji Tüketimi	Gelir/GSYH, Harcama/GSYH
	Döviz Kuru	Kişi Başına Düşen Gelir		Karbondioksit Emisyonu	Döviz Kuru
	İşsizlik Oranı			Şehirleşme Oranı	İşsizlik Oranı
	Gümrük Vergisi				Gümrük Vergisi
	Borç/GSYH				Borç/GSYH
	Cari Açık				Cari Açık
	Tasarruf Oranı				Tasarruf Oranı
	Yatırım				Yatırım
İlgili Aktörler	Kamu Otoritesi, Merkez Bankası	Kamu Otoritesi	Birey, Kamu Otoritesi, Örgütler (GOs & NGOs)	Birey, Kamu Otoritesi, Örgütler (GOs & NGOs)	Kamu Otoritesi
Etki Seviyesi	Yüksek	Yüksek	Düşük	Orta	Yüksek
Politik Maliyet	Yüksek	Yüksek	Düşük	Düşük	Yüksek
Ekonomik Maliyet	Yüksek	Yüksek	Orta	Düşük	Yüksek
Zorluklar	*	*	*	*	*
Politika Önerisi	*	*	*	*	*

Ek 2. Ülkelerin Sosyo-Ekonomik Değişkenlere Göre Performans Sıralaması

Yıl	Ülke	Skor	Sıra	Yıl	Ülke	Skor	Sıra	Yıl	Ülke	Skor	Sıra	Yıl	Ülke	Skor	Sıra	Yıl	Ülke	Skor	Sıra
1995	Arjantin	1.3419	2	1995	Azerbaycan	0.523857	20	1995	Bangladeş	0.172518	22	1995	Brezilya	1.091185	5	1995	Bulgaristan	0.738658	14
1996	Arjantin	1.308687	2	1996	Azerbaycan	0.496896	20	1996	Bangladeş	0.17498	23	1996	Brezilya	1.07501	5	1996	Bulgaristan	0.704154	14
1997	Arjantin	1.292643	3	1997	Azerbaycan	0.487117	20	1997	Bangladeş	0.178995	23	1997	Brezilya	1.257402	4	1997	Bulgaristan	0.67197	16
1998	Arjantin	1.310348	3	1998	Azerbaycan	0.48951	21	1998	Bangladeş	0.18542	23	1998	Brezilya	1.186382	4	1998	Bulgaristan	0.689986	16
1999	Arjantin	1.297102	3	1999	Azerbaycan	0.48011	21	1999	Bangladeş	0.196083	23	1999	Brezilya	1.128096	4	1999	Bulgaristan	0.689808	15
2000	Arjantin	1.311157	2	2000	Azerbaycan	0.477039	21	2000	Bangladeş	0.205563	23	2000	Brezilya	1.121042	4	2000	Bulgaristan	0.662351	15
2001	Arjantin	1.268573	3	2001	Azerbaycan	0.462629	21	2001	Bangladeş	0.209043	23	2001	Brezilya	1.071277	4	2001	Bulgaristan	0.675182	16
2002	Arjantin	1.019744	6	2002	Azerbaycan	0.453248	21	2002	Bangladeş	0.216059	23	2002	Brezilya	1.021355	5	2002	Bulgaristan	0.658745	17
2003	Arjantin	0.989849	6	2003	Azerbaycan	0.442443	21	2003	Bangladeş	0.218291	23	2003	Brezilya	0.94848	10	2003	Bulgaristan	0.642019	17
2004	Arjantin	0.982817	5	2004	Azerbaycan	0.438886	21	2004	Bangladeş	0.208885	23	2004	Brezilya	0.913061	10	2004	Bulgaristan	0.634514	17
2005	Arjantin	0.97374	6	2005	Azerbaycan	0.425863	21	2005	Bangladeş	0.211687	23	2005	Brezilya	0.909074	10	2005	Bulgaristan	0.628737	17
2006	Arjantin	0.976972	4	2006	Azerbaycan	0.43757	21	2006	Bangladeş	0.216457	23	2006	Brezilya	0.920164	8	2006	Bulgaristan	0.612459	17
2007	Arjantin	0.980262	6	2007	Azerbaycan	0.445786	21	2007	Bangladeş	0.223561	23	2007	Brezilya	0.935575	8	2007	Bulgaristan	0.616793	17
2008	Arjantin	1.001366	5	2008	Azerbaycan	0.465482	21	2008	Bangladeş	0.219775	23	2008	Brezilya	0.957201	7	2008	Bulgaristan	0.628287	17
2009	Arjantin	1.03744	5	2009	Azerbaycan	0.484047	21	2009	Bangladeş	0.23554	23	2009	Brezilya	0.976899	7	2009	Bulgaristan	0.640887	17
2010	Arjantin	1.061015	4	2010	Azerbaycan	0.483212	21	2010	Bangladeş	0.241031	23	2010	Brezilya	0.987188	7	2010	Bulgaristan	0.642675	17
2011	Arjantin	1.082691	4	2011	Azerbaycan	0.488163	20	2011	Bangladeş	0.252734	23	2011	Brezilya	1.010933	7	2011	Bulgaristan	0.653411	17
2012	Arjantin	1.096456	4	2012	Azerbaycan	0.511093	20	2012	Bangladeş	0.257885	23	2012	Brezilya	0.991077	7	2012	Bulgaristan	0.656352	17
2013	Arjantin	1.074349	5	2013	Azerbaycan	0.511254	20	2013	Bangladeş	0.257874	23	2013	Brezilya	0.998303	7	2013	Bulgaristan	0.663304	17
2014	Arjantin	1.056188	6	2014	Azerbaycan	0.524014	19	2014	Bangladeş	0.257812	23	2014	Brezilya	0.995579	7	2014	Bulgaristan	0.672373	15
2015	Arjantin	1.114529	5	2015	Azerbaycan	0.526292	20	2015	Bangladeş	0.269793	23	2015	Brezilya	0.955565	7	2015	Bulgaristan	0.654309	17
2016	Arjantin	1.051747	6	2016	Azerbaycan	0.488991	21	2016	Bangladeş	0.289039	23	2016	Brezilya	0.9369	8	2016	Bulgaristan	0.651579	16
2017	Arjantin	1.108789	5	2017	Azerbaycan	0.478925	21	2017	Bangladeş	0.284276	23	2017	Brezilya	0.924083	8	2017	Bulgaristan	0.633021	17
2018	Arjantin	1.005831	6	2018	Azerbaycan	0.514234	19	2018	Bangladeş	0.29554	23	2018	Brezilya	0.890428	8	2018	Bulgaristan	0.620648	17
2019	Arjantin	0.9877	6	2019	Azerbaycan	0.531926	19	2019	Bangladeş	0.307642	23	2019	Brezilya	0.882478	8	2019	Bulgaristan	0.618284	17
Yıl	Ülke	Skor	Sıra	Yıl	Ülke	Skor	Sıra	Yıl	Ülke	Skor	Sıra	Yıl	Ülke	Skor	Sıra	Yıl	Ülke	Skor	Sıra
1995	Şili	1.035098	6	1995	Çin	0.150159	23	1995	Çekya	0.916268	9	1995	Mısır	0.673713	17	1995	Yunanistan	1.305572	3
1996	Şili	1.028622	6	1996	Çin	0.197642	22	1996	Çekya	0.937685	8	1996	Mısır	0.653213	17	1996	Yunanistan	1.308682	3

1997	Şili	1.040952	6	1997	Çin	0.185296	22	1997	Çekya	0.883209	10	1997	Mısır	0.651921	17	1997	Yunanistan	1.306781	2
1998	Şili	1.04351	6	1998	Çin	0.635113	19	1998	Çekya	0.89396	10	1998	Mısır	0.662591	17	1998	Yunanistan	1.342359	2
1999	Şili	1.027894	6	1999	Çin	0.658549	18	1999	Çekya	0.885174	10	1999	Mısır	0.662896	17	1999	Yunanistan	1.306229	2
2000	Şili	1.031939	6	2000	Çin	0.588109	20	2000	Çekya	0.895923	10	2000	Mısır	0.659158	16	2000	Yunanistan	1.24976	3
2001	Şili	0.978044	8	2001	Çin	0.700376	15	2001	Çekya	0.918577	10	2001	Mısır	0.644495	18	2001	Yunanistan	1.329236	2
2002	Şili	0.97885	8	2002	Çin	0.890313	12	2002	Çekya	0.987594	7	2002	Mısır	0.629067	18	2002	Yunanistan	1.393246	2
2003	Şili	0.970003	8	2003	Çin	1.055844	3	2003	Çekya	0.967296	9	2003	Mısır	0.579069	19	2003	Yunanistan	1.453832	2
2004	Şili	0.969596	7	2004	Çin	1.105808	3	2004	Çekya	0.962564	8	2004	Mısır	0.555297	19	2004	Yunanistan	1.470803	2
2005	Şili	0.983931	4	2005	Çin	1.204805	3	2005	Çekya	0.970534	7	2005	Mısır	0.562789	18	2005	Yunanistan	1.473027	2
2006	Şili	0.967749	6	2006	Çin	1.312366	3	2006	Çekya	0.976083	5	2006	Mısır	0.552258	18	2006	Yunanistan	1.458719	2
2007	Şili	0.983125	5	2007	Çin	1.372879	3	2007	Çekya	0.992191	4	2007	Mısır	0.540944	18	2007	Yunanistan	1.430931	2
2008	Şili	0.985379	6	2008	Çin	1.469718	2	2008	Çekya	1.045017	4	2008	Mısır	0.535137	19	2008	Yunanistan	1.433666	3
2009	Şili	0.983808	6	2009	Çin	1.551811	2	2009	Çekya	1.054263	4	2009	Mısır	0.493487	20	2009	Yunanistan	1.445749	3
2010	Şili	1.008299	6	2010	Çin	1.6148	2	2010	Çekya	1.018968	5	2010	Mısır	0.488387	20	2010	Yunanistan	1.422467	3
2011	Şili	1.034764	5	2011	Çin	1.677022	2	2011	Çekya	1.014718	6	2011	Mısır	0.48721	21	2011	Yunanistan	1.335998	3
2012	Şili	1.057709	5	2012	Çin	1.726609	2	2012	Çekya	0.979987	8	2012	Mısır	0.505517	21	2012	Yunanistan	1.267561	3
2013	Şili	1.09096	4	2013	Çin	1.752406	2	2013	Çekya	0.993531	8	2013	Mısır	0.509926	21	2013	Yunanistan	1.240686	3
2014	Şili	1.081421	4	2014	Çin	1.808981	2	2014	Çekya	0.986737	8	2014	Mısır	0.513025	21	2014	Yunanistan	1.213852	3
2015	Şili	1.10074	6	2015	Çin	1.852293	1	2015	Çekya	0.946107	8	2015	Mısır	0.539085	19	2015	Yunanistan	1.161958	3
2016	Şili	1.097702	5	2016	Çin	1.86934	1	2016	Çekya	0.947431	7	2016	Mısır	0.536957	19	2016	Yunanistan	1.180186	3
2017	Şili	1.107225	6	2017	Çin	1.882239	1	2017	Çekya	0.942215	7	2017	Mısır	0.5264	19	2017	Yunanistan	1.151627	3
2018	Şili	1.092728	5	2018	Çin	1.900354	1	2018	Çekya	0.954615	7	2018	Mısır	0.508167	20	2018	Yunanistan	1.139348	3
2019	Şili	1.079839	5	2019	Çin	1.921738	1	2019	Çekya	0.96622	7	2019	Mısır	0.51672	20	2019	Yunanistan	1.136541	3
Yıl	Ülke	Skor	Sıra	Yıl	Ülke	Skor	Sıra	Yıl	Ülke	Skor	Sıra	Yıl	Ülke	Skor	Sıra	Yıl	Ülke	Skor	Sıra
1995	Macaristan	0.796081	12	1995	Hindistan	-0.10415	25	1995	Endonezya	0.320337	21	1995	Kore	3.036502	1	1995	Malezya	0.764287	13
1996	Macaristan	0.751618	13	1996	Hindistan	-0.07146	25	1996	Endonezya	0.345289	21	1996	Kore	3.044788	1	1996	Malezya	0.793878	12
1997	Macaristan	0.765097	13	1997	Hindistan	-0.0737	25	1997	Endonezya	0.334232	21	1997	Kore	3.039463	1	1997	Malezya	0.774709	12
1998	Macaristan	0.785867	12	1998	Hindistan	-0.14289	25	1998	Endonezya	0.241557	22	1998	Kore	2.670566	1	1998	Malezya	0.78289	13
1999	Macaristan	0.838712	11	1999	Hindistan	-0.24249	25	1999	Endonezya	0.271783	22	1999	Kore	2.739627	1	1999	Malezya	0.775234	12
2000	Macaristan	0.870405	11	2000	Hindistan	-0.14779	25	2000	Endonezya	0.296218	22	2000	Kore	2.897814	1	2000	Malezya	0.812495	12
2001	Macaristan	0.906659	11	2001	Hindistan	-0.12718	25	2001	Endonezya	0.283096	22	2001	Kore	2.825122	1	2001	Malezya	0.774458	12

2002	Macaristan	0.971638	10	2002	Hindistan	-0.12259	25	2002	Endonezya	0.278622	22	2002	Kore	2.745428	1	2002	Malezya	0.752777	13
2003	Macaristan	1.023667	4	2003	Hindistan	-0.12979	25	2003	Endonezya	0.285745	22	2003	Kore	2.625025	1	2003	Malezya	0.764766	13
2004	Macaristan	1.003452	4	2004	Hindistan	-0.10279	25	2004	Endonezya	0.278466	22	2004	Kore	2.602026	1	2004	Malezya	0.738108	13
2005	Macaristan	0.983363	5	2005	Hindistan	-0.07085	25	2005	Endonezya	0.290056	22	2005	Kore	2.544648	1	2005	Malezya	0.70774	13
2006	Macaristan	0.956164	7	2006	Hindistan	-0.05757	25	2006	Endonezya	0.298844	22	2006	Kore	2.470818	1	2006	Malezya	0.691168	14
2007	Macaristan	0.937304	7	2007	Hindistan	-0.01216	25	2007	Endonezya	0.329831	22	2007	Kore	2.401478	1	2007	Malezya	0.66181	15
2008	Macaristan	0.918983	9	2008	Hindistan	-0.00418	25	2008	Endonezya	0.326275	22	2008	Kore	2.207698	1	2008	Malezya	0.696425	14
2009	Macaristan	0.873433	10	2009	Hindistan	-0.01046	25	2009	Endonezya	0.347443	22	2009	Kore	2.122465	1	2009	Malezya	0.701305	13
2010	Macaristan	0.851313	10	2010	Hindistan	-0.00129	25	2010	Endonezya	0.376446	22	2010	Kore	2.041974	1	2010	Malezya	0.716828	13
2011	Macaristan	0.831946	10	2011	Hindistan	0.002326	25	2011	Endonezya	0.384928	22	2011	Kore	1.911139	1	2011	Malezya	0.713121	13
2012	Macaristan	0.798285	11	2012	Hindistan	0.003606	25	2012	Endonezya	0.396781	22	2012	Kore	1.83498	1	2012	Malezya	0.735498	13
2013	Macaristan	0.781125	12	2013	Hindistan	-0.02026	25	2013	Endonezya	0.401182	22	2013	Kore	1.809656	1	2013	Malezya	0.726889	13
2014	Macaristan	0.753989	12	2014	Hindistan	-0.03201	25	2014	Endonezya	0.399792	22	2014	Kore	1.810488	1	2014	Malezya	0.739459	13
2015	Macaristan	0.70924	13	2015	Hindistan	-0.02724	25	2015	Endonezya	0.41279	22	2015	Kore	1.799883	2	2015	Malezya	0.750108	11
2016	Macaristan	0.716452	13	2016	Hindistan	-0.04156	25	2016	Endonezya	0.41978	22	2016	Kore	1.760412	2	2016	Malezya	0.734114	12
2017	Macaristan	0.699678	14	2017	Hindistan	-0.04759	25	2017	Endonezya	0.406954	22	2017	Kore	1.744832	2	2017	Malezya	0.712135	13
2018	Macaristan	0.706074	13	2018	Hindistan	-0.05748	25	2018	Endonezya	0.40005	22	2018	Kore	1.704668	2	2018	Malezya	0.70241	15
2019	Macaristan	0.67109	15	2019	Hindistan	-0.06293	25	2019	Endonezya	0.400504	22	2019	Kore	1.696432	2	2019	Malezya	0.699037	14
Yıl	Ülke	Skor	Sıra	Yıl	Ülke	Skor	Sıra	Yıl	Ülke	Skor	Sıra	Yıl	Ülke	Skor	Sıra	Yıl	Ülke	Skor	Sıra
1995	Meksika	0.834855	11	1995	Pakistan	0.107579	24	1995	Peru	0.719819	15	1995	Filipinler	0.696374	16	1995	Polonya	0.877844	10
1996	Meksika	0.86546	11	1996	Pakistan	0.105198	24	1996	Peru	0.694566	15	1996	Filipinler	0.692225	16	1996	Polonya	0.883969	10
1997	Meksika	0.962981	8	1997	Pakistan	0.10716	24	1997	Peru	0.688176	14	1997	Filipinler	0.678639	15	1997	Polonya	0.971874	7
1998	Meksika	0.947839	8	1998	Pakistan	0.107628	24	1998	Peru	0.702342	15	1998	Filipinler	0.629397	20	1998	Polonya	0.981271	7
1999	Meksika	0.993966	7	1999	Pakistan	0.105291	24	1999	Peru	0.762661	13	1999	Filipinler	0.62015	20	1999	Polonya	0.9876	8
2000	Meksika	1.06014	5	2000	Pakistan	0.116919	24	2000	Peru	0.731364	14	2000	Filipinler	0.614217	19	2000	Polonya	1.012879	7
2001	Meksika	1.063554	5	2001	Pakistan	0.102734	24	2001	Peru	0.710567	13	2001	Filipinler	0.566764	20	2001	Polonya	1.027909	6
2002	Meksika	1.03446	4	2002	Pakistan	0.105173	24	2002	Peru	0.707046	14	2002	Filipinler	0.521224	20	2002	Polonya	1.037237	3
2003	Meksika	0.975931	7	2003	Pakistan	0.091191	24	2003	Peru	0.674182	16	2003	Filipinler	0.538904	20	2003	Polonya	0.995845	5
2004	Meksika	0.936934	9	2004	Pakistan	0.093931	24	2004	Peru	0.670469	16	2004	Filipinler	0.536685	20	2004	Polonya	0.97667	6
2005	Meksika	0.909891	9	2005	Pakistan	0.117834	24	2005	Peru	0.656992	16	2005	Filipinler	0.548136	20	2005	Polonya	0.960526	8
2006	Meksika	0.895251	11	2006	Pakistan	0.143143	24	2006	Peru	0.664389	16	2006	Filipinler	0.540902	20	2006	Polonya	0.908659	10

2007	Meksika	0.883316	11	2007	Pakistan	0.15228	24	2007	Peru	0.66089	16	2007	Filipinler	0.536186	20	2007	Polonya	0.916152	9
2008	Meksika	0.858538	11	2008	Pakistan	0.140003	24	2008	Peru	0.660836	16	2008	Filipinler	0.537055	18	2008	Polonya	0.951316	8
2009	Meksika	0.830009	11	2009	Pakistan	0.128718	24	2009	Peru	0.670667	16	2009	Filipinler	0.537678	19	2009	Polonya	0.922648	8
2010	Meksika	0.818105	11	2010	Pakistan	0.122256	24	2010	Peru	0.663153	16	2010	Filipinler	0.534225	19	2010	Polonya	0.917544	9
2011	Meksika	0.785666	12	2011	Pakistan	0.117358	24	2011	Peru	0.666571	16	2011	Filipinler	0.521715	19	2011	Polonya	0.896836	9
2012	Meksika	0.794946	12	2012	Pakistan	0.123391	24	2012	Peru	0.673755	15	2012	Filipinler	0.522412	19	2012	Polonya	0.867816	9
2013	Meksika	0.790935	11	2013	Pakistan	0.128363	24	2013	Peru	0.670163	16	2013	Filipinler	0.521753	19	2013	Polonya	0.870256	9
2014	Meksika	0.784288	11	2014	Pakistan	0.13338	24	2014	Peru	0.667241	16	2014	Filipinler	0.517937	20	2014	Polonya	0.860651	9
2015	Meksika	0.792684	10	2015	Pakistan	0.137671	24	2015	Peru	0.6649	15	2015	Filipinler	0.524089	21	2015	Polonya	0.831927	9
2016	Meksika	0.783982	11	2016	Pakistan	0.141842	24	2016	Peru	0.789257	10	2016	Filipinler	0.518725	20	2016	Polonya	0.826839	9
2017	Meksika	0.776908	11	2017	Pakistan	0.140956	24	2017	Peru	0.78296	10	2017	Filipinler	0.505536	20	2017	Polonya	0.821526	9
2018	Meksika	0.747692	12	2018	Pakistan	0.150808	24	2018	Peru	0.770778	11	2018	Filipinler	0.49083	21	2018	Polonya	0.805628	10
2019	Meksika	0.746891	12	2019	Pakistan	0.161637	24	2019	Peru	0.771851	11	2019	Filipinler	0.503214	21	2019	Polonya	0.813626	10
Yıl	Ülke	Skor	Sıra	Yıl	Ülke	Skor	Sıra	Yıl	Ülke	Skor	Sıra	Yıl	Ülke	Skor	Sıra	Yıl	Ülke	Skor	Sıra
1995	Rusya	1.163991	4	1995	Suudi Arabistan	0.950155	8	1995	Güney Afrika	0.988111	7	1995	Tunus	0.592156	19	1995	Türkiye	0.659823	18
1996	Rusya	1.132925	4	1996	Suudi Arabistan	0.95319	7	1996	Güney Afrika	0.924732	9	1996	Tunus	0.601361	19	1996	Türkiye	0.643409	18
1997	Rusya	1.05067	5	1997	Suudi Arabistan	0.955296	9	1997	Güney Afrika	0.876318	11	1997	Tunus	0.60724	19	1997	Türkiye	0.649464	18
1998	Rusya	1.076289	5	1998	Suudi Arabistan	0.93366	9	1998	Güney Afrika	0.807082	11	1998	Tunus	0.639043	18	1998	Türkiye	0.721455	14
1999	Rusya	1.036927	5	1999	Suudi Arabistan	0.959285	9	1999	Güney Afrika	0.67441	16	1999	Tunus	0.65055	19	1999	Türkiye	0.731878	14
2000	Rusya	0.997229	8	2000	Suudi Arabistan	0.988126	9	2000	Güney Afrika	0.63522	18	2000	Tunus	0.65406	17	2000	Türkiye	0.746906	13
2001	Rusya	1.008576	7	2001	Suudi Arabistan	0.968929	9	2001	Güney Afrika	0.63533	19	2001	Tunus	0.655945	17	2001	Türkiye	0.710546	14
2002	Rusya	0.973853	9	2002	Suudi Arabistan	0.92692	11	2002	Güney Afrika	0.578686	19	2002	Tunus	0.663562	16	2002	Türkiye	0.705348	15
2003	Rusya	0.918157	11	2003	Suudi Arabistan	0.905012	12	2003	Güney Afrika	0.579713	18	2003	Tunus	0.67921	15	2003	Türkiye	0.697176	14
2004	Rusya	0.785097	12	2004	Suudi Arabistan	0.891136	11	2004	Güney Afrika	0.574981	18	2004	Tunus	0.695291	15	2004	Türkiye	0.69877	14
2005	Rusya	0.750397	12	2005	Suudi Arabistan	0.908933	11	2005	Güney Afrika	0.555761	19	2005	Tunus	0.69319	15	2005	Türkiye	0.701152	14
2006	Rusya	0.793295	12	2006	Suudi Arabistan	0.912567	9	2006	Güney Afrika	0.544264	19	2006	Tunus	0.688331	15	2006	Türkiye	0.710148	13
2007	Rusya	0.820188	12	2007	Suudi Arabistan	0.892398	10	2007	Güney Afrika	0.540378	19	2007	Tunus	0.692075	14	2007	Türkiye	0.728831	13
2008	Rusya	0.839075	12	2008	Suudi Arabistan	0.892947	10	2008	Güney Afrika	0.517676	20	2008	Tunus	0.691333	15	2008	Türkiye	0.718631	13
2009	Rusya	0.810229	12	2009	Suudi Arabistan	0.910991	9	2009	Güney Afrika	0.546873	18	2009	Tunus	0.686912	14	2009	Türkiye	0.683039	15
2010	Rusya	0.784046	12	2010	Suudi Arabistan	0.932449	8	2010	Güney Afrika	0.580218	18	2010	Tunus	0.683129	15	2010	Türkiye	0.688697	14
2011	Rusya	0.813921	11	2011	Suudi Arabistan	0.979482	8	2011	Güney Afrika	0.602016	18	2011	Tunus	0.690935	14	2011	Türkiye	0.673347	15

2012	Rusya	0.838557	10	2012	Suudi Arabistan	1.036005	6	2012	Güney Afrika	0.614655	18	2012	Tunus	0.688257	14	2012	Türkiye	0.662568	16
2013	Rusya	0.83587	10	2013	Suudi Arabistan	1.039761	6	2013	Güney Afrika	0.595309	18	2013	Tunus	0.672095	15	2013	Türkiye	0.68846	14
2014	Rusya	0.788555	10	2014	Suudi Arabistan	1.069109	5	2014	Güney Afrika	0.61624	18	2014	Tunus	0.659275	17	2014	Türkiye	0.679919	14
2015	Rusya	0.73864	12	2015	Suudi Arabistan	1.126602	4	2015	Güney Afrika	0.633465	18	2015	Tunus	0.657887	16	2015	Türkiye	0.669468	14
2016	Rusya	0.701903	14	2016	Suudi Arabistan	1.113087	4	2016	Güney Afrika	0.610002	18	2016	Tunus	0.648489	17	2016	Türkiye	0.668284	15
2017	Rusya	0.730948	12	2017	Suudi Arabistan	1.127669	4	2017	Güney Afrika	0.615895	18	2017	Tunus	0.639316	16	2017	Türkiye	0.648332	15
2018	Rusya	0.704483	14	2018	Suudi Arabistan	1.105525	4	2018	Güney Afrika	0.603922	18	2018	Tunus	0.627177	16	2018	Türkiye	0.876997	9
2019	Rusya	0.710418	13	2019	Suudi Arabistan	1.115797	4	2019	Güney Afrika	0.60329	18	2019	Tunus	0.62528	16	2019	Türkiye	0.87064	9

Ek 3. Ülkelerin İklim ve Çevre Değişkenlerine Göre Performansı

Yıl	Ülke	Skor	Sıra	Yıl	Ülke	Skor	Sıra	Yıl	Ülke	Skor	Sıra	Yıl	Ülke	Skor	Sıra	Yıl	Ülke	Skor	Sıra
1995	Arjantin	0.238367	12	1995	Azerbaycan	-0.58176	24	1995	Bangladeş	0.562363	4	1995	Brezilya	0.86048	1	1995	Bulgaristan	-0.03064	19
1996	Arjantin	0.214199	12	1996	Azerbaycan	-0.4956	24	1996	Bangladeş	0.562585	4	1996	Brezilya	0.849118	1	1996	Bulgaristan	-0.06894	20
1997	Arjantin	0.222388	12	1997	Azerbaycan	-0.47299	24	1997	Bangladeş	0.554374	4	1997	Brezilya	0.843095	1	1997	Bulgaristan	-0.1194	20
1998	Arjantin	0.208571	12	1998	Azerbaycan	-0.44967	24	1998	Bangladeş	0.554293	4	1998	Brezilya	0.834244	1	1998	Bulgaristan	-0.08463	20
1999	Arjantin	0.191198	12	1999	Azerbaycan	-0.43458	24	1999	Bangladeş	0.561908	4	1999	Brezilya	0.833489	1	1999	Bulgaristan	-0.0528	20
2000	Arjantin	0.192834	12	2000	Azerbaycan	-0.42013	24	2000	Bangladeş	0.545611	4	2000	Brezilya	0.819379	1	2000	Bulgaristan	-0.01758	19
2001	Arjantin	0.210917	12	2001	Azerbaycan	-0.37636	24	2001	Bangladeş	0.519764	4	2001	Brezilya	0.80786	1	2001	Bulgaristan	-0.05644	20
2002	Arjantin	0.205513	11	2002	Azerbaycan	-0.35068	24	2002	Bangladeş	0.508329	4	2002	Brezilya	0.817572	1	2002	Bulgaristan	-0.01563	19
2003	Arjantin	0.187947	12	2003	Azerbaycan	-0.25957	23	2003	Bangladeş	0.50142	4	2003	Brezilya	0.841372	1	2003	Bulgaristan	-0.04878	19
2004	Arjantin	0.160389	12	2004	Azerbaycan	-0.23327	23	2004	Bangladeş	0.50638	4	2004	Brezilya	0.843915	1	2004	Bulgaristan	-0.0274	18
2005	Arjantin	0.160229	11	2005	Azerbaycan	-0.19998	23	2005	Bangladeş	0.495578	4	2005	Brezilya	0.848348	1	2005	Bulgaristan	-0.02401	17
2006	Arjantin	0.143669	11	2006	Azerbaycan	-0.11285	20	2006	Bangladeş	0.48153	4	2006	Brezilya	0.853537	1	2006	Bulgaristan	-0.0335	18
2007	Arjantin	0.127292	11	2007	Azerbaycan	0.000781	17	2007	Bangladeş	0.48075	4	2007	Brezilya	0.861948	1	2007	Bulgaristan	-0.0643	20
2008	Arjantin	0.113751	13	2008	Azerbaycan	-0.01774	17	2008	Bangladeş	0.459225	4	2008	Brezilya	0.848595	1	2008	Bulgaristan	-0.02403	18
2009	Arjantin	0.117913	13	2009	Azerbaycan	0.028906	17	2009	Bangladeş	0.440162	4	2009	Brezilya	0.86535	1	2009	Bulgaristan	0.03663	16
2010	Arjantin	0.121765	13	2010	Azerbaycan	0.059913	16	2010	Bangladeş	0.424373	4	2010	Brezilya	0.847888	1	2010	Bulgaristan	0.059062	17
2011	Arjantin	0.120814	13	2011	Azerbaycan	0.018254	17	2011	Bangladeş	0.420366	4	2011	Brezilya	0.841867	1	2011	Bulgaristan	0.01257	18
2012	Arjantin	0.111389	14	2012	Azerbaycan	-0.00149	18	2012	Bangladeş	0.416262	4	2012	Brezilya	0.807461	1	2012	Bulgaristan	0.073003	16
2013	Arjantin	0.098447	15	2013	Azerbaycan	-0.00532	18	2013	Bangladeş	0.414891	4	2013	Brezilya	0.779703	1	2013	Bulgaristan	0.138681	13
2014	Arjantin	0.107791	15	2014	Azerbaycan	-0.01837	19	2014	Bangladeş	0.413142	4	2014	Brezilya	0.772084	1	2014	Bulgaristan	0.109441	14
2015	Arjantin	0.100857	15	2015	Azerbaycan	-0.03347	21	2015	Bangladeş	0.387004	5	2015	Brezilya	0.802318	1	2015	Bulgaristan	0.100888	14
2016	Arjantin	0.102743	15	2016	Azerbaycan	-0.0508	21	2016	Bangladeş	0.388322	4	2016	Brezilya	0.833513	1	2016	Bulgaristan	0.143726	14
2017	Arjantin	0.144668	14	2017	Azerbaycan	-0.04763	20	2017	Bangladeş	0.379325	4	2017	Brezilya	0.841053	1	2017	Bulgaristan	0.1273	16
2018	Arjantin	0.14374	15	2018	Azerbaycan	-0.04713	20	2018	Bangladeş	0.371459	4	2018	Brezilya	0.865178	1	2018	Bulgaristan	0.183986	12
Yıl	Ülke	Skor	Sıra	Yıl	Ülke	Skor	Sıra	Yıl	Ülke	Skor	Sıra	Yıl	Ülke	Skor	Sıra	Yıl	Ülke	Skor	Sıra
1995	Şili	0.44866	6	1995	Çin	-0.01265	18	1995	Çekya	-0.19482	22	1995	Mısır	0.071105	15	1995	Yunanistan	0.026798	16
1996	Şili	0.42014	7	1996	Çin	0.024665	17	1996	Çekya	-0.19835	21	1996	Mısır	0.064489	15	1996	Yunanistan	0.033307	16
1997	Şili	0.381938	8	1997	Çin	0.03613	16	1997	Çekya	-0.20271	22	1997	Mısır	0.053737	15	1997	Yunanistan	0.026236	17

1998	Şili	0.371588	8	1998	Çin	0.028638	17	1998	Çekya	-0.19852	22	1998	Mısır	0.044083	16	1998	Yunanistan	-0.00477	19
1999	Şili	0.352175	8	1999	Çin	0.056773	16	1999	Çekya	-0.16976	22	1999	Mısır	0.039891	17	1999	Yunanistan	-0.00885	18
2000	Şili	0.394732	8	2000	Çin	0.042974	16	2000	Çekya	-0.22539	22	2000	Mısır	0.041218	17	2000	Yunanistan	-0.0301	20
2001	Şili	0.414153	6	2001	Çin	0.031193	16	2001	Çekya	-0.21629	22	2001	Mısır	0.022579	17	2001	Yunanistan	-0.03863	19
2002	Şili	0.415387	6	2002	Çin	0.002718	18	2002	Çekya	-0.20241	22	2002	Mısır	0.010728	17	2002	Yunanistan	-0.03742	20
2003	Şili	0.406591	6	2003	Çin	-0.05782	20	2003	Çekya	-0.21624	22	2003	Mısır	0.009377	16	2003	Yunanistan	-0.0405	18
2004	Şili	0.395668	7	2004	Çin	-0.12775	21	2004	Çekya	-0.20841	22	2004	Mısır	-0.00163	17	2004	Yunanistan	-0.02741	19
2005	Şili	0.400931	6	2005	Çin	-0.18927	21	2005	Çekya	-0.1904	22	2005	Mısır	-0.03363	18	2005	Yunanistan	-0.04409	19
2006	Şili	0.421486	5	2006	Çin	-0.22871	23	2006	Çekya	-0.18933	22	2006	Mısır	-0.0457	19	2006	Yunanistan	-0.02385	17
2007	Şili	0.382116	6	2007	Çin	-0.2429	24	2007	Çekya	-0.18417	22	2007	Mısır	-0.05786	19	2007	Yunanistan	-0.04202	18
2008	Şili	0.356317	7	2008	Çin	-0.2525	24	2008	Çekya	-0.15381	22	2008	Mısır	-0.06585	20	2008	Yunanistan	-0.02625	19
2009	Şili	0.360203	6	2009	Çin	-0.28689	24	2009	Çekya	-0.13603	22	2009	Mısır	-0.07946	20	2009	Yunanistan	-0.01619	19
2010	Şili	0.335423	7	2010	Çin	-0.29789	24	2010	Çekya	-0.12962	22	2010	Mısır	-0.07002	20	2010	Yunanistan	0.038738	18
2011	Şili	0.349853	7	2011	Çin	-0.3144	24	2011	Çekya	-0.08671	22	2011	Mısır	-0.06985	20	2011	Yunanistan	0.043138	16
2012	Şili	0.35768	7	2012	Çin	-0.31311	24	2012	Çekya	-0.07534	22	2012	Mısır	-0.06595	21	2012	Yunanistan	0.070288	17
2013	Şili	0.336474	7	2013	Çin	-0.33688	24	2013	Çekya	-0.0487	19	2013	Mısır	-0.0678	22	2013	Yunanistan	0.125092	14
2014	Şili	0.340378	7	2014	Çin	-0.31102	24	2014	Çekya	-0.01824	18	2014	Mısır	-0.07903	22	2014	Yunanistan	0.138616	13
2015	Şili	0.30992	7	2015	Çin	-0.28127	24	2015	Çekya	-0.01157	18	2015	Mısır	-0.07736	22	2015	Yunanistan	0.159687	13
2016	Şili	0.295058	8	2016	Çin	-0.26431	24	2016	Çekya	-0.0147	18	2016	Mısır	-0.09442	22	2016	Yunanistan	0.155554	13
2017	Şili	0.303266	8	2017	Çin	-0.2509	24	2017	Çekya	-0.00179	18	2017	Mısır	-0.1018	22	2017	Yunanistan	0.163928	12
2018	Şili	0.316706	7	2018	Çin	-0.24575	24	2018	Çekya	0.010342	18	2018	Mısır	-0.10522	22	2018	Yunanistan	0.18484	11
Yıl	Ülke	Skor	Sıra	Yıl	Ülke	Skor	Sıra	Yıl	Ülke	Skor	Sıra	Yıl	Ülke	Skor	Sıra	Yıl	Ülke	Skor	Sıra
1995	Macaristan	0.015156	17	1995	Hindistan	0.448027	7	1995	Endonezya	0.706656	2	1995	Güney Kore	0.166035	13	1995	Malezya	0.344103	9
1996	Macaristan	0.003207	18	1996	Hindistan	0.45136	5	1996	Endonezya	0.702909	2	1996	Güney Kore	0.151199	14	1996	Malezya	0.314835	10
1997	Macaristan	0.008485	19	1997	Hindistan	0.444018	5	1997	Endonezya	0.688287	3	1997	Güney Kore	0.127113	14	1997	Malezya	0.299159	10
1998	Macaristan	-0.00444	18	1998	Hindistan	0.442384	5	1998	Endonezya	0.677537	3	1998	Güney Kore	0.18288	13	1998	Malezya	0.287248	10
1999	Macaristan	-0.01571	19	1999	Hindistan	0.433964	5	1999	Endonezya	0.644794	3	1999	Güney Kore	0.144353	14	1999	Malezya	0.269323	11
2000	Macaristan	0.016451	18	2000	Hindistan	0.424836	5	2000	Endonezya	0.647345	3	2000	Güney Kore	0.102084	14	2000	Malezya	0.240595	10
2001	Macaristan	0.012969	18	2001	Hindistan	0.431296	5	2001	Endonezya	0.633034	3	2001	Güney Kore	0.089433	14	2001	Malezya	0.227306	11
2002	Macaristan	0.018028	16	2002	Hindistan	0.41744	5	2002	Endonezya	0.635338	3	2002	Güney Kore	0.098643	14	2002	Malezya	0.197566	12
2003	Macaristan	0.007923	17	2003	Hindistan	0.425883	5	2003	Endonezya	0.617519	3	2003	Güney Kore	0.105338	14	2003	Malezya	0.190147	11

2004	Macaristan	0.018823	16	2004	Hindistan	0.425243	5	2004	Endonezya	0.61452	3	2004	Güney Kore	0.090494	14	2004	Malezya	0.167691	11
2005	Macaristan	0.039604	16	2005	Hindistan	0.412022	5	2005	Endonezya	0.619411	3	2005	Güney Kore	0.09487	14	2005	Malezya	0.150012	12
2006	Macaristan	0.047055	16	2006	Hindistan	0.387861	7	2006	Endonezya	0.603505	3	2006	Güney Kore	0.087835	15	2006	Malezya	0.140597	12
2007	Macaristan	0.067603	16	2007	Hindistan	0.375755	7	2007	Endonezya	0.610038	3	2007	Güney Kore	0.081796	15	2007	Malezya	0.113135	14
2008	Macaristan	0.071571	15	2008	Hindistan	0.343444	8	2008	Endonezya	0.621714	3	2008	Güney Kore	0.057336	16	2008	Malezya	0.082451	14
2009	Macaristan	0.116239	14	2009	Hindistan	0.316255	8	2009	Endonezya	0.589926	3	2009	Güney Kore	0.010702	18	2009	Malezya	0.105074	15
2010	Macaristan	0.141572	12	2010	Hindistan	0.323969	8	2010	Endonezya	0.573314	3	2010	Güney Kore	-0.01453	19	2010	Malezya	0.087543	15
2011	Macaristan	0.170922	12	2011	Hindistan	0.327787	8	2011	Endonezya	0.527338	3	2011	Güney Kore	-0.02634	19	2011	Malezya	0.107492	15
2012	Macaristan	0.20007	11	2012	Hindistan	0.305994	8	2012	Endonezya	0.509025	3	2012	Güney Kore	-0.03649	19	2012	Malezya	0.113895	13
2013	Macaristan	0.219728	10	2013	Hindistan	0.285971	8	2013	Endonezya	0.52757	3	2013	Güney Kore	-0.04956	20	2013	Malezya	0.074032	17
2014	Macaristan	0.210427	11	2014	Hindistan	0.257265	9	2014	Endonezya	0.506195	3	2014	Güney Kore	-0.02912	20	2014	Malezya	0.060764	17
2015	Macaristan	0.198931	12	2015	Hindistan	0.260946	9	2015	Endonezya	0.499143	3	2015	Güney Kore	-0.03282	20	2015	Malezya	0.074712	16
2016	Macaristan	0.189844	12	2016	Hindistan	0.263642	9	2016	Endonezya	0.501502	3	2016	Güney Kore	-0.04047	19	2016	Malezya	0.097972	16
2017	Macaristan	0.1775	11	2017	Hindistan	0.255567	9	2017	Endonezya	0.472277	3	2017	Güney Kore	-0.04129	19	2017	Malezya	0.13279	15
2018	Macaristan	0.172918	13	2018	Hindistan	0.244331	9	2018	Endonezya	0.411459	3	2018	Güney Kore	-0.04383	19	2018	Malezya	0.107308	16
Yıl	Ülke	Skor	Sıra	Yıl	Ülke	Skor	Sıra	Yıl	Ülke	Skor	Sıra	Yıl	Ülke	Skor	Sıra	Yıl	Ülke	Skor	Sıra
1995	Meksika	0.315317	11	1995	Pakistan	0.418537	8	1995	Peru	0.704067	3	1995	Filipinler	0.463467	5	1995	Polonya	-0.19473	21
1996	Meksika	0.308295	11	1996	Pakistan	0.419232	8	1996	Peru	0.691399	3	1996	Filipinler	0.446977	6	1996	Polonya	-0.21557	22
1997	Meksika	0.293955	11	1997	Pakistan	0.421036	6	1997	Peru	0.698727	2	1997	Filipinler	0.41753	7	1997	Polonya	-0.19471	21
1998	Meksika	0.269786	11	1998	Pakistan	0.413605	6	1998	Peru	0.706156	2	1998	Filipinler	0.40756	7	1998	Polonya	-0.15693	21
1999	Meksika	0.280984	9	1999	Pakistan	0.397908	7	1999	Peru	0.684666	2	1999	Filipinler	0.417128	6	1999	Polonya	-0.14711	21
2000	Meksika	0.268064	9	2000	Pakistan	0.402575	7	2000	Peru	0.744114	2	2000	Filipinler	0.4199	6	2000	Polonya	-0.11406	21
2001	Meksika	0.261444	10	2001	Pakistan	0.409187	8	2001	Peru	0.773961	2	2001	Filipinler	0.413971	7	2001	Polonya	-0.11122	21
2002	Meksika	0.245419	9	2002	Pakistan	0.404486	7	2002	Peru	0.76273	2	2002	Filipinler	0.404331	8	2002	Polonya	-0.10607	21
2003	Meksika	0.23309	9	2003	Pakistan	0.399155	8	2003	Peru	0.77647	2	2003	Filipinler	0.399681	7	2003	Polonya	-0.12349	21
2004	Meksika	0.23425	10	2004	Pakistan	0.381765	8	2004	Peru	0.745062	2	2004	Filipinler	0.399413	6	2004	Polonya	-0.12145	20
2005	Meksika	0.221977	10	2005	Pakistan	0.382289	8	2005	Peru	0.751454	2	2005	Filipinler	0.397255	7	2005	Polonya	-0.13131	20
2006	Meksika	0.210857	9	2006	Pakistan	0.367996	8	2006	Peru	0.760764	2	2006	Filipinler	0.419716	6	2006	Polonya	-0.1564	21
2007	Meksika	0.201989	9	2007	Pakistan	0.347015	8	2007	Peru	0.740707	2	2007	Filipinler	0.410563	5	2007	Polonya	-0.13996	21
2008	Meksika	0.190016	9	2008	Pakistan	0.360378	6	2008	Peru	0.706691	2	2008	Filipinler	0.40775	5	2008	Polonya	-0.12769	21
2009	Meksika	0.179272	10	2009	Pakistan	0.353898	7	2009	Peru	0.683536	2	2009	Filipinler	0.397761	5	2009	Polonya	-0.11599	21

2010	Meksika	0.194169	11	2010	Pakistan	0.383729	5	2010	Peru	0.681955	2	2010	Filipinler	0.382885	6	2010	Polonya	-0.10915	21
2011	Meksika	0.202869	10	2011	Pakistan	0.392738	6	2011	Peru	0.672595	2	2011	Filipinler	0.399074	5	2011	Polonya	-0.07281	21
2012	Meksika	0.201569	10	2012	Pakistan	0.392638	6	2012	Peru	0.672476	2	2012	Filipinler	0.393082	5	2012	Polonya	-0.06423	20
2013	Meksika	0.204167	12	2013	Pakistan	0.395863	5	2013	Peru	0.644361	2	2013	Filipinler	0.371087	6	2013	Polonya	-0.06365	21
2014	Meksika	0.222378	10	2014	Pakistan	0.39382	5	2014	Peru	0.641048	2	2014	Filipinler	0.367262	6	2014	Polonya	-0.0399	21
2015	Meksika	0.214994	10	2015	Pakistan	0.387512	4	2015	Peru	0.63432	2	2015	Filipinler	0.353975	6	2015	Polonya	-0.02967	19
2016	Meksika	0.218473	10	2016	Pakistan	0.352312	5	2016	Peru	0.628477	2	2016	Filipinler	0.33068	6	2016	Polonya	-0.04902	20
2017	Meksika	0.23204	10	2017	Pakistan	0.335861	5	2017	Peru	0.652362	2	2017	Filipinler	0.322752	6	2017	Polonya	-0.05976	21
2018	Meksika	0.23233	10	2018	Pakistan	0.326902	5	2018	Peru	0.655735	2	2018	Filipinler	0.319785	6	2018	Polonya	-0.05566	21
Yıl	Ülke	Skor	Sıra	Yıl	Ülke	Skor	Sıra	Yıl	Ülke	Skor	Sıra	Yıl	Ülke	Skor	Sıra				
1995	Romanya	-0.04042	20	1995	Rusya	-0.29721	23	1995	Tunus	0.162205	14	1995	Türkiye	0.329988	10				
1996	Romanya	-0.02749	19	1996	Rusya	-0.31341	23	1996	Tunus	0.164422	13	1996	Türkiye	0.316707	9				
1997	Romanya	0.014582	18	1997	Rusya	-0.27233	23	1997	Tunus	0.163318	13	1997	Türkiye	0.313171	9				
1998	Romanya	0.04953	15	1998	Rusya	-0.3324	23	1998	Tunus	0.154591	14	1998	Türkiye	0.289816	9				
1999	Romanya	0.102707	15	1999	Rusya	-0.35708	23	1999	Tunus	0.148054	13	1999	Türkiye	0.277981	10				
2000	Romanya	0.076735	15	2000	Rusya	-0.33152	23	2000	Tunus	0.139579	13	2000	Türkiye	0.238202	11				
2001	Romanya	0.038504	15	2001	Rusya	-0.32877	23	2001	Tunus	0.134831	13	2001	Türkiye	0.262167	9				
2002	Romanya	0.042772	15	2002	Rusya	-0.33488	23	2002	Tunus	0.131358	13	2002	Türkiye	0.242045	10				
2003	Romanya	0.029082	15	2003	Rusya	-0.30839	24	2003	Tunus	0.132392	13	2003	Türkiye	0.226842	10				
2004	Romanya	0.081662	15	2004	Rusya	-0.29473	24	2004	Tunus	0.129472	13	2004	Türkiye	0.242725	9				
2005	Romanya	0.09087	15	2005	Rusya	-0.26683	24	2005	Tunus	0.12806	13	2005	Türkiye	0.227171	9				
2006	Romanya	0.089175	14	2006	Rusya	-0.24409	24	2006	Tunus	0.120909	13	2006	Türkiye	0.202832	10				
2007	Romanya	0.126129	12	2007	Rusya	-0.22333	23	2007	Tunus	0.124889	13	2007	Türkiye	0.171958	10				
2008	Romanya	0.163264	11	2008	Rusya	-0.20291	23	2008	Tunus	0.121331	12	2008	Türkiye	0.177114	10				
2009	Romanya	0.211221	9	2009	Rusya	-0.19668	23	2009	Tunus	0.125571	12	2009	Türkiye	0.165533	11				
2010	Romanya	0.24973	9	2010	Rusya	-0.21164	23	2010	Tunus	0.08762	14	2010	Türkiye	0.196763	10				
2011	Romanya	0.213539	9	2011	Rusya	-0.21004	23	2011	Tunus	0.112022	14	2011	Türkiye	0.190949	11				
2012	Romanya	0.224083	9	2012	Rusya	-0.21408	23	2012	Tunus	0.096486	15	2012	Türkiye	0.187569	12				
2013	Romanya	0.268801	9	2013	Rusya	-0.19442	23	2013	Tunus	0.088744	16	2013	Türkiye	0.210461	11				
2014	Romanya	0.28868	8	2014	Rusya	-0.20082	23	2014	Tunus	0.069995	16	2014	Türkiye	0.183661	12				
2015	Romanya	0.288128	8	2015	Rusya	-0.19965	23	2015	Tunus	0.059974	17	2015	Türkiye	0.209255	11				

2016	Romanya	0.312781	7	2016	Rusya	-0.19596	23	2016	Tunus	0.065855	17	2016	Türkiye	0.19506	11				
2017	Romanya	0.308613	7	2017	Rusya	-0.18887	23	2017	Tunus	0.057539	17	2017	Türkiye	0.159234	13				
2018	Romanya	0.304086	8	2018	Rusya	-0.19439	23	2018	Tunus	0.058361	17	2018	Türkiye	0.166086	14				

KAYNAKÇA

Aoyama, R. (2017, Mart 28). One Belt, One Road: China's New Global Strategy. Journal of Contemporary East Asia Studies, 5(2), s. 3-22.

Aalbers, M. (2009). Geographies of the financial crisis. *Area, 1*, 34-42.

Ake, C. (1975). A Definition of Political Stability. *Comparative Politics, 7*(2), 271-283.

Akın, T. (2019). 21. Yüzyılda Sermaye Hareketleri. A. Yenipazarlı içinde, *Seçilmiş Konularla 21. Yüzyılda Dünya Ekonomisi* (s. 185-206). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Allen, F., & Gale, D. (2009). *Understanding financial crises. , 2009.* Oxford: Oxford University Press.

Asbjorn, R. (2011). Informal Governance. B. Badie, B.-S. Dirk, & L. Morlino içinde, *International encyclopedia of political science* (s. 1018-1021). Londra: SAGE.

Bachman, D. (2020). *COVID-19 could affect the global economy in three main ways.* Deloitte. t: https://www2. deloitte. com/global/en/insights/economy/COVID-19/economicimpact-COVID-19 adresinden alındı

Barbe, E. (1996). The Barcelona conference: Launching pad of a process. *Mediterranean Politics, 1*(1), 25-42.

Barro, R. J. (1989). The Ricardian approach to budget deficits. *Journal of Economic Perspectives, 3*(2), 37-54.

Bates, T. R. (1975). Gramsci and the Theory of Hegemony. *Journal of the History of Ideas*, 351-366.

Başar, Ö., & Genç, E. (2020). Ülkelerin güvenli olmalarının tahmininde lojistik regresyon, yapay sinir ağları ve moora yöntemlerinin karşılaştırılması. *Journal of Life Economics*, 123-134.

Birdsdall, N., de la Torre, A., & Caicedo, V. F. (2010). The Washington Consensus Assesing a Damaged Brand. *Policy Research Working Paper*, 1-40.

Boyce, R. (1989). *World Depression, World War: Some Economic Origins of the Second World War.* Londra: Palgrave.

Broad, R., & Cavanagh, J. (1999). The Death of the Washington Consensus? *World Policy Journal, 16*(3), 79-88.

Bryson, J. R. (2009). Balancing product and process sustainability against business profitability: Sustainability as a competitive strategy in the property development process. *Business Strategy and the Environment, 18*(2), 97-107.

Burlacu, S., Gutu, C., & Matei, F. O. (2018). Globalization – pros and cons. *Quality – Access to Success, 19*(1), 122-125.

Brada, J. C., Kutan, A. M., & Yigit, T. M. (2003). *The effects of transition and political instability on foreign direct investment: Central Europe and the Balkans* (No. B 28-2003). ZEI Working Paper.

Brauers, W. K., & Zavadskas, E. K. (2006). The MOORA method and its application to privatization in a transition economy. *Control and cybernetics, 35*(2), 445-469.

Calabrese, J. (2007). Beyond Barcelona: The politics of the Euro-Mediterranean partnership. *European Security, 6*(4), 86-110.

Case, K. E., & Shiller, R. J. (2003). Is there a bubble in the housing market? *Brookings papers on economic activity, 2*, 299-362.

Chang, H.-J., & Grabel, I. (2014). Reclaiming development from the Washington Consensus. *Journal of Post Keynesian Economics, 27*(2), 273-291.

Chirot, D., & Hall, T. D. (1982). World System Theory. *Annual Reviews, 8*, 81-106.

Clémençon, R. (2016). The Two Sides of the Paris Climate Agreement: Dismal Failure or Historic Breakthrough? *The Journal of Environment and Development, 593*(7857), 83-89.

Cohn, T. H. (2017). *Global Political Economy.* Londra: Longman.

Cornelia, N. (2007). Positive and negative effects of globalization. *Annals of University of Bucharest, Economic and Administrative Series*(1), 152-163.

Dagfinn, R., Sarno, L., & Sojli, E. (2010). Exchange rate forecasting, order flow and macroeconomic information. *Journal of International Economics, 80*(1), 72-88.

Demirtepe, T. M., & Özertem, H. S. (2013). Yükselen Tehdit Algısı Karşısında Çin'in Yumuşak Güç Siyaseti: Politikalar ve Sınırlılıkları. *Bilig Dergisi*(65), 95-118.

De Hoyos, R. E., & Sarafidis, V. (2006). Testing for Cross-Sectional Dependence in Panel-Data Models. *The Stata Journal, 6*(4), 482-496.

Ekren, N., Fındıkçı Erdoğan, M., & Bildik, K. H. (2020). Makroekonomik Performansın Kişi Başına Düşen Göstergelerle Alternatif Analizi. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 19*(37), 493-514.

European Comissions. (2021, 9 12). *Euro Mediterrenean Conference.* European Comissions: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/DOC_95_7 adresinden alındı

Eğilmez, M. (2016). *Makroekonomi Türkiye'den Örneklerle.* İstanbul: Remzi Kitabevi.

Farrell, H., & Quiggin, J. (2017). Consensus, Dissensus, and Economic Ideas: Economic Crisis and the Rise and Fall of Keynesianism. *International Studies Quarterly, 61*(2), 269-283.

Fernandes, J. P., Guiomar, N., & Gil, A. (2019). Identifying key factors, actors and relevant scales in landscape and conservation planning, management and

decision making: Promoting effective citizen involvement. *Journal For Natural Conversation*(47), 12-27.

Frank, A. G. (1969). *Latin America: Underdevelopment or Revolution.* New York ve Londra: Monthly Review Press.

Friedman, T. L., (2007). Dünya düzdür: 21. yüzyılın kısa tarihi (çev. Levent Cinemre). İstanbul: Boyner.

Galchu, J. (2018). The Beijing consensus versus Washington consensus: The dilemma of Chinese engagement in Africa. *African Journal of Political Science and International Relations*, 1-9.

Gallagher, K. P. (2007). Understanding developing country resistance to the Doha Round. *Review of international political economy, 15*(1), 62-85.

Girgin, K., & Biren, I. (2002). *21. Yüzyıl Perspektifinde Dünya Siyaseti.* İstanbul: Okumuş Adam Yayıncılık.

Gopinath, G. (2020). The great lockdown: Worst economic downturn since the great depression. *IMF blog*.

Gresh, A. (2008). Understanding the Beijing Consensus. *Le Monde diplomatique*.

Groot, E. D., & Wijffelaars, M. (2020). *Coronavirus Likely to Push Eurozone Economy into Recession. Economic Quarterly R.eport.* . Netherlands: Rabobank Publication.

Güriş, S. (2018). *Panel Veri Ekonometrisi.* İstanbul: Der Kitabevi Yayınevi ve Dağıtım ve Pazarlama Ltd. Şti.

Hoekman, B. M., & Kostecki, M. M. (2013). *The Political Economy of the World Trading System.* Oxford: Oxford University Press.

Huang, Y. (2011). *Rethinking the Beijing Consensus.* Washington: National Bureau of Asian Resarch.

Irwin, D. A. (1995). The GATT in historical perspective. *The American economic review, 85*(2), 323-328.

Kennedy, S. (2010). Debating the China Model of Modernization: The Myth of the Beijing Consensus. *Journal of Contemporary China, 10*(65), 461-477.

Kingstone, P. (2006). After The Washington Consensus: The Limits to Democratisation and Development in Latin America. *Latin American Research Review, 41*(1), 153-164.

Knotek, E. S. (2007). How useful is Okun's law? *Economic Review-Federal Reserve Bank of Kansas City, 92*(4), 73-103.

Krugman, P. (2015). The austery delusion. *The Guardian*(29), 3-31.

Labonte, M., & Makinen, G. E. (2008). *Inflation: Causes, costs, and current status.* Washington: Congressional Research Service.

McLuhan, H. M. (1966). Understanding Media. London: Penguin Publishing Group.

Martina, J., Moessner, R., & Takáts, E. (2019). Exchange rate pass-through: What has changed since the crisis. *BIS Working Paper, 15*(3).

Menkhoff, L., Lucio, S., Maik, S., & Schrimpf, A. (2009). Carry Trades and Global Foreign Exchange Volatility. , 681-718. *Journal of Finance*, 681-718.

Miller, R., & Mishrif, A. (2005). The barcelona process and euro-arab economıc relatıons. *Middle East Review of International Affairs, 9*(2), 94-108.

Mizen, P. (2008). the Credit of 2007-2008: A Discussion of the Background, Market Reactions, and Policy Responses. *Federal Reserve Bank of St. Louis Review*, 531-567.

Musibah, A. S., Shahzad, A., & Fadzil, F. H. B. (2015). Impact of Foreign Investment in the Yemen's Economic Growth: The Country Political Stability as a Main Issue. *Asian Social Science, 11*(4), 102.

Muzaffar, M. (2017). Changing Dynamics of Global Politics: Transition from Unipolar to Multipolar World. *Liberal Arts and Social Sciences International Journal* , 49-61.

Naidoo, R., & Fisher, B. (2020, Temmuz 6). *Reset sustainable development goals for a pandemic world.* Nature: https://www.nature.com/articles/d41586-020-01999-x adresinden alındı

Naim, M. (2000). Fads and Fashion in Economic Reforms: Washington Consensus or Washington Confusion? *Third World Quarterly, 21*(3), 505-528.

Narcis, S., & Stiglitz, J. E. (2008). *The Washington Consensus Reconsidered.* New York: Oxford.

Nicola, M., O'Neill, N., Sohrabi, C., Khan, M., Agha, M., & Agha, R. (2020). Evidence based management guideline for the COVID-19 pandemic-Review article. *International Journal of Surgery, 77*, 206-216.

OECD. (2020). *OECD Interim Economic Assessment Coronavirus: The World Economy at Risk.* Paris: OECD.

Parasız, İ. (2009). *Finans Krizinin Güven Krizine Dönüşmesi Küresel Kriz.* Bursa: Ezgi Kitabevi.

Parasız, İ., & Ekren, N. (2013). *Uluslararası İktisat.* Bursa: Ezgi Kitabevi.

Parasız, İ., & Ekren, N. (2014). *Bugünkü Makroekonomi.* Bursa: Ezgi Kitabevi.

Parasız, İ., Ekren, N., & Tuna, Y. (2013). *İktisat.* Bursa: Ezgi Kitabevi.

Paul, M. (2011). *Global Leadership in Transition: Making the G20 More Effective and Responsive.* Washington: Brookings Institution Press.

Piketty, T. (2014). Capital in the Twenty-First Century: a multidimensional approach to the history of capital and social classes. *The British journal of sociology, 65*(4), 736-747.

Ram, N. (1973). Reviewed Work: Capitalism and Underdevelopment in Latin America by Andre Gunder Frank. *Social Scientist Vol. 1, No. 7 (Feb., 1973), pp. 73-80 (8 pages), 1*(7), 73-80.

Ramo, J. C. (2004). *The Beijing Consensus.* Londra: The Foreign Policy Centre.

Raworth, K. (2019). *21. Yüzyıl İktisatçısı Gibi Düşünmenin Yedi Yolu Simit Ekonomisi.* İstanbul: Tellekt Yayınları.

Richard, R., & Doling, J. (2012). Testing home ownership as the cornerstone of welfare: Lessons from East Asia for the Wes. *Housing Studies, 27*(7), 940-961.

Rieffel, A. (1985). *The role of the Paris Club in managing debt problems.* Princeton: Princeton University Press.

Rodrik, D. (2006). The social cost of foreign exchange reserves. *International economic journal,, 20*(3), 253-266.

Rostow, W. W. (1960). *The Stages of Economic Growth.* Cambridge: Cambridge at the University Press.

Sandler, T., & George, J. (2016). Military Expenditure Trends for 1960-2014. *Global Policy,* 174-184.

Scharpf, F. W. (2011). Monetary union, fiscal crisis and the pre-emption of democracy. *Journal for Comparative Government and European Policy*, 163-198.

Shahzad, A., Mithani, D. A., Al-Swidi, A. K., & Fadzil, F. H. (2012). Political stability and the foreign direct investment inflows in Pakistan. *British Journal of Arts and Social Sciences*, *9*(2), 199-213.

Shahzad, A., & Al-Swidi, A. K. (2013). Effect of macroeconomic variables on the FDI inflows: The moderating role of political stability: An evidence from Pakistan. *Asian Social Science*, *9*(9).

Sidaoui, J., Ramos-Francia, M., & Cuadra, G. (2010). *The global financial crisis and policy response in Mexico.* Basel: Bank For International Settlemnts.

Simmons, B. A., & Martin, L. L. (2005). International Organizations and Institutions. W. Carlsnaes, T. Risse-Kappen, & B. A. Simmons içinde, *Handbook of International Relations* (s. 192-193). Wiltshire: Sage Publications.

Slattery, M. (2010). *Sosyolojide Temel Fikirler.* İstanbul: Sentez Yayıncılık.

Stiglitz, J. E. (2004). The Post Washington Consensus Consensus. *The Initiative for policy Dialogue*, 1-15.

Stock, J. H., & Watson, M. (2011). Dynamic factor models. *Oxford Handbooks Online*.

Streeck, W. (2019). *Satın Alınan Zaman: Demokratik Kapitalizmin Gecikmiş Krizi.* İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.

Şen, A. (2005). Washington Konsensüs ve Gelişmekte Olan Ülkeler Sorunları: Eleştirel Bir Değerlendirme. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 10*(2), 181-200.

The White House. (2021, Ağustos 1). *FACT SHEET: President Biden and G7 Leaders Launch Build Back Better World (B3W) Partnership. The White House: .* The White House: https://www.whitehouse.gov/briefing-room/statements-

releases/2021/06/12/fact-sheet-president-biden-and-g7-leaders-launch-build adresinden alındı

Timothy, M. (2010). The resources of economics: making the 1973 oil crisis. *Journal of Cultural Economy, 3*(2), 189-204.

Tobias, R. F., & Rötheli, T. F. (2010). Causes of the financial crisis: Risk misperception, policy mistakes, and banks' bounded rationality. *The Journal of Socio-Economics, 39*(2), 119-126.

Transparency International. (2021, Ocak 1). *Corruption Perception Index 2020.* Transparency International: www.transparency.org/cpi adresinden alındı

Triandis, H. C. (1993). Collectivism and Individualism as Cultural Syndromes. *Cross Cultural Research, 27*(3-4), 155-180.

Wallerstein, I. (2004). *World Systems Analysis.* Londra: Duke University Press.

Wallerstein, I. (2011). *Dünya-Sistemleri Analizi: Bir Giriş (Çev. Abadoğlu Enver ve Ersoy Nuri.* İstanbul: bgst Yayınları.

Williamson, J. (1990). *Latin American adjustment : how much has happened?* Washington: Institute for International Economics.

Williamson, J. (1993). Democracy and the Washington Consensus. *Institute for International Economics, 21*(8), 1329-1336.

Williamson, J. (2000). What Should the World Bank Think about the Washington Consensus? *The World Bank Research Observer, 15*(2), 251-264.

Williamson, J. (2005). The Washington Consensus as Policy Prescription for Development. R. Zagha, & T. Besley içinde, *Development Challenges in the 1990s Leading Policy Makers Speak From Experience* (s. 33-53). Washington: The International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank.

Williamson, J. (2014). The strange history of the Washington consensus. *Journal of Post Keynesian Economics, 27*(2), 195-206.

Xin, L., Brodsgaard, K., & Jacobsen, M. (2010). Redefining Beijing Consensus: ten economic principles. *China Economic Journal, 2*(3), 297-311.

Yerdelen Tatoğlu, F. (2012). *Panel veri ekonometrisi*. İstanbul: Beta Yayınevi.